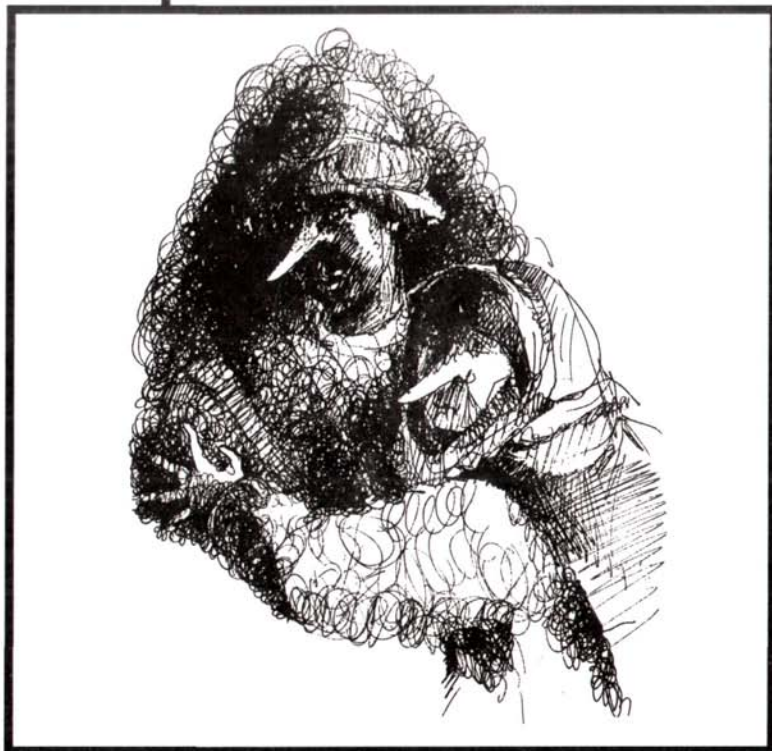

Popovszky

könyv
könyvtár
könyvtáros

1993
április

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

1993. április

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Sóron László:** A képzésről és a képzésről múltban, jelenben és jövőben . 3
Az MKE tevékenységének elvei és irányai 5
Horváth Tibor: Könyvtárgépesítés a magyar közművelődési könyvtárakban . . 8
Halász Béla: Innováció a magyar könyvtárakban 12
A Könyvtári és Informatikai Kamara állásfoglalása a Székesfehérvári VI-
DEOTON könyvtár működtetése kapcsán a munkahelyi könyvtárakról . 17

Műhelykérdések

- Bencsikné Kucska Zsuzsanna:** A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban működő
Gyermekkönyvtáros Műhely 19
Kövesdi Péterné: „Könyvtámasz” – lelki egészségőrző az FSZEK Király Pál
utcai fiókkönyvtárában 21
Györgyné Juhász Katalin: Javaslat az önkormányzati fenntartású könyvtárak
finanszírozására 23
Huszár Ernőné: Vállalkozási Információs Projekt (VIP) 29

Könyvtári élet

- Huszár Ernőné:** Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma 31
Balogh Ferenc: Egy könyvtár jelene és bizonytalan jövője 32
Pintér Béla: Olvasókönyv egy meg nem épült könyvtárhoz 34
Nagy Attila: Veszélyben? 37

Extra Hungariam

- Russel Drury:** A közművelődési könyvtárak rendszere Nagy-Britanniában . 38
Szabó Eszter: Holland–magyar könyvtári szimpózium 42
Georg Franz Kaltwasser: Régi könyvek és új médiák 48

Könyv és Nevelés

- Sáráné Lukátsy Sarolta:** A kísérleti pedagógia és a gyermekkönyvtárügy . . 54
Holmi 59

Recenziók

- Pogány György:** Baranya megye sajtóbibliográfiája 61
Könyvmustra 63

E számunkban Majsai Mária grafikáiból válogattunk

From the contents

László Sóron: On the qualification and education of librarians (3);
Tibor Horváth: The state of automation in public libraries (8);
Béla Halász: Innovations in Hungarian Libraries (12).

Cikkeink szerzői

Balogh Ferenc, tanár-könyvtáros; *Bencsikné Kucska Zsuzsa*, az FSZEK III/6. fiókkönyvtár vezetője; *Drury, Russel*, a British Council főmunkatársa; *Györgyné Juhász Katalin*, a Balatonfüredi Városi Könyvtár igazgatója; *Halász Béla*, a Veszprémi Megyei Könyvtár igazgatója; *Horváth Tibor*, az OPKM főigazgatója, az MKE elnöke; *Huszár Ernőné*, a BKE Központi Könyvtárának főigazgatója; *Kaltwasser, Georg Franz*, a Bajor Állami Könyvtár igazgatója; *Kövesd Péterné*, az FSZEK V/1. fiókkönyvtár vezetője; *Nagy Attila*, az OSZK KMK osztályvezetője; *Pintér Béla*, a Nagykanizsai Városi Könyvtár igazgatója; *Pogány György*, az MTA Zenetudományi Intézet Könyvtárának munkatársa; *Sáráné Lukátsy Sarolta*, a Csongrád Megyei Pedagógiai Intézet munkatársa; *Sóron László*, az MKM Könyvtári Osztályának vezetője; *Szabó Eszter*, a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár munkatársa.

Szerkesztőbizottság
Poprády Géza elnök,
Domsa Károlyné, Maurer Péter,
Sóron László, Tóthné Környei Márta

A szerkesztőség tagjai:
Bereczky László főszerkesztő,
Bajai Mária tervezőszerkesztő,
Vajda Kornél olvasószerkesztő

A szerkesztőség címe: 1134 Bp., Váci út 19. – Telefon: 131-2992/120
Felelős kiadó: Maróti Istvánné igazgató
Készült az ETO-Print Nyomdaipari Kft.-ben
Felelős vezető: Balogh Mihály ügyvezető igazgató

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól, az Országos Széchényi Könyvtártól, a Magyar Könyvtárosok Egyesületétől, a Könyvtári és Informatikai Kamarától, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumtól, a Magyar Hitelbank „Táncsics Mihály” Alapítványától

Terjeszti a Könyvtárellátó Vállalat
Előfizetési díj 1 évre 1488, 1/2 évre 744 forint. Egy szám ára 124 forint
HU-ISSN 1216-6804

A képezésről és a képzésről múltban, jelenben és jövőben

A közalkalmazotti törvény előkészületének időszakában, amikor még a nyugati példák lebegtek a szemünk előtt – és figyeltünk arra is, hogy a Magyarországon az önmagukra valamit adó szakmák milyen fontosságot tulajdonítanak a folyamatos szakmai képzésre, illetve az alapképzést kiegészítő szakvizsgákra – a közalkalmazotti karrierpályához szigorú vizsgarendszert álmodtunk. A megszületett törvény végül szerény követelményrendszert hozott és ehhez szerény feltételrendszert írt elő. A képezés vonatkozásában a feltételeket két rendelet – a 150/1992. Korm. sz. rendelet és a 2/1993. MKM sz. rendelet – tartalmazza. A kormányrendelet szabályozza a törvényi felhatalmazás alapján a munkakör betöltéséhez szükséges szakirányú képezés hiányában a mentesítési feltételeket. Az itt megfogalmazott feltételek – kétségtelenül – minden korábbi előírásnál szigorúbbak, mert legalább 15 éves szakmai gyakorlatot kell igazolni, és öt évre szűkült a nyugdíj előtti idő. A képezési rendeletet szabályozó miniszteri rendeletre már csak a konkrét munkakörhöz megkívánt képezés rendezése maradt. Nem volt kétségünk abban, hogy a minden vonatkozásban átalakuló könyvtári rendszer esetében a szabályozás feszültségek nélkül megoldható. Ez alapvetően három okra vezethető vissza: 1. A könyvtári rendszer képezési szempontból hierarchikus rendszert alkot, tehát elvben azonos jogállású szervezetek esetében indokolt a megkülönböztető képezési előírás. 2. A könyvtárosképzésben nem alakult ki – nyilvánvalóan a szabályozatlanság miatt – világos, a szakma igényeinek megfelelő szisztéma. 3. A változásban lévő könyvtárakban igen kockázatos központilag szabályozni a lehetséges munkaköröket.

Látható, hogy ilyen körülmények között a rendelet alkotóinak igen szűk mezgyén kellett a mindenfelől leselkedő sérelmek között eljutni a célhoz.

A rendeletek megjelenése utáni reakciókból az a legmeglepőbb, hogy az egyértelműen könyvtárosi feladatot jelentő munkakörök esetében is heves ellenállást tapasztaltunk a szakirányú képezési előírásokkal szemben. A közlemelkezésben a múlt úgy él, mint amikor mindenütt helyben lehetett meghatározni, hogy mi számít a könyvtárakban szakirányú képzettségnek. Nem árt tehát egy kicsit mélyebben beletekinteni a múlt kútjába.

Lássuk sorjában az utóbbi negyven év képezési szabályait: – a népművelési miniszter 11–1–18/1954. Np. M. sz. utasítása a függetlenített vállalati műszaki könyvtárosok képezéséről. – A népművelési miniszter 11–2–18/1954. Np. M. sz. utasítása a könyvtárosi munkakör képezéséhez kötéséről és a könyvtáros szakoktatásról. – A művelődési miniszter 106/1964. MM. sz. utasítása az egyes közkönyvtári munkakörök ellátásához szükséges közép- és felsőfokú könyvtárosi szakképezéséről. – A kulturális miniszter 2/1980. KM. sz. rendelete meghatározott munkakörök betöltésének képezéséhez kötéséről. – A művelődési miniszter 6/1985. MM. sz. rendelete a közművelődési intézmények vezetőinek besorolásáról. – A 24/1983. BMH sz. rendelkezés a közművelődési intézményben dolgozók munkabérééről. (Ez a rendelkezés tartalmazza a könyvtárosi munkakörök besorolási feltételeit!) – A művelődési miniszter 24/1989. MM. sz. rendelete egyes

munkakörök betöltéséhez és a kulturális tevékenységek folytatásához szükséges képesítési előírásairól.

Talán a kételkedőket is meggyőzi ez a felsorolás, ami szerint 39 éve folyamatosan létezett olyan képesítési szabály, amely a könyvtárosi munkaköröket szakirányú – értsd: könyvtárosi! – képzéshez kötötte. A nem képezett munkatársak alkalmazása esetében mindenkor elő kellett volna írni a megszerzendő könyvtárosi képesítést. Ha a könyvtárak vezetői az elvárható jogkövető magatartást tanúsították volna, akkor ma a szakirányú képzés hiánya nem jelenthetne tömeges problémát, hiszen a 2/1993-as rendelet semmilyen újdonságot nem tartalmaz a korábbi szabályozási szemlélethez képest. Amiben mégis új, az az, hogy az előző szabályozással ellentétben a könyvtár jellegétől függetlenül azonos munkakörben azonos a képesítési követelmény. A régebbi szabályozás a szakmai hierarchiában magasabban álló munkakörök esetében szigorúbb – összetettebb – képesítési feltételt írt elő. Az egységesítést a közalkalmazotti törvény szemlélete indokolja, amikor a közalkalmazottat – az intézményektől függetlenül – munkaköre és a munkakörnek megfelelő képzése alapján ítéli meg.

Szót kell arról is ejteni, hogy a képzési rendszer alkalmas-e, fölkészült-e a rendeletekben megfogalmazott képesítési követelmények konfliktusmentes teljesítésére. Mindenekelőtt azt kell kiemelni, hogy a 150/1992. Korm. rendelet maximálisan ötévesi türelmi időt ad a hiányzó képzés megszerzésére. A meglévő képzőintézmények elegendőek arra, hogy ezalatt a felmerülő képzési igényeket levezessék. Nem tartanám jónak, ha a „konjunktúra” láttán képzőhelyek sokasága jelenne meg. Ez nem lenne más, mint az előző időszak képzési zavarainak az elhatalmasodása. Nem lehet a képzés színvonalában sem engedményt tenni. A felsőoktatási képzőhelyek feladata elsősorban az, hogy a könyvtárosi képzéssel nem rendelkező felsőfokú végzettségűeket másoddiplomás-képzésben, a szakirányú végzettség megszerzésében segítsék. Ehhez kisebb arányban könyvtáros szakot, nagyobb részben specializációs szakokat kell indítani. Egész szűk körben gondoskodni kell a levelező tagozaton alapképzésről is.

Nem kerülhető meg, hogy a sokat vitatott, az ágazati munkaköri szakképzésről szóló 17/1990-es rendelet kínálta lehetőségekről szót ne ejtsünk. A 2/1993-as képesítési rendelet a nem szakirányú felsőfokú végzettséget kiegészítő szakvizsgát teljes értékű szakirányú végzettségként fogadja el, tehát azoknak a könyvtárosoknak, akik valamely nagy szakkönyvtárban egészen specializált munkakörben dolgoznak, e képzés megszerzése a legcélravezetőbb. (De feltehetően nem árt felhívni a figyelmet arra, hogy minden túlzott szakosodás egyben a mobilitást csökkentő tényező is!)

A múltat és jelent lezárva úgy látom, hogy a képesítési rendelkezések megtartásának feltételei adóttak. Kár lenne – ezeket a most talán szigorúnak tűnő – követelményeket egyedi esetek miatt szétzilálni. A jövő mindenképpen a szakmai képesítési követelmények irányába kell hogy mutasson. (Ebben sem ártana a külföldi példák követése!)

A jó képesítési rendeletnek azonban van egy ma még hiányzó feltétele, a jó képzési rendszer, ami megfelel a szakma korszerű követelményeinek, amelyik ösztönöz a részvételre.

A főfoglalkozású könyvtárosok (valóságos könyvtárosi munkakörökre gondolok!) esetében háromfokozatú képzésben látom a megoldást. Ennek elemei az asszisztensképzés (két év), a főiskolai könyvtárosképzés (hároméves alapképzés egyéves specializációval), az egyetemi könyvtárosképzés (hároméves alapképzés kétéves specializációval). A felsőoktatási képzés természetesen kiegészülne másoddiplomás alapképzéssel és specializációval.

A képzési-képesítési rendszer elengedhetetlen elemének tartom azt is, hogy a szakmai szervezetek (Magyar Könyvtárosok Egyesülete, Könyvtári és Informatikai Kamara) felvállalják a képzési és a képesítési rendszer folyamatos kontrollját, nyitott védelmi rendszert építsenek ki a könyvtáros szakmai integritásának erősítésére.

Sóron László

Az MKE tevékenységének elvei és irányai

I.

Századunk meggyorsult társadalmi változásaiban – különösen a közelmúlt évtizedeiben – a könyvtárak tempóvesztése következtében szakmánk meglehetősen leértékelődött. Érdemes lenne önállóan foglalkozni azzal, hogy ezek a veszteségek milyen okokból fakadtak. Mennyiben erednek egy koncentrált hatalmi szervezet önmagára irányuló reflexióiból, amelyben a társadalom szervezeti rendszerében minden összetevőt a hatalom önző céljai szerint értékelték és a könyvtárak évezredek hagyományai által kialakult feladatai, demokratikus hagyományai nehezen simulnak a diktatúra igényeihez, és mennyiben származnak szakmánk belső tehetetlenségéből. Most elég annyit megállapítani, hogy az informatizált társadalom szükségletei és a könyvtárak képességei között diszharmonia alakult ki. E sommás ítélet természetesen könyvtárfajtánként, területenként, szakterületenként magas szórásban lenne elemezhető. Az Egyesület célja a diszharmonia fokozatos felszámolása, a szakma rangemlése, visszahelyezése a társadalom meghatározó, kötelező komponensei közé. Társadalmi szervezetnek azonban nincs sem hatásköre, sem pénze, ezért olyan igényes érveléssel szerezhet táborát magának, amelyben nem a társadalom kötelező pártfogását kényszerítjük ki, nem követeljük, hanem megmutatjuk miért vagyunk, mire vagyunk képesek, miben vagyunk pótolhatatlanok, a társadalomnak miért éri meg egy szervezett könyvtárügyet a társadalom nélkülözhetetlen intézményei között fenntartani. Az Egyesület ehhez mozgósít szakértelmet, egyenrangú szellemi fegyverzettel offenzív, meggyőző logikájú érveket, hiteles célrendszert vetít a társadalom elé, képességeihez mértén bizonyító erővel.

A párbeszédben, amelyet kezdeményeztünk, elsőként a politikai élet meghatározó tényezőit igyekeztünk meggyőzni. Erre szolgált sárospataki vándorgyűlésünk. E nagy, demonstráció erejű találkozások sorában a felhasználói rétegek és értelmiségi csoportok reprezentánsait igyekszünk megnyerni ügyünk pártfogására. Jövőre a művészvilág, majd más-más kutatói szférák mértékadó személyiségeit, az önkormányzatok választott vezetőit hívjuk párbeszédre. Nem annyira önmagunkat kell meggyőzni – bár tennivaló szakmánk belügyeiben is akad –, hanem azokat, akiknek tudatába a könyvtárakról hiteles kép, valós fogalom kívántatik.

Ugyanezt a célt szolgálja az a többször kifejtett, már pécsi vándorgyűlésünkön bejelentett ambíciónk, hogy a könyvtárpolitikát eddigi alacsonyabb szintű államigazgatási besorolásáról egészen kormányzati szintre emeljük. Törekvésünket támogatja az Akadémia: a vonatkozó akadémiai előterjesztés biztató előjelek kíséretében már egy kormányzati szerv, a Tudománypolitikai Tanács asztalán fekszik. Nem az MKM-nek, vagy Könyvtárosztályának illetékességét vitatjuk a

könyvtárpolitikában, hanem fordítva: stratégiai kérdésekben megerősítését kívánjuk kormányzati szintről biztosítani. Ha ezt a tervünket siker koronázza, több területen könyvtáraink számára új lehetőségek nyílnak.

Egyenrangú partnerként való elismerésünk feltétele az volt, hogy az Egyesületnek legyenek elképzelései a fejlesztés mikéntjéről, arról a módról, ahogyan új kihívásaival változott feltételek közepette a könyvtárujú szembenéz. Ez az elképzelésünk a szelektív fejlesztés koncepciójában testesült meg. Törekvésünket a szakma több részletében konstruktívan vitatja, de magát a koncepciót is érték – csak a szakma részéről – támadások. Pedig tervünk egyszerű. Ahogyan egy építmény biztonságát a tartószerkezet szilárdsága adja, ugyanúgy meg kell erősíteni az országos könyvtári-tájékoztatási ellátási rendszer teherbíró, életképes könyvtárait és kapcsolódó intézményeit. Ezért kívánatos lenne fejlesztési súlypontokat képezni, és az első szakaszban erőforrásainkat ide összpontosítani. A többi könyvtár létét, működőképességét is ezek ereje biztosítja. Ennek belátása életbevágóan fontos lenne, hiszen itt érik támadások törekvéseinket egy tetszetős, ámde veszélyes egyenlőségi elv nézőpontjából. Van azonban gyakorlati értelme is a súlypontok meghatározásának. Csak egyik példaként idézhető a sok közül, hogy egyik külföldi tárgyalópartner, komoly fejlesztési hitelek szétosztója első kérdésként azt tette fel, hogy nevezzük meg a fejlesztési prioritásokat. Csak ezen az alapon tárgyal. A dilemma tehát az, hogy vagy szelektív fejlesztéssel hozzuk könyvtárainkat stathhelyzetbe a jövő évezred küszöbén, vagy marad a méltatlan vegetáció az egyenlő nyomorban. Az utóbbiban társadalom és könyvtárai egymást meg nem értve, vádaskodva pazarolna energiákat. Sok a félreértés álláspontunk körül. Ezért le kell szögeznünk, a szelektív fejlesztés nem azt jelenti, hogy egyes könyvtárakat fejlesztésre javasolunk, másokat pedig nem. Hanem azt jelenti, hogy melyeket javasoljunk elsőként, első fázisban fejleszteni. A társadalom igényei valódi szükségletek, így ha a könyvtárak ezeket nem ismerik fel, a feladat ellátására létrejönnek más szervezetek. A könyvtárak pedig nem válhatnak önmaguk lefokozóivá.

Az új kihívások egyike a vállalkozói réteg igényeinek megjelenése, új használói réteg, új szükségletekkel. Számukra a British Council segítségével honosítjuk meg az üzleti információkat szolgáltató adatbázisokat. Elsőként rövid kurzusokat indítottunk, folytatásként a könyvtárak körében kezdtük meg a szervezői munkát, az MKM vezetőinek támogatásával.

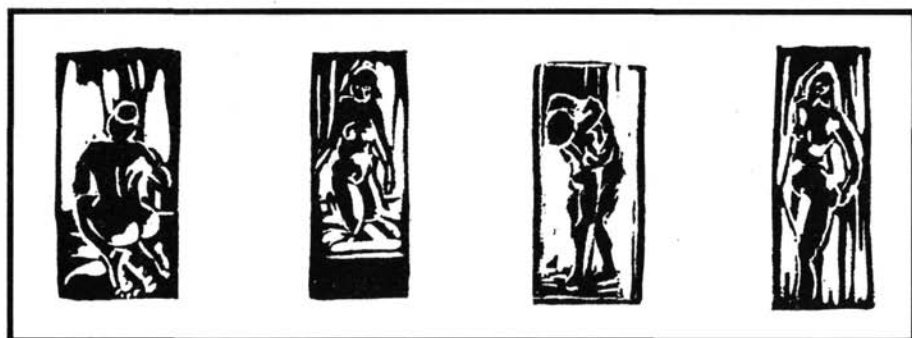
Hasonlóan sok operatív feladatot ad a Világbank képviselőivel folytatott tárgyalás, az IIFP szervezeteiben való részvétel. Az eljövendő két évben élvezhetővé válik e munka gyümölcse.

Egyesületünk kezdeményezőként lépett fel korszerű technológiai eljárások területén is. Ennek nyomán indult el az általános magyar tárgyszórendszer kidolgozása, a Kamarával közösen hívtuk életre a számítástechnikai kérdésekkel foglalkozó bizottságot, amely ha nehézségekkel küszködik is, átalakult formában dolgozni fog tovább.

Az Egyesület valamennyi szervezete véleményt mondott és remélhetően még fog véleményt mondani a készülő könyvtári törvényről. A törvényt fogalmazó munkacsoportban főtítkáruk vesz részt; maga az Elnökség pozitívként értékelte a munka elkezdését és a koncepció szellemét, fenntartva magának azt a jogot, hogy a későbbiekben határozott formát öltő törvény tartalmához is hozzá szóljon.

Életre hívtunk egy tekintélyes kollégákból álló etikai munkacsoportot. Feladatuk nem konkrét esetek szinte bírói megítélése, hanem állásfoglalás szakmaetikai kérdésekben. Bizonyos nehézkesség ellenére munkájuk elindult.

Az Egyesület további témákban lépett fel kezdeményezőleg. Először, fiatal

kollégák bekapcsolását indítványozta, ajánlotta a szervezeteknek, az ELTE tanszékére pedig szerény összeget helyezett el, hogy tanulmányutakkal, pályázatokkal ösztönözzön nappali tagozatos hallgatókat szakmai témák megismerésére. Másfelől határainkon túli könyvtárak támogatásába kapcsolódtunk be, felvéve a kapcsolatot az illetékes kormányfőtanácsossal. Ugyanebből a célból megbízást adtunk egy, Erdélyben megszervezendő képzés létrehozására. Oktatás terén a KMK-val működünk együtt. A kurzusok indítása szintén a következő években várható.

Képzési szakbizottságunk (amely egyben az MKM felsőoktatási szakmai irányítási területének tanácsadó testülete) egyelőre mértékletesen foglalkozott egyes képzési formák tartalmával. Elkészült azonban a felsőfokú képzés koncepciója is, amelynek vitája, bírálata a bizottság és az MKE feladata.

II.

Az MKE szervezeti életében elnökségünk az alábbi törekvéseket támogatja. Mindenekelőtt a területi szervezetek és szekciók működésében nagyobb önállóságot lát szükségesnek. Ez megfelel a demokratizmus követelményeinek, de a célszerűség is ezt diktálja. Az elnökség nem kíván beavatkozni a szervezetek munkájába, sem programot adni számukra. Így valójában az Egyesület élete olyan, amilyenné e szervezetek működése alakítja. Ennek következtében az Egyesület élete megynként, szekciónként változatos, beleértve az aktivitást is. Az önállóságot a jövőben nemcsak megtartani, hanem fokozni kívánjuk.

Egyesületünknek törekednie kell a testületi tagok számának növelésére. Elsősorban nem pénzügyi okokból, hanem súlyunk, tekintélyünk növelése érdekében.

Nemzetközi kapcsolatainkra jellemző, hogy lehetőségeink sokkal nagyobbak, mint amennyit képesek vagyunk vállalni. Tudomásul kell vennünk, hogy a nemzetközi kapcsolatok ápolása költségekkel jár, amelyek aránytalanul nagyobbak a rendelkezésünkre állóknál. Ezért igyekeztünk a kapcsolatokat újabb formában bővíteni. A keretek kialakultak: tartjuk nemzetközi szervezeti tagságainkat, főleg az IFLA-ban; kisebb csoportok számára kétoldalú találkozókat szervezünk (pl. osztrák–magyar, holland–magyar); ösztöndíjak és tanulmányutak lehetőségeit tárjuk fel és tesszük elnyerhetővé tagtársaink számára, a Gombocz-ösztöndíjon messze túl is; hazánkban járt külföldiekkel, főleg szakér-

tökök keresünk kapcsolatot akkor is, ha nem az Egyesület vendégei; meghívunk külföldieket, főként hagyományos európai partnereinket és újabban a szomszéd országok magyar könyvtárosait. Valamennyi esetben vezérelvünk volt, hogy lehetőleg minél szélesebb legyen az elutazók köre, illetve azoké, akik külföldiek fogadásában vállalnak feladatot.

Az Egyesületnek az érdekvédelemben is vannak feladatai. Ezen a téren együttműködés jött létre a szakszervezetekkel és a Kamara elnökségével.

Leggyakrabban azonos vagy hasonló álláspontra tudunk jutni. Érdekvédelmi területen az Egyesület arra az álláspontra jutott, hogy egyéni, személyes érdekek pártfogását nem vállalja – bár erre is volt példa –, hanem a könyvtárügy egészének vagy könyvtárak jelentős csoportjának érdekeiért emel szót. Az érdekvédelemben tiszteletben kell tartani más intézmények önállóságának jogait, ezért óvakodunk számonkérő, kioktató hangoktól. Véleményünket főként hivatalos csatornákon igyekszünk érvényesíteni (pl. annak tudtával, hogy önkormányzatok a Belügyminisztériumon keresztül érhetőek el), mindig elvi állásfoglalás vagy érvek kíséretében. Igen nehezzé teszi ezt a feladatot az a körülmény, hogy szakmánkon belül megjelentek a könyvtártípusok közötti érdekellentétek, azaz olyan helyzet alakult ki, amelyben egyik könyvtártípus a többiek rovására artikulálhatja érdekeit. Ellentétes érdekeltsgű könyvtárak kérnek/kérhetnek támogatást; elkerülendő, hogy annak pártjára álljunk, aki elsőként fordul hozzánk. Ebben az új helyzetben munkánkban több bizonytalanság tapasztalható. Úgy igyekszünk ezen segíteni, hogy az elnökség kívánságára egyeztető fórumot szervez az érdekeltek és szakértők bevonásával. Vannak példák arra, hogy szakmai szempontok alapján, kooperatív szellemben e nehéz kérdésekben is haladás érhető el.

Könyvtárgépesítés a magyar közművelődési könyvtárakban

Nem tudok unalmasabb témát elképzelni, mint egy pontos leírást a könyvtárgépesítésről. Éppen ezért megkísérlem a tények száraz felsorolása helyett felidézni azokat az állomásokat, ahogyan gondolkoztunk e témáról, félelmeinket, kudarcainkat a számítógépekről és eredményeinket. Természetesen nem akarom elhanyagolni a tényeket sem.

Az álmódosások kora

Az első korszakot az álmódosások idejének nevezhetnénk. De hát hogyan is kezdődött? A hatvanas években hírek érkeztek az USA-ból és a nyugati országokból valamilyen csodálatos gépekről, gondolkodó gépekről és a legtöbb magyar könyvtáros ismerte Luhn KWIC indexét, amely ilyen géppel, computernek nevezett géppel készült. Akkor azonban nem annyira a számítógéppel foglalkoztunk, mert elbűvölt bennünket az újfajta indexművek szerkezete. Később az Akadémia egy Ural II. számítógépet vásárolt a szovjetektől. Az Ural II. olyan nagy volt, mint ez az előadóterem, memóriája rádiócsövekből épült, és magam sétálgattam ebben a memóriában. Mintha egy jelenet lenne egy ifjúsági filmből vagy tudományos fantasztikus regényből.

Mindenesetre ezeket a memóriamonstrumokat felváltották a félvezetős tárolók, a számítógépes technológia olyannyira ismertté vált Magyarországon, hogy szoftverszakértőink írtak KWIC programokat – lengyel nyelvre. Ma már senki nem tudja, miért írták éppen lengyelre, akkor azonban bizonyára oka volt ennek. A tények kedvéért meg kell mondani, hogy ezek a szoftverszakértők nyelvészek voltak, és minden idejükben az orosz–angol gépi fordítással gyötörték magukat.

A szélsőségek bemutatására e korszak jellemzéseként említenék két példát. Az egyik, születtek elképzelések arról, hogy a központi katalógusokat Hollerith technikával lehet gépesíteni. A példa elrettentő, de érzékelteti az igyekezetet és elszántságot. Másik példaként viszont azt említeném, hogy az Országos Könyvtárügyi Tanács elé került egy olyan fejlesztési terv, amely máig érvényes elveket fogalmazott meg. Például meghatározta a fejlesztési prioritásokat, kimondta, hogy technológiai szempontból a fejlesztés fókuszában a géppel olvasható bibliográfiai tételek cseréjének kell állnia, egyáltalán felhívta a figyelmet a vonatkozó szabványokra és arra, hogy a problémák zöme nem technikai természetű, hanem könyvtári.

Nem túlzottan árnyalt értékeléssel az ilyen helyzeteket azzal szokták jellemezni, hogy a „helyzet ellentmondásos”.

A kompromisszum kora

Lassan a számítógépek ismerőseinkké váltak, sőt, lehetőségünk volt vásárolni személyi számítógépeket. Mindenki elkezdett barkácsolni. Egy új mítosz született a számítógép mindenhatóságáról. A gondolkodás elszakadt a realitástól. Ez leggyakrabban abban fejeződött ki, hogy minden rossz, rendezetlen könyvtár a számítógépben bízott, hogy az majd rendet csinál. Mintha a lusta könyvtárosokat helyettesítené. Csakhogy a rendelkezésre álló gépek legtöbb helyen csak játékok voltak, persze értékes játékok, de nem professzionista feladatokra valók. Emlékszem, írtak egy adatbáziskezelő szoftvert Commodore 64-re, ugyanerre a gépre egy integrált könyvtári rendszer szoftverjét. De hát mindenki azzal dolgozik, amilyen gépe van. Ezért ezt a korszakot a kompromisszum érájának lehet nevezni, amikor a gyengébb technikával bonyolultabb feladatok kötöttek kompromisszumot.

Tulajdonképpen az említett feladatokat az említett gépekkel nem lehetett megoldani. Ám a legtöbb kezdeményezésből született kicsi eredmény, legtöbb esetben a kölcsönzés automatizálása. Szóval vajúdtak a hegyek, s megszületett egy kicsi egér. Rengeteg kölcsönzési szoftverünk van. Mivel erőfeszítéseit mindenki demonstrálni akarta, nem törődtek vele, hogy kölcsönzési szoftverek már rendelkezésre állnak, bármi áron akartak írni egy másikat. Mindenesetre: Magyarország vezet a kölcsönzési szoftverek terén.

Ennek a korszaknak azonban van egy nagyon pozitív eredménye és van egy nagy hátránya. Az eredmény abban áll, hogy a kollégák százai tanultak meg bánni a számítógéppel valamilyen szinten. Szóval ez volt egyben a tanulás és a komputerek népszerűvé válásának korszaka is. A hátrány pedig abban összegezhető, hogy még ma is kísért a múlt: nagyobb feladatokat akarunk gyengébb technikával megoldani. Ma sincs összhang abban a tekintetben, hogy bizonyos méretű és komplikált feladat meghatározott technikát igényel. Magyarul, a közművelődési könyvtáraknak még mindig csak PC szintű technikájuk van, ugyanakkor minikomputer szintű feladatokban gondolkodunk.

Az igazság kedvéért meg kell említenem, hogy ugyanabban az időben az

egyetemi könyvtárak és szakkönyvtárak számos számítógépi szolgáltatást vásároltak külföldről, akkor még mágnesszalagon és erre SDI-t építettek. A Chemical Abstracts, METADEX, INIS, INSPECT és mások hozhatók fel példaként.

A magukra hagyott könyvtárak küzdelme

A következő évek megértéséhez egy kis kitérőt kell tennem, néhány szóval jellemezni a magyar társadalom általános helyzetét. Az egypártrendszer utolsó éveiről van szó. Ne ijedjenek meg, nem akarok politikáról locsogni. De emlékeztetném a kollégákat arra, hogy a többi, ún. szocialista országhoz hasonlóan itt is centralizált államirányítás uralkodott, beleértve a kulturális adminisztrációt is. Nos, ez a centralizált irányítás szétesett. Vonatkozik ez a művelődési minisztériumra és a közművelődési könyvtárakat fenntartó területi tanácsokra is. Ami megmaradt belőlük – e szervezetek formálisan ugyanis éltek – az egyáltalán nem törődött fejlesztési kérdésekkel. A fentebb említett Országos Könyvtárügyi Tanács például egyszerűen megszűnt, nem volt kinek tanácsokat osztogatni. Ilyen körülmények között a könyvtárak magukra maradtak. Költségvetésüket megkapták az előző évek mintájára, bár a pénz egyre inflálódott.

Ennek a helyzetnek szintén volt előnye. Számos könyvtárigazgató számára nagyobb mozgási szabadság adódott, s e lehetőséget ki is használták. Ezért ezeket az éveket a magukra hagyott könyvtárak küzdelmeként jellemezném. Érthetően azonban a könyvtárak közti különbségek nőttek. A jobbak nem mondtak le a fejlesztésről, már bizonyos tapasztalatokkal rendelkezve, saját belátásuk szerint kíséreltek meg komputeres alkalmazásokat is. De ahány könyvtár kezdett ilyen munkához, annyiféle alkalmazási terület, módszer keletkezett. A munkákban nem volt semmiféle koordináció. Mivel a könyvtárosok képzettsége különböző volt, gyakorta elemi szabályokat sem tartottak be. Félt volt, hogy a széteső fejlesztés olyan helyzetet terem, amely technikai, technológiai inkompatibilitást eredményez. Ezt a széteső, koordinálatlan fejlesztést erősítették különböző kereskedelmi vállalatok, amelyek nem ismerték a könyvtári módszereket, de árujukat el akarták adni. Termékeikhez igazították a könyvtári eljárásokat. Nem hallottak például bibliográfiai rekordszerkezetéről, csereformátumról, transzliterálásról stb. Majdnem hasonló helyzet alakult ki más könyvtár-típusokban, szakkönyvtárakban, egyetemi könyvtárakban stb.

A közös, egybehangolt fejlesztés első lépései

Ebben a már-már veszélyes helyzetben jött létre a megyei könyvtárak egyesülése egy közös fejlesztésre. Az egyesülés tagjai a megyei könyvtárak és a fővárosi könyvtár. Céljuk egy közös fejlesztés oly módon, hogy létrehoztak egy fejlesztési alapot, és együtt folyamosították a minisztériumhoz és máshová fejlesztési összességért. A minisztérium nagyvonalúan támogatta a kezdeményezésüket. Pardon, elfelejtettem mondani, hogy időközben megváltozott Magyarországon a politikai rendszer, az új minisztérium lassan elkezdett dolgozni. Egyik első ténykedése például ennek a társulásnak támogatása volt, 6 millió Ft-tal.

Az egyesülésnek több célja van. Elsőként kidolgoztattak egy adatbáziskezelő szoftvert, amely microISIS alapú, neve TEXTAR. Az a lényege azonban, hogy a budapesti fővárosi könyvtár folyamatosan feltölti az adattárat. Híven ahhoz a filozófiához, hogy az érték maga az adat, kevésbé a szoftver és a technika. Ugyanennek a szoftvernek hálózati változata most áll fejlesztés alatt.

Ez a munka sem problémamentes. Fő kérdés az, hogy milyen a viszonya a Magyar Nemzeti Bibliográfia szolgáltatásaihoz, amely újabban online érhető el. Itt még jogi problémák is vannak. Az az igazság, hogy a Nemzeti Bibliográfia kicsit elkésett. A szakma régóta sürgeti, hogy a nemzeti könyvtár nyújtson géppel olvasható szolgáltatást, de ez valahogyan nem akart előállni. A várakozást unta meg a többi könyvtár, köztük a közművelődésiek, és indultak el saját útjukon.

A számítógépek alkalmazása a közművelődési könyvtárakban a fentiektől függetlenül is komoly fázisba lépett. Néhány tényt említenék ennek illusztrálására.

A közművelődési könyvtárak maguk határozhatják meg fejlesztési trendjeiket, kapcsolataikat, maguk döntenek valamennyi kérdésben.

A kormányzat létrehozott egy adatátviteli hálózatot, az ún. IIFP-t. Ez az egyetemek, tudományos intézetek és közgyűjtemények között létesít online kapcsolatokat egy ún. X. 25-ös csatlakozóval, amelyen nemzetközi kapcsolatok is lehetségesek, elérhetők külföldi adatbázisok. E hálózathoz csatlakozott a nemzeti könyvtáron kívül majdnem minden egyetemi könyvtár, minden országos szakkönyvtár és sok közművelődési könyvtár. Jó példát nyújt a Zala Megyei Könyvtár, amely regionális alközpontként működik. Nagy nyereség tehát a nagyobb közművelődési könyvtárak számára, hogy közvetlen kapcsolatban állhatnak szinte minden könyvtárral. (Az igazság kedvéért megjegyzem, hogy egyelőre a hálózat segítségével elektronikus levelezés folyik, kevés az a magyarországi könyvtár, amelynek katalógusai is online érhetőek el.)

Ha ilyen technikával fejlődik a magyar könyvtárügy, akkor a közművelődési könyvtárak – megőrizve a hagyományos feladatokat – számos új lehetőséggel gazdagodnak. Eddigi egyformaságukat pedig felváltja a változatosság, kialakul egyéni arculatuk. Erre is egy példát, lehetséges, hogy Békéscsabán a megyei könyvtár összeolvad a tanítóképző főiskola könyvtárával.

Komoly kihívás a közművelődési könyvtárak számára az ún. business information szolgáltatások idetelepítése Angliából. A British Council segít ebben. E szolgáltatások hazai szervezésére felkért könyvtárak között két megyei könyvtár található.

Mindazonáltal nem kívánok túl rózsás képet festeni helyzetünkről. Számos nehézség vár leküzdésre. Csak a legfájóbbakat említem.

Észrevehették, hogy eddig megyei könyvtárakat emlegettem. Mi van a városi, kisvárosi, községi könyvtárakkal. *Papp István* fogalmazta meg nemrég, hogy a megyei könyvtárak megkötötték a maguk külön alkuját a városi és kisebb közművelődési könyvtárak kárára. A Magyar Könyvtárosok Egyesülete is a szelektív fejlesztés elvi alapján áll. Pontosabban, az első lépésben fejlesztésre kerülő könyvtárak között sok olyan városi könyvtár is van, amely városoknak nagyok a kulturális hagyományai, sok iskolája van stb. Ilyen város pl. Sárospatak, ahol legutóbbi vándorgyűlésünket tartottuk. Arról akarjuk meggyőzni őket, hogy nem maradnak ki a fejlesztésből, csak ez egy későbbi időre halasztódik. Nem lehet ugyanis egyszerre tízezer könyvtárat fejleszteni.

Ha be kellene mutatnom a mai magyar könyvtárügy legégetőbb kérdéseit, akkor nem a komputerizációt említeném. Fontosabb ennél az állomány. Dokumentumok, könyvek, folyóiratok nélkül a számítógép sem ér semmit. Hasonlóan panasznám, hogy a legtöbb könyvtár elhelyezése egészen szegényes. Csak a magam munkahelyét hozom fel példának (Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum). Budapesten hét helyen vagyunk elhelyezve. Egész gyűjteményeink vannak, amelyek pincékben penészednek.

Mégis optimista vagyok. Reméljük, hogy Magyarország kikerül a gazdasági kátyúból. Könyvtárügyünk 1996-ban lesz ezeréves, együtt a magyar oktatással. Van tehát hagyományunk, van mibe kapaszkodnunk. Mi, magyar könyvtárosok hisszük és valljuk, hogy az új Magyarország megteremtéséhez éppen olyan szükség van jó könyvtárakra, mint jó iskolákra. A könyvtár szerepe az a szellemi életben, ami az energiáé az iparban. Meghatározó elem. Az új magyar vezetés hozzánk hasonlóan gondolkodik. Minden rajtunk múlik tehát.

Horváth Tibor

Innováció a magyar könyvtárakban

Előjáróban előadásom címét szeretném pontosítani és némileg magyarázni. Amikor *Papp István*, az MKE főtitkára felkért a dolgozat elkészítésére, nyilván a közkönyvtárakra gondolt. Ez számomra természetes, hiszen harminc éve dolgozom városi, megyei gyakorló könyvtárosként, és ettől a fertőzéstől már nem tudok – talán nem is akarok – szabadulni, csak legfeljebb időről időre szakmailag megújulni. *Megújulás, innováció.* Nem árt a fogalom tartalmát, jelentését tisztázni, mielőtt könyvtári alkalmazásáról beszélnénk. A két leginkább használatban lévő definíció: (1. Valami újat bevezetni – pl. 1945-ben a televízió –, illetve 2. Változtatni a dolgok tevéseinek megszokott útján) közül feltétlenül az utóbbit használom. Nem akarom, sajnos nem is tudom, feltalálni a XXI. század könyvtárát, csak néhány adalékot szeretnék annak bizonyítására elmondani, hogy *változunk, változtatunk* kell, mert a hétköznapi élet elrohan mellettünk és már sohasem érjük utol.

Papp István volt az, aki hasonló címmel írt tanulmányával felrázta a magyar könyvtáros társadalmat; az egyetértő és az ellenvéleményeket kifejtő cikkek sorozatát indította el. Bár némely megállapításával magam sem értettem egyet, el kell ismerni: hosszú idő kényelmes, konfliktusokat kerülő magatartása után, ez volt a szakma igazi szenzációja. Bombaként robbant! Nagyon érdekes az időpont. 1988 áprilisában kezdte a tanulmányt közölni a *Könyvtáros* című lap. Ez azt jelenti, hogy még 1987-ben készülhetett. Ekkor kezdett fújdogálni az a

friss keleti szél, amely két év alatt, 1989 tavaszára kisöpörte a Kárpát-medencét sokáig megülő fagyos, mozdulatlan levegőt. (Legalábbis egy részéből kisöpörte.) Az írásban és a vitában, amely még 1989-ben is tartott (bizonyos utórezgések később is voltak), sok mindenről esett szó. Többek között a könyvtár kétarcúságáról, a könyvtárosi személyiségjegyéről, művelődéspolitikáról, társadalmi keresletről és könyvtári kínálatról, marketingről; kiemelten az önkormányzati és állami finanszírozásról, szervezeti és technológiai színvonalról, a vezetés megújulásáról intézményen kívül és belül, a bevételi forrásokról (különös tekintettel a beiratkozási díjakra és a vállalkozásokra), a központi szolgáltatásokról, az ésszerű visszavonulásról stb. Mindezek részletes ismertetésére nincsen lehetőség, talán nem is szükséges, hiszen itt a szimpóziumon többségük már szóba került. Arra azonban alkalmasak, hogy bizonyos következtetéseket vonjunk le, vagy pontosabban igazoljak egy alapvető saját tézist, miszerint: *ma Magyarországon a könyvtári innováció lényege és kulcsfigurája a mindenkori könyvtáros(ok), aki(k)től a dolgok függenek házon belül és kívül. Mert felszerelhetünk egy intézményt mindenfajta technikai újdonsággal, automatizálhatjuk az összes munkafolyamatot, megadhatunk minden anyagi lehetőséget, ha a könyvtár sorsa bürokrata(k) kezében van.*

A mai Magyarországon sajnos nem nagyon kell tartani az ilyen csodák bekövetkezésétől. Ellenkezőleg. Minden könyvtáros a nehéz anyagi helyzetről panaszkodik, joggal. De szegénységünkben igen különbözőek vagyunk. Az elmúlt évben Györgyné Juhász Katalin, a balatonfüredi könyvtár igazgatónője felmérést végzett 110 városi könyvtár anyagi kondíciójáról és felettébb meglepő eredményekre jutott. (A tanulmányt előző számunkban közöltük. *A szerk.*) Elképesztő különbségek mutatkoztak meg az alapterületekben (legkisebb 141 m²,

legnagyobb 2018 m²), az éves könyvgyarapodásban (461 kötet, 6263 kötet), az önkormányzati támogatásban (1 179 000 Ft, 10 875 000 Ft), az egy lakosra jutó támogatás összegében (62 Ft, 1353 Ft), az épületfenntartási kiadásokban (120 E Ft/m², 2581 E Ft/m²) a működési kiadásokban (46 E Ft/m², 1870 E Ft/m²).

És ezek a számok nincsenek mindig arányban a települések nagyságával. De ha a megyei könyvtárak gépesítettségét, a szolgáltatások féleségeit és színvonalát, az igényes tudományos alapozottságú szakmai munkát vizsgáljuk, hasonlóan tarka a kép. Ilyen körülmények között intézményes, központilag elhatározott innovációról, a magyar könyvtárak innovációjáról nem lehet beszélni. Vannak azonban sokszor igen rossz feltételek között működő intézmények, amelyek innovatív könyvtárosai csodákra képesek.

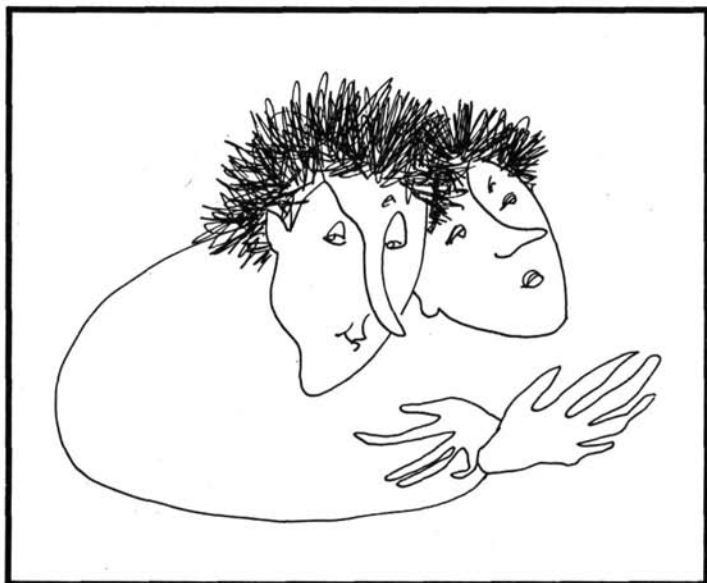
Jó példa erre a fővárosi könyvtári hálózat, amelynek tagintézményei igazán nem mondhatók túl korszerűnek, mégis jó páran felismerték azt a közhelynek tűnő tényt, hogy a könyvtár az olvasóért van. Az ő igényei, könyvtárhasználati szokásai a meghatározóak. Ezek a legtöbb esetben nem akarnak igazodni bizonyos használati regulákhoz, gyűjtőköri szabályzatokhoz, bonyolult katalógusrendszerekhez és raktározási rendhez, de még a nyitvatartási időhöz sem.

Megalkották a modelljét, és több helyen létrehozták a családi könyvtárat. Megbolygatták a könyvállomány rendjét, jelentős mennyiségű művet vontak ki és gyűjtötték össze egy központi ellátóraktárban, hogy a jelentkező ismeretterjesztő- és szakkönyvigényeket mind gyorsabban ki tudják elégíteni. Közhasznú információs szolgálatot – benne különleges telefonos tudakozódót – szerveztek, amely igen népszerű a lakosság körében.

Bevezették a videokazetta-kölcsönzést, a szakma egy jelentős részének nagy felháborodására. Jött ugyanis a konzervatív kollégák kérdésfeltevése: Mi lesz ha? és a felsorolás; elveszik, ellopják, elszakítják, jogtalanul felhasználják stb. A magyar könyvtárügy fejlődése során ez a kérdés újra meg újra felmerült. Így volt ez a szabadpolcos könyvtár bevezetésekor, a hanglemezek és hangkazetták megjelenésekor, a számítógépek alkalmazásának kezdetekor, a könyvkiadás és folyóiratmegjelenés változásainál, nem hagyományos könyvtári társadalmi szerepek vállalásával kapcsolatban. Szerencsére általában az újat akarók győztek, hiszen mindig voltak olyan nagy tudású, tekintélyes szakembereink, akik fiatalos kreatív szemléletükkel, szellemes megoldásaikkal, az előttünk járók gyakorlatának rugalmas átvételével győzelemre vitték az innovatívok zászlaját. A fővárosi könyvtár felsorolt példái mögött sem nehéz a bennfenteseknek megtalálni azokat a személyiségeket, akik döntő szerepet vállaltak az újítások bevezetésében.

A rendszerváltás és a könyvtárügy

Egyszersmind le kell számolnunk egy illúzióval. A jelenlegi magyar társadalomban a kultúra, különösen a benne lévő könyvtárügy semmiféle prioritást nem élvez. Ha ennél durvábban akarunk fogalmazni azt mondhatjuk, a közigazdát, tervkészítőket egyáltalán nem érdekli a kérdés. A pénzügyminiszter pedig a közművelődéssel kapcsolatos kívánságok tárgyalásakor némi megvető hansúlylal mond nemet, ezzel egyértelműen eldöntve a szavazás kimenetelét. Bármennyire fájó ez a könyvtárosoknak, akik magukat természetes kiválasztottaknak tekintik, tudomásul kell venniük, hogy sokadikak egy sorban. Juttatásaikat és kezdvezményeiket egyedi harc során kell kivívniuk. Nem számíthatnak a korábban mindenható minisztérium könyvtárosztályának támogatására sem, amelynek a legcsekélyebb befolyása sincs a fenntartók és az intézmények viszo-

nyára. Önállóan kell boldogulniuk! Így nő meg a könyvtárosok szerepe. Különösen a rendszerváltás után vált fontossá a könyvtár kétarcúságának fenntartásában. A mostani könyvtáros generáció először került szembe azzal a nehéz dilemmával, hogy egy letűnt rezsim kivételesen fontosnak tartott, ideológiai, politikai, részben szépirodalmi anyagáról kellett döntenie. Sok esetben erős politikai nyomás alatt. Magyarországon egyik történelmi – katonailag frekventált – városában cikk jelent meg a helyi sajtóban a volt szovjet csapatok kivonulásáról. A szerző annak az óhajának adott kifejezést, hogy a Moszkvába tartó, tankokkal megrakott szerelvényekhez kapcsolni kellene egy olyan kocsit is, amelyben a megyei könyvtárban található „kommunista irodalmat” vihetnék haza. A helyi televízió szenzációt szimatolva kivonult a helyszínre, és semmi kifogásolnivalót nem talált. Továbbra is a szabadpolcon sorakoztak a marxista filozófia klasszikusai és jelentős kortárs szerzőinek művei, de hiányoztak a pártot, a funkcionáriusokat, a rendszert elvtelenül magasztaló silány könyvek. A könyvtárosok már elvégezték a selejtezés kényes, nehéz munkáját. A teljes képhez tartozik, hogy ebben az intézményben már akkor kölcsönözték a tanuló ifjúságnak a Bibliát, amikor ez még főben járó bűnnek számított. Most viszont azt tapasztalják, hogy jó magyar szokás szerint átesünk a ló másik oldalára. A könyvtárakra zúdul az eddig tiltott, vagy nem kívánatos színvonalatlan és fércművek áradata. Szerencsére a rohamosan növekvő árak és a változatlan, vagy szűkülő költségvetés megkönnyíti a védekezést, egyben nagyobb szakmai követelményeket is állít. Mert arra kényszeríti a könyvtárosokat, hogy ne csak politikai okokból vizsgálják felül gyarapítási politikájukat, *hanem az olvasói igények szerint is*. Ennek igen egyszerű módja: séta a polcok között. Ha klasszikusnak kikiáltott írónak több méter könyve található bent, azt az olvasói értékítélet biztos jeleként érzékelhetjük. (Ezzel kapcsolatban engedjenek meg egy szubjektív megjegyzést. Íróvendégeink legtöbbször nyíltan, vagy titokban előbb-utóbb kiköt magánál a betűrendben, és felderül az arca, ha összes művét felsorakozva látja a könyvespolcon. Pedig valójában sírnia kellene...)

Innovációra kényszerít bennünket a politika, de még inkább a gazdasági nyomorúság. Ekkor még bent ülünk könyvtáros-várunkban és fontolgatjuk; feladjuk-e biztos, de lassú elmúlással fenyegető helyünket, vagy kirohanjunk – vállalva a dicső halált is – az ezer veszélyt rejtegető életbe?

Most érkeztem a szakmában jelenleg legtöbb vitát kiváltó kérdésekhez.

Szabad-e politizálni a könyvtárosnak, elkötelezni magát valamely hatalmon lévő, vagy hatalomvárományos párt mellett? (Az ellenzékkel az előrelátók szövetkeznek.) A példák azt mutatják, hogy a válasz semleges. Nagyon kevesen vannak, akik eredeti foglalkozásukat megtartva vesznek részt a nagypolitikában. Ha rangos közéleti szerephez jutnak, igyekeznek gyorsan elfeledni, kicsit szégyellnivaló múltjukat. Nagyon örvendetes viszont a helyi közigazgatásban választottként részt vevő, elsősorban könyvtárvezetők nagy száma. Könyvtáraik az innovatívák táborába tartoznak; hiszen ha népszerű a vezető, népszerű az intézménye is, élvezik a döntésben részt vevők összes előnyeit.

A másik kritikus vitapont: *Vállalkozzunk-e?* A fővárosi könyvtár *fagylalt-ügye* (egyes fiókkönyvtárakban fagylaltozót kívántak létrehozni) olyan szenvedélyes indulatokat szabadított el, amely ez idáig nem volt jellemző a széplelkű könyvtárosokra. Kapcsolódott hozzá a könyvtárhasználati díjak drasztikus emelése. Az egész dolgot szégyelljük kicsit, de nagy meglepetésünkre azt olvastuk a szaksajtóban, hogy az Egyesült Államokban csődbe jutott közkönyvtár olvasótermét profi boxmeccs tartására adták bérbe...

A hullámok lassan elcsitultak, és sokan valami jövedelmező üzlet után néztek, ki-ki adottságai szerint. A könyvtárosok leleményességén, jó taktikai érzékén múltott, hogyan sikerült. Leggyakrabban a következő „üzletek” fordultak elő: üres helyiségek bérbeadása, videokölcsönzés, másolatok készítése, nyomdai, könyvkötészeti tevékenység, könyvelés.

Az elmúlt évben könyvtárasszisztensi iskolán oktattam egy általam könyvtári környezettannak elnevezett tárgyat, abból a megfontolásból, hogy mi könyvtárosok nagyon keveset tudunk a bennünket körülvevő világról. A vizsga – teszt – egyik kérdése így hangzott: „Milyen vállalkozásba fogna, ha a fenntartó 25 százalékkal csökkentené költségvetését?” A válaszokban zömmel az általam felsoroltak szerepeltek. Néhányan gondoltak csak igazi szolgáltatásbővítésre: például – irodalomkutatás díjazásért, átképző tanfolyamok szervezése munkanélkülieknek, hazai és külföldi adatbázisok szolgáltatásainak közvetítése, helyi adatbázisok készítése, közhasznú információk nyújtása.

Volt „merész” elképzelés is: „Pártot alapítanék (10 fő már elegendő) és az Országgyűléstől kérnék pénzt.” „Egy dolgozót csak azért alkalmaznék, hogy állandóan figyelje a pályázatokat és minden lehetséges helyre adja be a könyvtár kérelmét.” Ez utóbbi nem elvetendő ötlet!

Befejezésül egy személyes példát szeretnék elmondani. Könyvtárunkban nemrég információs irodát hoztunk létre, amely szabad övezetben a hét hat napján reggeltől estig az olvasóközönség és a város lakóinak rendelkezésére áll. (Nagyon kevés működik még Magyarországon. Igazi innovációnak tarthatjuk.) Egy helyi közhasznú adatbázis kiépítéséhez pályázatot nyújtottunk be városunk kulturális alapítványához. Azzal utasították el kérésünket, hogy üzleti vállalkozásba fogtunk, tehát nem vagyunk rászorulva. Hiába magyaráztuk: mi a vállalkozókat akarjuk segíteni információk adásával és közvetítésével, nem pedig intézményünk eltartásáról gondoskodni (50-50%-ot ad a város és a megye). Erről nyilatkoztunk is a helyi sajtóban és televízióban. A polgármester még adás közben cáfolta a könyvtárigazgató állítását és pénzhiányra hivatkozott. Amikor erről a könyvtárat fenntartó megyei önkormányzat értesült, azonnal intézkedett egy számítógép beszerzéséről. Így léptünk egyet az innováció Magyarországon még nem teljesen rögtelen útján...

Halász Béla

A Könyvtári és Informatikai Kamara állásfoglalása a Székesfehérvári VIDEOTON könyvtár működtetése kapcsán a munkahelyi könyvtárakról

A székesfehérvári VIDEOTON Vállalat privatizációja következtében a VIDEOTON József Attila Könyvtár működése, fenntartása körüli problémák kapcsán – mint jellemző helyzetet általánosítva – a KIK szükségesnek tartja ismételten nyilvánosságra hozni korábbi – a munkahelyi könyvtárak ügyében hozott – véleményét.

– Az értékes állománnyal bíró vállalati-munkahelyi közművelődési könyvtárakat a KIK a magyar könyvtári rendszer és a magyar szellemi értékek szerves részének tekinti, az ott felhalmozott, összegyűjtött dokumentumokat, függetlenül azok épületének jogilag rendezett vagy nem rendezett tulajdonosától, változó működtetőjétől.

– A KIK felhívja a közvélemény figyelmét arra, hogy a vállalatok privatizációja kapcsán ezen könyvtárak további sorsáról általában nem történnek meg a megfelelő vagyoni, fenntartási és munkáltatói döntések. Ez történt a VIDEOTON esetében is: a tulajdonosváltással együtt nem került megállapításra a könyvtár további fenntartója, működtetője és a munkáltatói jog gyakorlója.

– A KIK továbbra is szükségesnek tartja, hogy az állami vállalatok eredetileg kulturális célra közpénzekből épített könyvtáráépületei és könyvtári állományai valamilyen módon védettséget kapjanak, mert enélkül például ezen épületek többsége más célra kerül hasznosításra, s örökre elvész a magyar kultúra számára. A VIDEOTON esetében Székesfehérvár város 1945 után egyetlen könyvtári célra épült – s erre a funkcióra alkalmas – épülete szűnik meg könyvtárként működni.

– A KIK szükségesnek látja, hogy hasonló esetekben az érdekelt felek, valamint szakmai és egyéb érdekvédelmi szervezetek között megfelelő időben induljanak meg a tárgyalások.

A KIK ismételten felajánlja hasonló esetekben szakmai érdekegyeztető közreműködését, mind a privatizációt végző hivatalos szervezeteknek, mind az érdekelt könyvtáraknak.

Budapest, 1993. február

a Könyvtári és Informatikai Kamara
Képviselőtestülete

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban működő Gyermekkönyvtáros Műhely

A Gyermekkönyvtáros Műhely 1989-ben alakult, s a gyermekkönyvtárosok feladataiból adódó speciális igények hozták létre, a felsőbb vezetés pozitív hozzáállásával. A műhelyforma szabad szakmai csoportosulás a mindenkori gyermekekkel foglalkozó könyvtárosok számára.

A bevallott cél: a gyermekkönyvtárosok szakmai továbbképzése; a módszerek átadása, fejlesztése; az új tapasztalatok megbeszélése – új módszerek kidolgozása; a határszaktám (pedagógia, bábozás, színház, képzőművészet stb.) szakembereitől tanácsadás, ismeretszerzés az aktuális tevékenységekhez; a gyermekkönyvtárakban folyó klub- és egyéb társas tevékenységek tartalmának fejlesztése; az ifjúsági- és gyermekkönyvekkel foglalkozó kiadókkal érdemi kapcsolat-tartás.

Fontos cél volt az is, hogy jobban megismerjük egymást is, hiszen a főváros 22 kerületében szétszórva dolgozunk.

Az eltelt évek alatt, aki közülünk fogékony és nyitott volt, az sok-sok értékre szert tehetett. Kezdetben a XIX. kerületi Főkönyvtár, majd – tavaly tavasz óta – a VI. kerületi Főkönyvtár önálló gyermekrészele ad otthont a műhelynek. Nemcsak a helyszín, a könyvtárosok is változtak, de egy aktív mag ma is lelkesen dolgozik. Sokasodó könyvtárosi gondjaink: létszám, statisztika, videókölcsönzés, olcsó könyvek beszerzése, a több belső munka, a külső körülmények változásai és a pénzügyi helyzet romlása stb. nehezítik ugyan helyze-

tünket, de a kedvünket nem vehetik el. Ma is fontosnak érezzük munkánkat, a gyerekekkel való törődést. Egy-egy összejövetel hangulata, egy-egy jól sikerült tárgy elkészítése, egy-egy jó módszer, ötlet beépülése a következő foglalkozásba, ezek mind-mind erőt adó sikeres percek. Erre szükségünk is van alkotó munkákhoz, mert egy-egy foglalkozás (nevezzük bárhogy) a gyermekkönyvtáros és a gyerekek közös alkotása.

Programjaink voltak (nem időrendi sorrendben): Kirándulás – természetgyűjtés; manuális foglalkozás, a gyűjtött termékekből való tárgykészítés; karácsonyi ünnepkör, népi és vallási szokások, manuális foglalkozás; ötletbörze; drogos fiatalok; filozófia gyermekeknek; agykontroll gyermekeknek; az ismeretlen Arany János (a tanító, a fordító, a kritikus); drámatikus játékok Arany János ürügyén; *Gabnai Katalinnak* és pedagógus társainak remek játéka, játékötlei; az UNICEF tevékenységéről; búvészbe-mutató; manuális foglalkozások: gyöngyfűzés, nemezelés stb.; bemutató foglalkozás a húsvét (tojásfestés) és az őszi tárgykörében; pszichológus a családról és a karácsonyról; MKE Gyermekkönyvtáros Szekciójának munkájáról való tájékozódás; a reformpedagógiai törekvések megismerése és megbeszélése.

Két nagy, több hónapon át tartó *továbbképzésünk* volt:

1. Első a *Bucz Hunor* vezette Tézisínház drámatikus játszóházi módszerének elméletben és gyakorlatban való megismerése. Egy csodálatos he-

tet töltöttünk el az óbudai Zichy-kastélyban és kertjében, ahol reggeltől késő délutánig együtt voltunk. Bemutató foglalkozások megtekintése, ezek részletes elemzése, elméleti és gyakorlati feladatok váltották egymást, s azután mi magunk játszottuk el a gyerekekkel az Agrólszakadt Péter meséjét. Videofelvétel őrzi felszabadult közös játékunkat. Ennek a dramatikus játszótérnek, amely több ponton is kapcsolható a könyvtári munkához, a szerkezete, szerepkapcsolata 3 rétegű: vendégek – vendéglátók; (közönségtoborzás) játékosársi (játzópajtási) viszonyban a témához kapcsolódó dalok tanulása, tárgyi eszközök készítése; dramaturgiai alá-fölé rendeltetés a mese adta módon, s a mese eljátszása.

Fontos szabály, hogy a vendéglátó animátorok a játékra serkentsenek, de soha nem kényszerítő eszközökkel! Mi az animátor szerepkörrel ismerkedtünk meg, s megtudtuk, hogy mennyi mindent kell tudnia. Ismernie kell a fejlődéslélektant, a népmeséket, a népszokásokat, az ünnepeinket, a keresztény kultúrkört, a Bibliát, a természetmitoszokat és hőszörténeteket. A játékban fontos szerepe van az együtténeklésnek, így mi is sokat énekeltünk, népdalokat tanultunk. A kiválasztott mese feldolgozásának mozzanatait (szüzsé, kanavász, fázisrajz) kiscsoportokban gyakoroltuk.

Még hosszan sorolhatnám, hogy mi mindenről volt szó azon az egy héten. Nem is találtuk elégnek az eltelt időt, így *Bucz Hunor* még többször volt vendégünk, hogy segítségünkre legyen abban, hogy a megismert módszereket hogyan alkalmazzuk 1-2 személyes könyvtárunkban.

2. A másik ilyen sokakat érdeklő és vonzó továbbképzésünk a bábtanfolyam volt. A tanfolyam vezetője, *Granasztói Szilvia* neves bábos szakembereket is meghívott körünkbe. Mindenféle bábkészítés: sík, asztali, ujj stb. technikáját megismertük.

Mintákat rajzoltunk le, különféle anyagokkal dolgoztunk (papír, filc, csuhé, egyebek). A bábozás gyakorlati ismeretei mellett az elmélet, a dramaturgia, a beszéd fontosságáról is szó esett. Az akkor még Állami Bábszínház – ma Budapest Bábszínház – raktárába is ellátogattunk, s közösen egy előadást is megnéztünk. Több gyermekkönyvtáros egyik vagy másik módszer (vagy irányzat) hívévé szegődött, és azóta újabb, máshol rendezett továbbképzésben vett részt.

Mind a két tanfolyam nagyon hatékony volt, ma is csak köszönet érte.

A bábtanfolyam után egy ideig nem jöttünk össze, majd 1992 áprilisában újra indult a műhelymunka. Az együttgondolkodásra, az együttes munka kialakítására törekszünk – ezért kevesebb előadót is hívtunk – de ez nem mindig megy könnyen.

Munkánk könnyítése végett a Műhely tervbe vette, hogy a hálózat gyermekkönyvtári segédanyagát összegyűjti és feltárja; foglalkozásainkról, azok irodalmáról egy tárgyszó-katalógust építünk ki mindenki segítségére; a Közhasznú Információs

Szolgálattal előzetesen a hónapok teljes napjait és a világnapokat egy csokorba szedjük irodalomajánlással; a foglalkozások forgatókönyveit közreadjuk; részt veszünk az információcsere (tanfolyamok, pályázatok stb. hírverése) lebonyolításában; könyvismertetések tartunk.

A Műhely jelenlegi bázisa eléggé központi helyen lévő önálló gyermekkönyvtár. Helyünk van, így szívesen lennénk az MKE Gyermekkönyvtáros Szekciójának bázisa is, amely megőrzi és feltárja a hozzá érkező anyagokat. (A Szekcióval a múlt évben fűztük újra szorosabbra kapcsolatainkat.)

Gondokkal is küzd a Műhely, kár lenne tagadni. Sokszor rossz az információáramlás, nem jutnak el mindig időben a szóróanyagok a címzettekhez, „túl nagy a város”, kevés a szabadidő, mindenki leterhelt a saját munkahelyén, és még sorolhatnám. Anyagi gondok is nyomasztanak bennünket, amelyek megoldására újra több helyre pályázunk, s szívesen fogadnánk más intézmények tárgyi támogatását is.

Befejezésül csak azt írhatom, hogy megérte létrehozni a Műhelyt, s megéri ma is dolgozni érte.

Bencsikné Kucska Zsuzsanna

„Könyvtámasz” – lelki egészségőrző szolgálat az FSZEK Királyi Pál utcai fiókkönyvtárában

Hogy kerül a csizma az asztalra, azaz a lelki egyensúly a könyvtárba? Személyes vallomással kell kezdenem. Már kezdő könyvtáros koromban is csodálattal szemléltem és sokat tanultam szociális érzékenységu kollégáimtól. Máig őszinte tisztelettel emlékszem arra a gyermekkönyvtáros kollégánomra, aki kizárólag a hátrányos helyzetű gyerekekkel foglalkozott, türelemmel és hozzáértéssel.

Ahogy sokasodnak a problémák „kinn”, a társadalomban, úgy tapasztaltam, hogy „benn” a könyvtárban, egyre gyakrabban fordul elő, hogy az olvasók megkeresnek személyes problémáikkal. Hogy hatékonyabban segíthessek, úgy éreztem, többet kell tudnom. 1990-ben jelentkeztem a SOTE Pszichiátriai Klinikájának kétéves mentálhigiénés szakemberképző tanfolyamára. Csoporttársaim különböző foglalkozású emberek voltak (tanító, korrektor, teológus, védőnő, programozó matematikus), akik mind arra igyekeztek, hogy a segítő foglalkozás elméletét és gyakorlatát elsajátítsák és a gyakorlatban alkalmazzák. Miközben a tanfolyamot végeztem, zajlott a könyvtáram felújítása. A családi könyvtárrá való alakítás kitűnő alkalmat kínál arra, hogy az olvasói térben megfelelő környezeti feltételeket alakítsunk ki, egy majdani segítő szolgálat számára. Tanulótársaimnak felvettem, mi lenne, ha könyvtáramban a csoport mentálhigiénés szolgálatot szervezne a csoportvezető pszichológusok felügyelete mellett. Igent mondtak. Az anyagi feltételek biztosításához részt vettünk az 1991. évi közművelődési pályázaton és a Fővárosi Önkormányzat Kulturális Bizottságához is benyújtottuk pályázatunkat.

Találkoztam két törekvés, a könyvtáré arra, hogy a hagyományostól eltérő igényt is kielégítsen és a csoporté, hogy gyakorlóterepet találjon magának. A szolgálat 1991 őszén indult, működésének anyagi alapja a Fővárosi Közművelődési Alaptól nyert pályázati támogatás (1991/92-ben 60 000 Ft, 1992/93-ban 50 000 Ft).

Azóta a mi tevékenységünk is bizonyíték arra, hogy szükség van nem egészségügyi intézményhez csatolt (nem stigmatizáló, előítéleteket felborzó) segítő szolgálatra. A segítő szolgálatnak ugyanis az a célja, hogy egészséges embereknek nyújtson segítséget lelki problémáik megoldásához.

A segítő szolgálat elmélete

Munkánkkal már sok újságcikk foglalkozott. A riportereknek minden alkalommal elmondtam, mik az elméleti alapjai tevékenységünknek, de erről a cikkekben nem lehet olvasni. Talán ez nem eléggé izgalmas... Pedig a segítés bizonyos formái ősidők óta ismeretesek.

Fodor László–Tomcsányi Teodóra: *Segítő kapcsolat, segítő szindróma, segítő identitás* c. tanulmányukban kifejtik, hogy a humán foglalkozású szakemberek (pl. pedagógus, lelkész, jogász, uram bocsá! a könyvtáros) tevékenységük jellegéből adódóan fokozott mértékű érzelmi kapcsolatban állnak az emberekkel. Ezért fontos, hogy olyan pszichológiai képzettségre és jártasságra tegyenek szert, amely alapján jobban el tudnak igazodni az érzelmek és az emberi kapcsolatok terén.

A segítő foglalkozásuk szakszerű felkészítése és kiképzése a segítő kapcsolatokra, a nyugati társadalmakban régóta folyik. A képzés célja, hogy bevonják őket a lelki egészség megőrzésének, védelmének társadalmi programjába. Az USA-ban például 1970-ben mintegy 300 000 pszichológiailag felkészített „lakust” foglalkoztattak az egészségvédelemben.

Mi a mentálhigiénés képzés során elsajátítottuk a segítő kapcsolat elméletét, a neves amerikai pszichológus, *Carl Rogers* személyközpontú megközelítését, amely a szó gyógyító erejére és az érzelmi szintű önmegértésre alapoz. A szakirodalomban számos tanulmány szól a személyközpontú megközelítésről, a gyógyító beszélgetésről. Ezek közül kiemelném *Tringer László: A gyógyító beszélgetés* c. művét (Bp., 1991. Kiadta a Magyar Viselkedéstudományi és Kognitív Terápiás Egyesület). Tringer professzor könyve jó bevezetés a téma iránt érdeklődőknek és egyben alkalmas elmélyedésre és a részletek megismerésére. Felhívja a figyelmet arra, hogy a segítő hivatások gyakorlói alakítsák ki egyéni nézetrendszerüket, stílusukat a szakma ismeretei adta lehetőségeken belül.

A segítő kapcsolat középpontjában a személyiség áll. Rogers megfogalmazása szerint olyan személyiség, amely empátiával, nyíltsággal, a másik ember hiteles, őszinte elfogadásával jellemezhető. Rogersszel együtt hiszem és vallom, hogy a hozzánk forduló ember magában hordja nemcsak problémáját, hanem problémájának megoldását is.

Hogyan működik a gyakorlatban?

A szolgálat ügyeleti rendszerben működik. Az ügyeletet a SOTE Pszichiátriai Klinikájának mentálhigiénés szaktanfolyamát végzett csoport tagjai közül *Ecsedy Éva* és *Mayer Péterné* végzi. A folyamatos szakmai felügyeletet *dr. Szászné Bán Judit* klinikai pszichológus látja el. A szervezőmunka (telefonügyelet, a kliensek beosztása a segítőkhöz, a pályázatok dokumentációja, anyagi ügyek) rám hárul, és alkalmanként ellátom az ügyeletet is.

Hirdettünk újságokban, plakátjainkat, szórólapjainkat sok helyre eljuttattuk, ám ezek a módszerek csekély eredményt hoztak. Az igazi propagandát a

megjelent újságcikkek jelentették, meg az, hogy a fiókkönyvtár telefonszáma mindennap megjelenik a Kurírban a segélyvonalak között. Így telefonon adunk tájékoztatást a szolgálat működéséről, és igény szerint vagy telefonos lelki segélyként működünk, vagy időpontot kap a jelentkező az egyéni beszélgetésre. Az egész ország területéről kapunk telefonhívásokat, hetente átlag tízen-tizenötön érdeklődnek. Aki egyéni beszélgetést óhajt, az rendszeresen az előre megbeszélt időpontban felkeresi a szolgálatot.

Nem győzöm eléggé hangsúlyozni, hogy a lelki egészségőrző szolgálat az egészséges ember lelki problémáival foglalkozik. A határeseteket a szakértő pszichológushoz és specialistákhoz irányítjuk.

Amikor cikket vagy riportot készítenek a szolgálatról, annál a pontnál szoktak noszogatni, talán mesélnék el néhány sztorit, színes esetet, amire „ráharapnak az olvasók”. És elkezdődik a kötérlhúzás. Igyekszem meggyőzni őket, hogy ennek a segítő szolgálatnak a bizalom az alapja. A hozzánk fordulók meg akarják őrizni névtelenségüket. Remélem, könyvtáros kollégáim megértik ezt!

Az, hogy a mai világban van még egy hely, ahol meghallgatják az embert úgy, hogy nem lesz „kartotékadat”, és mindezért nem kell fizetni – az nagyon jó dolog. Külön örülünk annak, ha egy kliensünk hozza az ismerősét, barátját is. Mindenkinek, köztük nekem is van „kedvencem”. Egy Erdélyből áttelepült lány nagyon komoly életvezetési gondokkal küzdött, most pedig „kollégának” készül, szociális munkásnak tanul, legdédélgettebb álmát megvalósítandó.

Sokan kérdezik tőlünk, nem terhel-e meg túlságosan a mások problémája. Nem könnyű, az biztos, megvan a magunk gondja. Mégis tenni kell. És ha ellankadnánk, megvan az a helyzeti előnyünk, hogy egymás támaszai is tudunk lenni.

Kövesd Péterné

Javaslat az önkormányzati fenntartású könyvtárak finanszírozására

Ajánlás

Napokig törtem a fejem, hogy mi legyen a bevezető a múlt év őszén készült, s azóta is csak nagyon szűk szakmai körben megvitatott felmérésem és javaslatom elé. Most, hogy már sürget a lapzártá is, csak nézek magam elé, és bevallom, sokféle érzés, gondolat kavargó bennem.

Írjam le, hogy kollégák, könyvtárosok, muzeológusok, levéltárosok, népművelők, pedagógusok, intézményvezetők, intézményfenntartók, nem szabad feladni! Nem lehet belenyugodni a nincsbé, csak azért mert ezt halljuk, hiszen nap mint nap azt látjuk, hogy másra, s nem biztos, hogy fontosabbakra, mégiscsak van.

Írjam le, hogy hosszú távon nem lehet fenntartóinkat és magunkat becsapni, a csak mennyiségi adatokat kérő, a végszámokat tartalmazó statisztikai jelentések, mérlegek mögé bújva.

Önkormányzatoknak is hamar meg kell tanulni tények alapján gazdálkodni.

Sok településen felmerült már, hogy mibe kerülnek az intézmények, és miért annyiba. Nyomorognak? Pazarolnak? Méltatlan körülmények között dolgoznak, avagy büszkék lehetünk rá, hogy jól felszereltek? Ahhoz, hogy egy-egy önkormányzat bizonyos legyen intézményei szükségességében, helyzetét nem csak az adott településen kell szemlélnie, hanem országos és regionális, szakmai és pénzügyi adatok tükrében is.

A kérdőívek alapján, amellyel 110 könyvtár 1991. évi gazdálkodását vizsgáltam, készültek a csak Veszprém megyei városi könyvtárakra vonatkozó kimutatók is. Mindegyiküket a velük hasonló nagyságrendű adatszolgáltatókkal hasonlítottam össze.

A várpalotai könyvtárnak a kimutatók segítségével az 1993. évi költségvetési „harcban” félmillió forinttal emelte meg az állománybeszerzési keretét önkormányzata. Volt mire hivatkoznia az intézmény vezetőjének, s nem csak annyit tudott mondani, hogy kevés. Mert kevés lehet, de mihez képest? Az elképzelést a Belügyminisztériumból átlátó szakember javaslata és felajánlása az, hogy az éves felmérések eredményét minden önkormányzathoz és intézményhez el kell juttatni, ehhez pedig segítség lehet az Önkormányzati Tájékoztató és a szakmai sajtó. Így évente alátámasztható érvekkel kezdődhet a pénzügyi egyezkedés.

Az önkormányzatok bevételeinek jelentős része az állami normatív támogatásból képződik. Ezeket az összegeket évente, az egyes intézménytípusok bekerülési költségeinek kiszámítása után, és annak figyelembevételével kellene megállapítani. Javaslatom alapján ezeket a számításokat el lehet végezni, csak minden intézménytípusnál meg kell határozni, hogy a bér- és épületfenntartási kiadások mellett, mi legyen a harmadik tényező, az, amelyik a könyvtáraknál az állománygyarapítás egy lakosra jutó összege.

Ilyen számítások birtokában nem csak azt lehetne közzétenni, hogy mennyit költött az állam oktatásra, művelődésre, egészségügyre stb., hanem, hogy mennyibe került összesen egy lakosra, betegre, tanulóra kivetítve egy-egy állami feladat végrehajtása. Az ország gazdasági helyzetétől függően azután meg lehet mondani, hogy a valós belekerülési költségek hány %-át tudja normatív támogatással biztosítani az önkormányzatok felé az állami költségvetés. S normatívát kell adni minden olyan feladatra, amit előír az önkormányzati törvény. Ha könyvtár működtetését is előírja, akkor könyvtári normatívát kell számolni.

Egy igazságos elosztási rendszer lebegett a szemem előtt, mikor elkészültem a felméréssel és a javaslattal. Minden egyszerűnek, világosnak és egyértelműnek tűnt. Ennek lehet oka idealizmus, naivitás és pénzügyi hozzá nem értés, valamint a hit, hogy mindent jobbá lehet tenni, és meg lehet oldani, csak akarni kell. Nem biztos, hogy az általam elképzelt módon, de miért ne?

*

A könyvtárak költségvetésének éves teljesülését vizsgálni lehet költségnemenként, és ebből ki lehet számítani, hogy évente átlagosan mennyibe kerül 1 m-nyi könyvtári alapterület fenntartása és működtetése; a könyvtári dokumentumok egy lakosra kiszámított beszerzési költsége; a könyvtárban dolgozók bére, és bérjellegű kiadásai egy lakosra kivetítve.

Azt, hogy az egyes költségnemekbe mi tartozik és mi tartozhat bele, pontosan meg lehet, és ha szükséges pontosan meg kell határozni. Optimális esetben a javaslat a könyvtárak teljes évi kiadásával számol.

A finanszírozási elképzelés vélt előnye a mechanikus fejkvótával szemben a következők:

1. A normatívák évente vizsgált tényadatokon alapulnak, így követik az árak, bérek mozgásával, az épületek, berendezések amortizációjával, a szolgáltatások díjtételeinek növekedésével együtt járó kiadások emelkedését.

2. Az éves számítások alapján a könyvtári feladatok önkormányzati finanszírozása részben differenciáltan valósul meg, annak függvényében, hogy egy település mekkora alapterületet biztosít könyvtári ellátási célokra. A demokratikus elosztás lényege, hogy elvileg, ha az azonos lélekszámú település hasonló nagyságú alapterületet biztosít a könyvtári szolgáltatásoknak, megközelítőleg azonos normatív támogatásban részesül.

3. A javaslat minden önállóan gazdálkodó települést támogat, függetlenül annak lakosságától. A könyvtári alapterület minimumát – más számítás híján – a 211/1984-es szakmai irányelv szerint lehet meghatározni, amely 1000 lakosig 55 m². A kistépeléseknek megadja azt az önálló döntési lehetőséget, hogy határozzanak: önálló könyvtárat működtetnek-e a pénzből, kiegészítve azt önkormányzati és lakossági hozzájárulással, vagy csatlakozzanak egy, a közvetlen területükön működő nagyobb könyvtárhoz, amely vállalja könyvtári ellátásukat. Több jelentkező, lehetőség esetén is maguk választanak az ellátást vállaló könyvtárak közül. Utóbbi esetben a normatív támogatás segítségével ki tudják egyenlíteni az ellátó könyvtár szolgáltatásainak díjait.

4. A normatíva összege vagy kevesebb, vagy több, mint a könyvtár eddigi tényleges működtetési, fenntartási költségei. Utóbbi esetben a normatív támogatás csak az előző évi kiadások összegéig folyósítható automatikusan. A fennmaradó pénz tartalékalapot képez, amelyhez pályázat útján juthat hozzá bármely könyvtár.

Ez az elosztási mód egyrészt ösztönzi a fenntartó önkormányzatokat, hogy

közelítsék a könyvtár költségvetési kiadásait a normatív értékekhez. Vizsgálják meg, honnan adódik a lemaradás. Növeljék az alapterületet, szerezzenek be több dokumentumot, vagy emeljék a létszámot és bővítsék a szolgáltatások körét. Másrészt, a tartalék pénzügyi alapból fel lehet zárkóztatni az elmaradt könyvtárakat, s támogatni lehet az egységes könyvtárfejlesztési elképzeléseket.

5. Az átlagértékek számításába a plusz pénzekből fedezett kiadások, beszerzések is beépülnek. Beépül a normatíván felüli önkormányzati támogatás, az elnyert pályázatpénzek, alapítványi befizetésekből történt vásárlások, lakossági, olvasói hozzájárulásokból fedezett kiadások, könyvtári vállalkozások bevételeinek alaptevékenységbe visszaforgatott összegei. Azaz a javaslat utólag automatikusan megtérít minden befektetést a normatív támogatás összegéig.

1991. évi számítások

„A”

1 m²-nyi alapterületre eső könyvtári fenntartási és működtetési költség:

alapterület m ²	épületfennt. költség	működtetési költség	a kettő összesen
		Ft/m ²	
100	1210	265	1475
200	787	1257	2083
300	860	730	1635
400	1379	805	2252
500	1208	756	2259
600	852	541	1441
700	661	709	2528
800	969	691	1671
900	679	438	972
1000 felett	1227	852	1794

átlag: 1811 Ft

„B”

Állománygyarapítási átlagértékek

B/1 Könyvbeszerzés

lakosság	darabszám	beszerzési érték E Ft	Ft/lakos összeg	1 könyv átlagértéke
5000–7500	870	158	25	182
7 500–10 000	953	174	20	182
10 000–12 500	1121	207	18	185
12 500–15 000	1340	213	15	159
15 000–17 500	1589	244	15	154
17 500–20 000	1772	294	16	166
20 000–25 000	2262	392	17	173
25 000–30 000	2089	310	11	148
30 000–35 000	2733	401	12	147
35 000–40 000	2904	517	14	178

Az egy lakosra jutó könyvbeszerzési érték 16,- Ft/lakos

B/2. AV dokumentumok

lakosszám	darabszám	beszerzési érték E Ft	Ft/lakos összeg	AV dok. átlagértéke
5000–7500	27	6	1	222
7 500–10 000	22	5	1	227
10 000–12 500	33	10	1	303
12 500–15 000	36	15	1	417
15 000–20 000	85	19	1	223
20 000–30 000	62	18	1	290
30 000–40 000	121	33	1	273

Az egy lakosra jutó AV dokumentum beszerzési értéke 1,- Ft!

Sajnos a kérdőív pontatlansága folytán feldolgozható adatok nincsenek a folyóiratbeszerzésre. Ezért ajánlasként lehet csak számszerűsíteni, hogy folyóirat és egyéb dokumentum beszerzésére kapja meg a könyv- és AV dokumentumok 1 lakosra eső beszerzési összeget. A kettő együtt 34 Ft.

B/3. Bér- és bérjellegű kiadások

Lakos	Bértömeg E Ft	1 lakos Ft/átlag
5000–7500	1687	270
75 000–10 000	1604	183
10 000–12 500	2568	228
12 500–15 000	2617	190
15 000–20 000	3080	176
20 000–30 000	3424	137
30 000–40 000	5503	157

Az egy lakosra jutó bérhozzájárulás 187 Ft.

A kiszámított normatívák alapján ez a finanszírozási mód 366 769 m²-rel és 10 220 496 lakossal számolva (TEKE '91) közel 3 milliárd forintnyi összeget tett volna ki 1992-ben (2 913 000 000 Ft). Ez durván lakosonként 300 Ft összegű hozzájárulást jelent, csak differenciáltan elosztva.

Néhány példa a finanszírozásra:

1. 500 lakosú kistelepülés önálló könyvtárhelyiség nélkül.	
Normatív állami támogatás: 55 m ² után	99 715 Ft
500 lakos után	110 000 Ft
	209 715 Ft

Az egy lakosra jutó támogatás: 420 Ft

2. 500 lakosú kistelepülés önálló 90 m ² alapterületű könyvtárhelyiséggel.	
Normatív állami támogatás: 90 m ² után	163 170 Ft
500 lakos után	110 000 Ft
	273 170 Ft

Az egy lakosra jutó támogatás: 546 Ft

Ezek fiktív példák, mivel kistelepülésekről nem érkezett vissza kérdőív, ezek nem szerepeltek a felmérésben. A továbbiakban név nélküli, de létező könyvtárak szerepelnek a példákban.

3. 20 000 lakosú 900 m²-en működő könyvtár, amelyhez 230 m²-nyi fiók-könyvtári hálózat tartozik.

Normatív állami támogatás: 1130 m ² után	2049 E Ft
20 000 lakos után	4400 E Ft
	6449 E Ft

A könyvtár 1991. évi felhasználása 3731 E Ft volt, azaz a normatív támogatásból ennyivel juthat hozzá automatikusan, a további 2765 E Ft a központi alapba kerül.

A könyvtár 1992. évi előirányzata 4446 E Ft.

Ha a központi alapból pályázna állománybeszerzésre, valószínűleg megkapná, hiszen 1991-ben mindössze 300 ezer forintot költött állománygyarapításra, s csupán 1598 db könyvet tudott megvenni. Létszámfejlesztésre is pályázhatna.

Az egy lakosra jutó támogatás 322 Ft lenne.

4. 18 000 lakosú város 1600 m ² alapterületű könyvtárral.	
Normatív állami támogatás: 1600 m ² után	2901 E Ft
18 000 lakos után	3960 E Ft
	6861 E Ft

A 6861 E Ft-tal szemben a könyvtár 1992. évi költségvetési előirányzata 10 853 E Ft, előírt bevétele 838 E Ft, 1991. évi kiadása 11 857 E Ft.

A normatív támogatás az előirányzat 63%-át fedezi. Az önkormányzat azonban így is nagyon jól jár, hiszen 1991-ben 3600 E Ft-ot kapott a város összesen közművelődési feladatokra!

Az egy lakosra jutó támogatás: 381 Ft.

5. 5700 lakosú nagyközségi könyvtár 1550 m² alapterülettel, vonzáskörzetében 33 kistelepüléssel, melyek ellátását végezte 1991-ben.

Normatív állami támogatás: 1550 m ² után	2810 E Ft
5700 lakos után	1254 E Ft
	4064 E Ft

A könyvtár 1992. évi előirányzata 6929 E Ft, az állami támogatás ennek 59%-át fedezné. A könyvtár 1991. évi kiadása 7927 E Ft volt, tehát automatikusan jár az állami támogatás teljes összege.

Az egy lakosra jutó támogatás 713 Ft.

A terület ellátási költsége 1991-ben. Állománygyarapítás 729 E Ft, működtetés 1326 E Ft, bérköltség 1083 E Ft. Összesen: 3138 Ft.

A 33 település, településenként 500 lakossal és 55 m² alapterülettel számolva közel 7 millió Ft állami támogatást kapna. Kölcsönös elégedettség esetén tudná belőle fizetni az 1992-re becsült 4 millió Ft összegű ellátási költséget a nagyközségi könyvtárnak.

6. 54 000 lakosú város 1000 m² alapterületű könyvtárral.

Normatív állami támogatás: 1000 m ² után	1 800 E Ft
54 000 lakos után	11 880 E Ft
	13 680 E Ft

1991. évi kiadása 12 134 E Ft volt, azaz ennyit kap meg automatikusan az állami támogatásból, a többi pénzre pályázatot nyújthat be. 1993-ban már nem jelenthet nehézséget a normatíva automatikus megszerzése, hiszen a könyvtár előirányzata 15 millió Ft.

Az egy lakosra jutó támogatás: 253 Ft.

7. 200 000 lakosú megyeszékhely 4847 m²-nyi könyvtári alapterülettel. Az alapterületen a megyei és a városi fiókkönyvtári szolgálat osztozik.

Normatív állami támogatás: 4847 m ² után	8 733 E Ft
200 000 lakos után	4 400 E Ft
	52 733 E Ft

A város kap 52 733 E Ft-ot. Ebből a városi könyvtár megkaphatja 1991. évi felhasználását 34 213 E Ft-ot, a többi pénzzel, azaz a 18 520 E Ft-tal hozzájárulhat a megyei könyvtár fenntartásához. Ahol egy könyvtári hálózat van, ott természetesen a normatív támogatás nem oszlik meg.

Az egy lakosra jutó támogatás: 264 Ft.

A 7. példából nem rajzolódhat ki az összes lehetőség. A differenciált támogatás bizonyítható, és az is, hogy az új elképzelés nem sújt hátrányosan egy könyvtárat sem. Könyvtár- és önkormányzatbarát.

E meggyőződéssel bocsátom szakmai vitára javaslatomat.

Györgyné Juhász Katalin

Vállalkozási Információs Projekt (VIP)

A gazdasági-társadalmi rendszer-változás szükségessé teszi, hogy korszerű információszolgáltatások megszervezésével a könyvtárak is támogassák a piacgazdaság kialakulását, az induló és már megerősödött vállalkozásokat gazdasági (üzleti-piaci) – jogi – technikai stb. információkkal lássák el annak az információvagyonnak a

birtokában, amely már részben jelenleg is rendelkezésünkre áll. A könyvtárak gazdasági környezetük információigényeinek felkeltésével, kielégítésével olyan új szolgáltatásokat vállalhatnak fel, amelyek a későbbiekben bevételeiket, erőforrásaikat is bővíthetik.

A Művelődési és Közoktatási Mi-

nisztérium a Magyar Könyvtárosok Egyesületének évekkal ezelőtti kezdeményezését felkarolva, az üzleti információs szolgáltatások rendszerének kimunkálásához szakmai és anyagi támogatást biztosított az együttműködő könyvtárak számára.

Az egyetemi könyvtárak, szakkönyvtárak és megyei könyvtárak képviselői 1992. október 15-én a vállalkozások támogatása és a könyvtárak üzleti információs szolgáltatásainak fejlesztése céljából nyílt együttműködési kört alakítottak. A Vállalkozási Információs Projekt alapítói üzleti információs szolgáltatások megszervezésére, a rendszerterv kimunkálására társultak. Számos megbeszélés, a kiinduló helyzet írásos vázolósa után elkészült a VIP munkaterve, melyet 1992 decemberében a szakmai együttműködési kör elfogadott.

A rendszerterv elkészítésének főbb munkálatai:

1. A megyei könyvtárak és a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára kérdőíves felméréssel, „mélyinterjúkkal” feltérképezi a hazai üzleti információkat nyújtó intézetek, cégek, kamarák stb. szolgáltatásait. A felmérés eredményeként az elemzést és a megkérdezettek szolgáltatásait, adatait az együttműködő szakmai kör poppon a könyvtárak és más érdeklődők rendelkezésére bocsátja. Ez az adatbázis gyakori aktualizálással a könyvtárak információ-szolgáltatást közvetítő szerepének kialakítását és saját információs rendszerének, adatbázisának létrehozását segíti, megelőzve felesleges párhuzamosságok létrejöttét az üzleti információs rendszerben.

2. A könyvtárakban elérhető kurrens üzleti információkat tartalmazó dokumentumállomány (kézikönyvek, üzleti napi-, hetilapok és folyóiratok), külföldi információs adatbázisok és CD-ROM adatbázisok mini adatbázisának összeállítása. E feladatot az Országos Műszaki Könyvtár vállalta el. A kiinduló mini adatbázis nem-

csak a tájékoztatásnak lesz kitűnő segédeszköze, a továbbiakban a könyvtárak állománygyarapításának összehangolásához, megalapozásához is hatékonyan hozzájárul.

3. A rendszertervnek egyik sarkalatos pontja lesz üzleti információs szakképzés – beleértve a felhasználói képzést is – programjának kialakítása (kiegészítő képzés, alapképzés, posztgraduális képzés, tanfolyami képzés stb.). E koncepció kimunkálásában részvételi szándékát bejelentette a Bessenyi György Tanárképző Főiskola és a Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola Könyvtártudományi tanszéke.

Úgy véljük, a VIP rendszere szervezésének, működési feltételeinek (úm. hálózati, technikai, szakképzési, információs adatbázis közvetítési) megteremtése részben kormányzati, önkormányzati, vállalkozói, részben hazai és nemzetközi pályázati támogatással képzelhető el.

*

Eddigi munkánk során sok-sok optimizmussal és kevés szkepticizmussal találkoztunk. A felmérésbe bevont üzleti információkat nyújtó cégek, alapítványok, kamarák szinte kivétel nélkül igazi érdeklődést mutattak és várják munkánk eredményét. A piacutató ez esetben már igazi igényfelmeléssel járt, egyúttal a könyvtáros kollégák is „ráéreztek” a feladat varázsára. Itt is szeretném megköszönni a megyei és egyetemi könyvtárosoknak a VIP első fázisában végzett eddigi tevékenységét és a jó szellemű, kreatív csapatmunkát. Ahogy *Baranyai György* kollégánk mondja – a vállalkozásfejlesztési, üzleti információs szolgálatások megszervezésével összefüggő ténykedésünk kitűnő alkalom arra, hogy a könyvtárak „megmutassák arcukat” környezetüknek.

(Folyt. köv. – mármint a további munkáé.)

Huszár Ernőné

Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma

Az EKK alapokmányát az egyetemi könyvtárak vezetői 1992. január 23-án fogadták el. Az alakuló ülésen *Zsidai József* történeti áttekintést adott az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsának tevékenységéről. A Kollégium a múlt évben olyan fontos szakmai kérdéseket vitatott meg, mint: a) a felsőoktatásitörvény-tervezet; b) egyetemi könyvtárak számítógépes rendszerfejlesztése; c) az MKM-Világbank projekt a felsőoktatási könyvtárak felzárkóztatására; d) a könyvtár és szakirodalmi tájékoztatásügy törvényi szabályozásának koncepciója; e) a közalkalmazotti törvény végrehajtásából adódó feladatok; f) az egyetemi könyvtárak aktuális finanszírozási problémái. A Kollégium ad hoc bizottsága véleményezte a könyvtári munkakörök besorolási rendelettervezetét.

Az EKK 1993. február 16-án megtárgyalta a jövőbeni szakterületi és regionális központok funkcióira vonatkozó munkaanyagokat, melyeket az MKM Könyvtári osztályának felkérésére *Horváth Tibor*, *Huszár Ernőné* és *Mader Béla* készítették. (A tanácskozáson részt vett: *Sóron László*, *Csaba Gabriella*, *Horváth Tibor*, *Poprády Géza*, *Rózsa György* és *Szántó Péter*.)

Vita folyt arról, hogy a felsőoktatási könyvtárakon kívül milyen kört és milyen mértékben érintsen a VB-projekt. A fejlesztési projekt kidolgozásának az igényeket illetően 2 változatot kell kimunkálni: a) a négy alprojekt (automatizálás, állománygyarapítás, képzés-személyzetfejlesztés, strukturális fejlesztés) fejlesztési igénye, költségei az egyetemi és főiskolai könyvtárak felzárkóztatása érdekében + az OSZK központi szolgáltatásainak fejlesztése vonatkozásában; az egyetemi és főiskolai könyvtárak fejlesztése + OSZK + tudományos szakkönyvtárak fejlesztési igénye a felsőoktatás információellátásának javítása érdekében.

A Világbanki projekt további előkészítő munkálataiban az EKK részéről az alprojektek kidolgozásának irányítói: *Mader Béla* – automatizálás, *Dömötör Lajosné* – állománygyarapítás, *Virágos Márta* – struktúrafejlesztés.

További napirendi pontok: a közalkalmazotti törvény végrehajtásával kapcsolatos feladatok és az 1993. évi tanácskozások programja; az ETO jövője; az egyetemi könyvtárak szolgáltatás- és árpolitikája, a könyvtári törvénytervezet újabb változatának vitája, könyvtári statisztika.

Huszár Ernőné

Egy könyvtár jelene és bizonytalan jövője

Futótűzként terjedt el Szécsény városában, hogy *eladták a könyvtárat!* Sokan nem akartunk hinni a „kacsa” hírnek, ezért tüstént utánajártunk a történeteknek.

A Városi Önkormányzat pénzügyben szenved. Jelenleg 97 millió hittel tartozik, amelyből 29 millióra nincs fedezete, ezért ezt jelzálogként ráterhelték a város egyes középületeire.

Autóbusz-pályaudvart akarnak, pénz nincs, tenni kell valamit! Az OTP Bank terjeszkedni akar, adjuk el neki a könyvtár épületrészét. (Könnyen megoldható, hiszen a könyvtár egy épületben van az OTP Bankkal.)

Az egyezség megtörtént, megszületett az önkormányzati határozat. Kapnak a könyvtárért 13 milliót (+ áfa), ebből talán kifutja az autóbusz-megállóhoz szükséges magánlakás kisajátításának kiadása. Ennyi az előtörténet! Csakhogy mindezt *törvénysértő módon* bonyolították! A könyvtár vezetője a könyvtár épületének eladását a határozat megszületését követően kb. *egy hónappal később tudta meg*, amikor a testületi ülésről készült jegyzőkönyv megérkezett a könyvtárba!

A könyvtár vezetőjét arra a testületi ülésre meg sem hívták, amelyen erről döntöttek. Igaz ugyan, hogy be-

teg volt, *de feltétlenül elment volna, ha hívják!* – mondotta.

Sajnálatos, de tény, hogy a *jegyzőnő* – a törvényesség legfőbb helyi öre – a *műv. bizottság elnöke és a testület tagjai* nem ismerik az önkormányzatok hatáskörére vonatkozó törvényt (1991. évi XX. tv.)! Vagy talán magukra nézve *nem ismerik el annak kötelező érvényét?*

Merthogy az 1991. évi XX. törvény 100. § (2.) bek. utolsó mondata így hangzik: „...Az önkormányzat a *döntés meghozatala előtt* a szakmai-szolgáltató intézmény véleményét beszerzi”. Ugyanezen törvény (3.) bekezdése így rendelkezik: „...a tervezett intézkedést az intézmény dolgozói közösségével és a szolgáltatást igénybe vevők képviselőivel *köteles megvitatni*.” Kétségtelen tehát, hogy *törvénysértő az önkormányzati határozat* és az eljárás. Sajnos egyben tény is.

A könyvtár vezetője visszafogottan ugyan, de többször hangot adott elégedetlenségüknek (a megyei sajtó is foglalkozott az ügyel), mígnem finoman tudtára adták, ha a helyén akar maradni, jobban teszi, ha hallgat. Persze az sem kizárt, hogy azért nem kapja meg a törvény szerint járó vezetői pótlékot, mert járatta a száját.

Háborog a város! Jogosan, mert a kifejezetten városi könyvtárnak készült épületből „erőszakkal”, diktató-

rikus módon kitelepítik őket egy másik, könyvtárnak egyáltalán nem nevezhető, alkalmatlan épületbe.

Az új helyen nem lesz megfelelő **RAKTÁR!** A vizes pince 2-3 év alatt teljesen tönkreteszi a raktári állományt! Kis irodákat nyitnak össze a szabadpolcos állomány részére, de ott aligha lehetséges a gyermekkönyvtár, a szak- és szépirodalmi, továbbá a kézikönyvtári állomány elkülönítése. Erre a terület négyzetméter nagysága sem biztosít semmi garanciát.

Az „új hely” sem lesz végleges, csak ideiglenes. A „tervek” szerint a város egyik szélső utcájába kerül majd végleges elhelyezésre a könyvtár. Az ideiglenes, majd végleges hely – amelyek soha nem lesznek annyira alkalmasak, mint a jelenlegi – sok millióba kerülnek a város adófizető polgárainak! Így a könyvtár eladásából származó „haszon” sokkal kisebb,

mint amire most számítanak. De ez sem szempont, ez van, ezt kell szeretni. **Punktum!**

Hogy miért szeretnék nyilvánosságot kérni ennek az ügynek?

Először azért, mert napjainkban a könyvtár szerepe felértékelődött, s bátran állíthatom, hogy a könyvtár a legfontosabb közművelődési intézménnyé vál(ha)t. Az elszegényedés miatt csökken a könyvvásárlás, ugyanakkor megnőtt az emberek információs éhsége, ezért inkább a könyvtárakhoz fordulnak. Hogy ezt nem tudják a döntést hozó Elvtársak és Urak, az szomorú tény, de ettől ez még létező valóság!

Másodszor azért, mert Szécsény város könyvtára B típusú könyvtár, amely így funkciója és szerepe miatt is fontos, de nemcsak a város, hanem a körzet szempontjából is.

A Szécsényi Krúdy Gyula Városi Könyvtár a természetes vonzás következtében 20 ezer polgár könyvtári szolgálatát biztosítja, annak ellenére, hogy maga a város 6700 fős lélekszámú település. E szolgálat kötelező jellegű, mert a könyvtári rendszer alapelveinek és Alkotmányunknak megfelelően minden magyar állampolgárt – ki ide betér és segítséget vagy irodalmat kér – ki kell szolgálnia.

Harmadszor azért, mert a városi könyvtár évtizedek óta megkülönböztetetten megalázottan alacsony támogatással rendelkezik. Állománya 40 000 kötet, amely szinte évtizedek óta nem gyarapodhat megfelelően, ez az állomány összetételében is torzulásokat okozott, de nem elsősorban a szakmai irányítás hibája miatt!

Az állomány évi gyarapítására 70 000 forintot ad az önkormányzat, *ez az összeg 15 év óta nem változott!* Ezt a szakmabeliek sem hiszik el, ez annyira abszurd. Mire elég ez a támogatás? Nem többre, mint 20-30 kézikönyv beszerzésére, mert egy valamirevaló jelentős lexikon 3-4 ezer forintba kerül ma már!

A példákat sorolhatnám tovább a végtelenségig, de nem teszem. Úgy gondolom, hogy *van pénz, nem a pénz a probléma!*

A szemléletben van a hiba. A kultúrát nem becsülő, az értékeket semmibe vevő felfogásban. Akkor járna el helyesen minden önkormányzat, ha egy-egy döntés előtt szakértői véleményeket kérne, ha már nem bízik intézményei szakembergárdájának szakmai állásfoglalásában.

E sajnálatos precedens túltesz a puha diktatúra módszerein is.

Az emberek félnek. A könyvtárosok is emberek. Megérthetjük őket. Mégis harcba buzdítom őket, arra, hogy a törvény megtartásáért mindenkor, mindenkivel szálljanak szembe. Csak így védhetik meg szakmai presztízsüket, kulturális értékeinket és megszerzett szakmai hitelüket.

A könyvtár vezetőjének hallgatnia kell. Van előtte rossz példa, a művelődési központ és jelen sorok írójá-

nak esete. Ha nem tanul belőle, könnyen utcára kerülhet.

Mi hát a megoldás? Nehéz választ adni. Szükség lenne egy mindent átfogó számvevőszéki vizsgálatra, amely sok mindenre fényt derítene. Szerény remények vannak arra nézve, hogy új embereket választ Szécsény városa 1994-ben saját önkormányzatába. Ez hozhat változást szemléletben és tevékenységben egyaránt. Kétségtelen, hogy a rossz döntések által okozott károk helyrehozatala nagyobb kár, mintha semmi nem történt volna.

E cikk kapcsán remélhetőleg a Szécsény Városi Önkormányzat Képviselőtestülete magába száll, és sokszorosára emeli a könyvtár könyvbeszerzési keretét. Ez nem vereség lesz számára, hanem egy új módon történő gondolkodás elindításának kezdete, a város könyvtárügye helyre tevésének első lépése.

Balogh Ferenc

Olvasókönyv egy meg nem épült könyvtárhoz

Félve fogok a kért tájékoztató megírásához, mert arról kellene írnom, hogy könyvtár épül Nagykanizsán.

Jó hír helyett inkább tényszerű feltárást terjesztek az olvasó elé – ítélje meg maga, mit gondolhat Nagykanizsa állampolgára, mit éreznek könyvtárosai.

Már 1912-ben *Wécsey Zsigmond* polgármester kezdeményező lépéseket tett a város könyvtárának felállítására. *Wlasics Gyula*, mint az országos múzeumok és könyvtárak elnöke, valamint *Mihalik József* királyi tanácsos (az országos könyvtárosok tudós előadója) szinte azonnal kedvezően válaszolt a polgármester levelére.

Wlasics: „Mindent megtettem, hogy ebben az irányban kielégítsük a kívánságokat. De oly nagy városban nélkülözhetetlen a könyvtár. Kanizsának intelligenciája bizonyára felkarolja ezt az ügyet. Mindent állami segéllyel tenni nem lehet, de amit lehet, azt az államnak meg is kell tennie, mert ott a határszélen nemzeti missziót teljesít minden kulturális intézmény.”

Mihalik: „A nagykanizsai ügyet állandó evidenciában tartom, de mert a kérdést a helyi tényezők nélkül dűlőre vinni nem lehet, várom az enyhébb tavaszi napokat, amikor Kanizsára fogok utazni...”

Meg is érkezett és a kérdés el is intéztetett elvileg. Ezek szerint az állam egy gazdagon felszerelt könyvtárt ajándékoz Nagykanizsának, a városnak azonban

legalább 4 szobából álló alkalmas helyiséget kell e célra rendelkezésre bocsátani, a hiányzó berendezést elkészíteni és könyvtárosról gondoskodni.

Kulturpalotáról (amit egyik helyi lap említett) egyelőre nincs szó, sőt a könyvtár is lekészt az 1912. évről „de nem a mi hibánkból, hanem mert Magyarországon 1912-ben minden stagnál, minden elnyomorítottatik az áldatlan obstrukciók miatt. De reményünk van, hogy illusztris jóakaróink és városunk áldozatra készségéből 1913-ban olyan könyvtárunk lesz, melyre Nagykanizsa önrzettel mutathat rá.”

1913-ban Nagykanizsa városa 300 korona államsegélyt kapott, a városnak magának is volt a költségvetésében évenként e célra félretett 800-1000 koronából némi tőkéje, úgyhogy kinevezték *Halis István* tanácsost könyvtárosnak és múzeumőrnek, és megkezdték a régiségek gyűjtését és könyvek vásárlását. 1919-ig csak Halis hivatali szobája volt a „múzeum”, akkor azonban végre kapott két kis szobát a volt gimnázium épületében, 1923-ban pedig az új gimnázium udvari épületében 4 szobát rendeztek be könyvtárnak és múzeumnak.

Az 1938. évi könyvtári statisztikában a városi gyűjtemény 5100 művet tartalmazott 6897 kötetben.

Sajnos nem ez az állomány képezte az 1951. május 1-jén megalakuló Nagykanizsai Városi Könyvtár gerincét. Mindössze 1435 kötetel indult, de nagyarányú gyarapodással (1960 óta évi 5000 kötetel!) 1969-re már 59 889 kötetel tudhatott magáénak.

A Városi Könyvtár végleges elhelyezését illetően a város vezetése 1963-ban határozott. A döntés értelmében a könyvtár és a városi művelődési ház elhelyezését külön beruházással, egy épületben kellett volna megoldani. Tervezett átadási határidőként az 1968. év szerepelt, 1966-ban a kiviteli tervek is elkészültek, de – fedezet hiányában – a kivitelezés lekerült a napirendről. A huzavónának köszönhető, hogy a könyvtár nem került a színházterem nézőtere alá, igaz – nem is épült meg.

87/1972. VB sz. határozat: „a művelődési központ jelenlegi épületét (Sugár u. 3.) az új művelődési központ felépülése után „A” típusú könyvtár elhelyezésére kell átalakítani.” 1976-ban az új művelődési központ átadásra került.

42/1977. VB sz. határozat: „A végrehajtó bizottság utasítja a művelődési osztály vezetőjét, hogy a programterv alapján adjon megbízást a Középülettervező Vállalatnak a Könyvtárfejlesztés kiviteli terveinek kidolgozására.”

Megyei Tanács VB 1978. februári határozat: „Szükséges a Nagykanizsai Városi Járási Könyvtár fokozatos fejlesztése és bővítése oly mértékben, hogy képessé váljon hosszú távon a besorolásának megfelelő feladatok ellátására.”

59/1978. VB sz. határozat: „A VB utasítja a művelődési osztály vezetőjét, hogy a KÖZTI által készített beruházási programterv alapján készíttessen a pénzügyi lehetőségek figyelembevételével egy mérsékeltbb előirányzati kiviteli tervet, amely biztosítja az életveszélyes rész (még mindig alá van dűcolva!) földemcseréjét és a nagyterem teljes rekonstrukcióját.”

A ZALATERV a szűkített program kiviteli tervét elkészítette, de a kivitelezési munkát már nem rendelték meg.

4199/1984., I. levél:

„Budapest Műszaki Egyetem

Rektorának

Budapest

Műegyetem rakpart

Tisztelt Rektor Úr!

Nagykanizsa Város Tanácsának Végrehajtó Bizottsági határozata alapján

egyik legnagyobb közművelődési intézményünk felújítására a következő terv-időszakban kerül sor.

A Városi Könyvtár felújítását ténylegesen 1986-ban kell elkezdenünk, ezt megelőzően azonban 1985-re kész programtervvel és felújítási tervvel kell rendelkezünk...”

aláírás
műv. oszt. vez.

A BME a terveket elkészítette.

52/1984. VB sz. határozat:

„Utasítja a művelődési osztály vezetőjét, hogy a terv- és munkaügyi és a pénzügyi osztályokkal egyeztetve készítsen ütemtervet a Városi Könyvtár teljes rekonstrukciójára. Ez a pénzügyi lehetőségek függvényében...”

OKT pályázat 2. sz. melléklete:

„Kötelezettségvállalói nyilatkozat

A nagykanizsai Városi Könyvtár felújításának megvalósítási költségeihez való hozzájárulásra.

A Városi Könyvtár felújítási költségeihez felújítási alapunkból 60 000 forinttal hozzájárulunk, melyet az alábbi ütemezés szerint bocsátunk rendelkezésre.

NK. 1986. jan. 9.

aláírás
tanácselnök”

3/1986. VB sz. határozat:

„A VB az előterjesztés 1. sz. melléklete szerinti tartalommal a Városi Könyvtár felújítási programját jóváhagyja. A felújítási tevékenység irányítására a művelődési osztályt jelölte ki azzal, hogy a lebonyolításra a Zala Megyei Beruházási Vállalatot bízta meg.

Utasítja a műv. osztályt a beruházás engedélyezésének összeállítására, megbízza a tanács elnökét annak kiadására és aláírására.”

Eredménye: újabb tervezési megbízás a ZALATERV-nek.

23/1988. VB sz. határozat:

„A VB megbízza a tanácselnök-helyetteseket, vizsgálják meg a Városi Könyvtár felújításának várható időpontját, ahhoz kell igazítani a kiköltözését a Zrínyi Miklós fiúkollégiumba.”

A Városi Könyvtár a felújítás-átalakítás megkezdésének reményében 1988 nyarán kiköltözött az épületből. A ZALATERV elkészült a kivitelezési munkák tervezésével.

A Városi Tanács – a tervezett kivitelezéshez szükséges anyagi eszközök hiányában – úgy határozott, hogy a VII. ötéves tervidőszakban mégsem vállalkozik a könyvtár felújítására, korszerűsítésére, bővítésére.

Döntött a tanács arról is, hogy meg kell vizsgálni a könyvtár épületének a lehetséges legkisebb műszaki tartalommal és pénzügyi ráfordítással történő felújítási állagmegóvási lehetőségét.

A vizsgálat és költségbecslés a ZALABER részéről megtörtént, az állagmegóvás – a kiköltözés megtörténeke tudatában – a mai napig sem.

Nagykanizsa Megyei jogú Város Képviselőtestületének

20/1992. sz. határozatával létrehozott egy ad hoc bizottságot a „Városi Könyvtár funkciójának megfelelő épületben való elhelyezésére.”

Az ad hoc bizottság április 28-án kelt előterjesztésében megállapítást nyert, hogy a Városi Könyvtárt célszerűen és gazdaságosan egy új – e célra tervezett megépített – épületben kell elhelyezni és javaslatot tett az építési terület helyszínre.

A jún. 8-ai közgyűlés az ad hoc bizottság javaslatait mérlegelve 82/1992. sz. határozatában:

„a) a városi könyvtárat célszerűen és gazdaságosan egy új e célra tervezett és megépített épületben kell elhelyezni.

b) az új könyvtárat az ad hoc bizottság által javasolt területen, a Kálvin téren a mellékletben foglaltak alapján kell megépíteni.

c) a közgyűlés a megvalósításhoz szükséges ütemtervet a következők szerint fogadja el:

– tervpályázat kiírása

Hi.: 1992. 09. 30.

– a beérkezett pályázatok elbírálása

Hi.: 1993. 03. 31.

– engedélyezési és kivitelezési terv elkészítése

Hi.: 1993. 08. 31.

– a beruházás indítása: 1993. évben az önkormányzat költségvetésének függvényében.”

A zsűri összeállt, jó programot adott, hasznos és szép elvárásokat fogalmazott meg – a pályázat kiírásra került.

Az építés esélyei bennük, az előzményekben vannak. Nagyjából annyi, mint a VB-határozatok számait megjátszani a lottón. Igaz is – miért ne? A jövő héten meg is játszom.

Lássuk épül-e könyvtár Kanizsán?

Ígérem, az alapkövetételek – de csak akkor – a készülő könyvtár jellemzőiről is szívesen írok.

Pintér Béla

Veszélyben?

A községekben élő gyerekek olvasási készsége a városiakhoz és különösen a Budapesten lakókhöz viszonyítva ma hazánkban a leggyengébb, mind a hétköznapi tapasztalatok, mint a szociológiai vizsgálatok eredményei szerint. Az okok sokfélék: a szülők iskolázottsága alacsonyabb, mint a városokban, kevesebb a szakképzett pedagógus, rosszabb a községi és iskolai könyvtárak állománya, a könyvesboltok hiányát már ne is említsük! Fokozott jelentőségű lehet e tény hangsúlyozása manapság, amikor a falusi-iskolai könyvtárak sora tüzelő és/vagy személyzet hiányában hetekig-hónapokig nem nyit ki, illetve a folyamatos szerzeményezés elmaradása miatt egyre érdektelebbe,

használatlanabbá válik az állomány.

Mint ismeretes, a közeli jövőben kerül a parlament elé az oktatási és könyvtári törvény is. Sajnos esély van rá, hogy egyikben sem szerepelnek majd biztosítékok a községi (falusi, iskolai) könyvtárak fennmaradása érdekében. Tehát tömegesen szűnhetnek meg ezek a „kulturális végvárok”, melynek következményeként pedig óhatatlanul a már most is jól látható kulturális egyenlőtlenségek, „szakadékok” drámai növekedése várható.

A törvényelőkészítők és alkotók felelőssége most nehezen túlbecsülhető.

Nagy Attila

A közművelődési könyvtárak rendszere Nagy-Britanniában

A szerző, Russel Drury a British Council könyvtári és információs részlegének főmunkatársa, aki a múlt évben tartotta meg előadását a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete szervezésében. Az alábbi cikk ennek az előadásnak a rövidített szövege.

A jobb tájékozódás érdekében megjegyezni kívánjuk, hogy amikor Drury könyvtárfenntartó hatóságról beszél, akkor ez a közművelődési könyvtárak esetében a megyei tanácsokat jelenti: ugyanis egyelőre a megyei tanács tartja fenn mind a megyében működő falusi, mind pedig a városi könyvtárakat is – persze a nagyvárosok maguk is könyvtárfenntartó hatóságok. Ezért van az, hogy Angliában 100 és 200 között mozog a könyvtárfenntartók száma. (A szerk.)

A közművelődési könyvtárakat Nagy-Britanniában a helyi (megyei, városi és falusi) tanácsok a 19. század második felében kezdték meg létrehozni. Az 1900-as évek elejére számuk megnőtt, noha a helyi hatóságokat (önkormányzatokat) 1964-ig nem kötelezte törvény könyvtárak létesítésére. Ekkor született a közművelődési és múzeumi törvény, amely a helyi önkormányzatok feladatává teszi az átfogó és hatékony könyvtári szolgáltatást.

A fenntartók

A tanácstagok valamelyik nagyobb politikai pártból – a többségben lévő, uralkodó pártból vagy a kisebbségben lévő ellenzéki pártból, illetve valamelyik kisebb csoportból – kerülnek ki. Előfordul, hogy nincs egyértelmű többség, ilyenkor két párt osztozik a hatalmon. A konzervatív önkormányzatok általában kevesebbet költenek a helyi szolgáltatásokra, mint a munkáspártiak, és szívesebben fizetetik meg az egyes könyvtári szolgáltatásokat. A városokban, Észak-Angliában, Skóciában és Walesben inkább a munkáspárt, Dél- és Közép-Angliában viszont a konzervatívok és a liberálisok vannak hatalmon az önkormányzatokban. Annak ellenére, hogy 13 éve konzervatív kormány van Angliában, a helyi tanácsok (önkormányzatok) többségét a munkáspárt és a liberális demokráta párt irányítja.

A tanácsai tevékenység bizottságokban és albizottságokban folyik. A könyvtárak – a levéltárakkal és a múzeumokkal együtt – általában a kulturális bizottságok hatáskörébe tartoznak. A választott tanácsosok kéthetenként, havonta vagy negyedévenként ülnek össze, hogy megtárgyalják a terveket és a költségvetési kérdéseket. A könyvtári munkát – fiók- és mozgókönyvtári hálózat segítségével – fizetett szakemberek végzik. A közepes nagyságú – vagyis a mezőgazdasági jellegű – megyékben 70-80 szakképzett könyvtáros és kb. 200 könyvtári asszisztens dolgozik, önkénteseket csak ritkán foglalkoztatnak. A könyvtárak vezetőit igen jól fizetik, de a könyvtárosokat – sok közöttük a nő – a hagyományos férfi szakmákhoz képest (mérnök, ügyvéd stb.) rosszul.

A törvény értelmében a fenntartók a könyvkölcsönzésért nem számíthatnak fel díjat, de a késve visszavitt könyvekért és az előjegyzésekért igen. Némelyik könyvtár olcsón kiadja régi könyveit. Az információs alapszolgáltatásokért nem kérhetnek pénzt, de a fax használatáért és a fénymásolásért, valamint a hang- és CD-lemezek, magnó- és videokazetták kölcsönzéséért igen.

A szolgáltatások

A könyvkölcsönzés határideje általában 3-4 hét, a kazettáké rövidebb. A mezőgazdasági jellegű vidékek könyvtáraiban kb. két könyv jut egy-egy helyi lakosra, London belterületén és a többi városban három-négy. A Nagy-Britanniában évente kiadott mintegy 60 000 művet csak igen kevés könyvtár szerzi be, a népszerű könyvekből viszont sok többes példányt vesznek, főként ha olcsó papírkötésben jelennek meg.

A legtöbb – de még nem valamennyi – közművelődési könyvtári szolgálatban a katalógust, a beszerzési és kölcsönzési rendszert gépesítették. A gépesítés számos új szolgáltatást nyújt a használóknak, például szavatoltan naprakész közönségkatalógust, amelyben kucsszavak, tárgy, cím és szerző neve szerint lehet keresni. A gépesítés nemcsak meggyorsítja a munkát, hanem lehetővé teszi a kölcsönzést és a könyvek visszaszállását bármelyik kiszolgálóhelyen, még a földrajzilag szétszórt telephelyű könyvtárakban is.

A közművelődési könyvtárak széles körű információs és kölcsönzési szolgáltatásokat nyújtanak. A referenzskönyveket – lexikonokat, címtárakat stb. – egyre inkább az online adatbázisok és a CD-ROM-on tárolt információk váltják fel. Sok könyvtár saját régiójára vonatkozó helyi információs adatbázist állít össze, és online módszerrel vagy nyomtatásban hozzáférhetővé teszi a helyi lakosok és intézmények számára. Szakemberek műszaki és gazdasági tájékoztatást nyújtanak, az Európai Közösség pénzalapjai lehetővé teszik a könyvtáraknak, hogy a brit vállalatokat olyan információkkal lássák el, amelyek segítik őket a közös piaci versenyben.

Kialakítottak különleges szolgáltatásokat is: a csökkentlátóknak nagy betűfokozattal nyomtatott könyveket és szöveges kazettákat, a nagyothallóknak felírtos videokazettákat kölcsönöznek, az épületeket úgy alakítják ki, illetve át, hogy tolószékekkel is be lehessen jutni, az ágyhoz kötötteknek házhoz viszik szolgáltatásaikat, de igyekeznek eljutni a börtönökbe és a kórházakba is. Az iskolai szolgáltatások igen fejlettek, de e téren az iskolai költségvetést érintő új törvény alapvető változásokat hoz éppen most.

A fenntartók a lakosság számára változó számú fiók- és mozgókönyvtárat hoznak létre. A kisvárosokban és a falvakban kevesebb könyv és sokkal szűk körűbb szakszolgáltatások vehetők igénybe, mint a nagyvárosokban. A kisebb könyvtárak egymás között kicserélik könyveiket, hogy gazdagítsák a választékot. Megteremtették a lehetőséget, hogy a keresett könyvet ne csak az azonos rendszerhez tartozó könyvtárból kaphassa meg a kérő, hanem másik közművelődési könyvtári hálózattól, valamelyik egyetemi könyvtártól vagy akár a nemzeti könyvtártól is.

Az 1991 áprilisával végződő esztendőben a közművelődési könyvtárak helyi lakosonként majdnem tíz, Nagy-Britanniában összesen 563 millió könyvet kölcsönöztek. A helyi lakosoknak mintegy fele-harmada használja a helyi könyvtárakat. Az 1980-as években a könyvtárhasználat csökkenő tendenciát mutatott, valószínűleg azért, mert az embereknek több volt a könyvvásárlásra fordítható

pénzüik. Az utóbbi két évben viszont, a gazdasági recesszió miatt, nőtt a könyvtárhasználat.

A helyi hatóságok közművelődési könyvtárai autonómok, nem kötelesek együttműködni más helyi könyvtári szolgálatokkal. A könyvtárközi együttműködés a legfejlettebb a könyvtárközi könyvkölcsönzés terén.

Már sok éve működnek regionális könyvtári rendszerek, amelyek a régió közművelődési, nagyobb egyetemi és egyes szakkönyvtárait fogják össze. A leggazdagabb és a legismertebb közülük a LASER (London and South East Region). Központi katalógusok készítésére és ingyenes könyvtárközi kölcsönzésre vonatkozó egyezményeket kötöttek, valamint olcsó könyvszállító rendszereket hoztak létre. A központi katalógusok gyakran elavultak és pontatlanok, ez nehézségeket és nagy késedelmet okoz a könyvellátásban.

Az utóbbi tíz évben a rendszereket többé-kevésbé mellőzték, és közvetlenül a British Library Document Supply Centre-től kölcsönöznek. Ez a központ a hetvenes évek elején létesült, minden nagy-britanniai és sok külföldi könyvből, illetve periodikumból vannak kölcsönözhető példányai. A nyolcvanas évek elején szinte minden kérést gyorsan és hatékonyan teljesített, mind az egyetemi, mind a közművelődési könyvtárak nagymértékben használták. Napjainkban a csökkentett kormánytámogatás akadályozza a központ munkáját, a könyvtáraktól többet kérnek a kölcsönzésért, miközben csökkenti gyűjtőkörét és a beszerzett művek számát. A közművelődési és egyetemi könyvtárak egyre inkább más, olcsóbb könyvtárközi kölcsönzési forrásokat keresnek.

A regionális rendszereket megkerülő, helyi együttműködési egyezmények is születtek az egyes könyvtárak, illetve könyvtári hálózatok mikrokártya-katalógusainak cseréjére. Ezeket az 1970-es és 1980-as években készült katalógusokat pontosabbnak tartották, mint a regionális központi katalógusokat.

Három megye – Essex, Norfolk és Suffolk – rendszereit elektronikus eszközökkel összekapcsolták, így az ott meglévő valamennyi könyv holléte mindhárom megyében azonnal megállapítható, és gépi úton előjegyezhető. Valószínű, hogy a regionális rendszerek szerepét a gépesített könyvtári szolgálatok közvetlen kapcsolata veszi át.

Fontos a közművelődési könyvtári szolgálatok és az egyetemi, valamint a szakkönyvtárak közötti együttműködés az információellátás terén is. Ez általában ingyenes, de veszélyezteti a központi kormány politikája, amely a helyi önkormányzatok szolgáltatásaiban be kívánja vezetni a versenyt, és minden szolgáltatást pénzért óhajt adni.

A központi kormány és az önkormányzatok viszonya

A közművelődési könyvtárakat egyre jobban érinti a brit kormánynak a helyi önkormányzatok hatáskörét romboló tevékenysége. A Thatcher-kormány különösen centralizációra törekvő volt. Az 1980-as években hozott törvények folyamatosan gátolták a helyi önkormányzatokat abban, hogy tegyenek valamit, vagy hogy egyéni megoldásokat válasszanak. Két-három éve még az önkormányzatok készíthették el saját költségvetésüket. Most ezt a központi kormány végzi, és alig marad lehetőség a helyi igények érvényesítésére. A központi kormány igyekszik a helyi kiadásokat a lehető legalacsonyabban tartani.

A brit központi kormány és a helyi szervek munkatársaikat maguk alkalmazták, akár az adó- és vámhivatalról, a rendőri vagy a könyvtári szolgáltatásról volt szó. A kormány szakított ezzel, és a magánvállalkozást részesíti előnyben. A központi és helyi kormányhivatalokat fokozatosan ráveszik, rábeszélik, illetve

rakényszerítik, hogy csak kicsiny részlegeket tartsanak fenn, kevés tisztviselővel vagy – esetünkben – könyvtárossal. Ez utóbbiak fogják eldönteni, milyen könyvtári szolgáltatásokat óhajtanak nyújtani használóiknak, és ezeket független magánvállalkozóktól megvásárolják, vagy jótékonyági szervezetektől szerzik meg. A közművelődési könyvtárak eddig is vásároltak bizonyos szolgáltatásokat, például számítógépes, könyvbeszerzési és katalogizáló szolgáltatásokat, de ha fiókkönyvtárainkat és könyvállományunkat független társaságoknak elkötyve-tyéljük, és visszavásároljuk tőlük a könyvtári szolgáltatásokat olvasóinknak, azt munkatársaink aligha veszik jó néven, félni fognak a változásoktól és a munkanélküliségtől.

Kedvező viszont, hogy az Office of Arts and Libraries – a közművelődési könyvtárakat felügyelő kormányhivatal – legutóbb az új Ministry of National Heritage (Nemzeti Örökség Minisztériuma) része lett, a könyvtárakkal foglalkozó miniszter ezzel első ízben a brit kormány tagja lett, és remélhető, hogy kedvezőbb körülményeket teremt a könyvtárak számára.

A közművelődési könyvtár költségvetése

Nagy-Britanniában nem egy, hanem 167 könyvtári költségvetés van, mivel nincs országos közművelődési hálózat, hanem a választott helyi tanácsok irányításával 167 egymástól független szolgálat működik. Az egyes szolgálatok által ellátott lakosok lélekszáma a néhányszor tízezertől a másfél millióig terjed.

A tanácsoknak egyre kevesebb beleszólásuk van költségvetésük ügyeibe. A legutóbbi időig a tanácsok jelentősen emelték az anyagi ráfordítások összegét, a többit pedig a központi kormánytól kapták. Az újabb törvények úgy intézkednek, hogy az önkormányzatok csak kismértékben növelhetik helyi pénzalapjait, a központi kormányzat megszabja, mennyivel. Ez a helyi demokrácia elleni támadásnak tekinthető, hiszen korlátozza a helyben választott tanácsosok hatalmát. A kormány azt is meghatározza, mennyi pénzt vehet kölcsön az önkormányzat új épületek építésére.

A most újjáválasztott konzervatív kormány az önkormányzatok kiadásait a lehető legalacsonyabban igyekszik tartani, mert úgy véli, a helyi tanácsok pazarolják a pénzt. Az önkormányzat dönt arról, hogy mennyit költ a költségvetésből az iskolák, színházak, szociális kiadások mellett könyvtárakra. A könyvtárak igazgatójának képességein múlik, milyen érveket tud felhozni annak érdekében, hogy nagyobb részesedést kapjon. A jó igazgató ideje túlnyomó részét az ilyen tárgyalásokra fordítja. Vannak, akik azzal érvelnek, hogy semmit sem szabad olyan fényűzésre költeni, amilyen a könyvtár, amíg hajléktalan emberek alsznak London utcáin, vagy kórházi ágyak híján meghalnak. A pénzeszközöket mindinkább az érzelmeket jobban felkeltő egészségügyi és szociális célokra költik, és nem a könyvtárakra.

A kiadások általános csökkentése miatt egyes tanácsok kénytelenek újabban lényegesen korlátozni a könyvtári kiadásokat. Emiatt bezárják a könyvtárakat, csökkentik a nyitvatartási időt és a vásárolt könyvek mennyiségét. A Könyvtári Egyesület harcol ez ellen, és a sajtóban sokat foglalkoznak a könyvtárak fontosságával.

A brit közművelődési könyvtárak az 1991 áprilisában lezárult költségvetési évben ezer lakosonként 6087 fontot költöttek. Átlagosan a közművelődési költségvetés felét személyzeti kiadások emésztik fel. 17% jut új könyvek és más dokumentumok vásárlására és újrakötésére, 12% a helyiségekre és a mozgókönyv-

tárakra. A többi adminisztrációra – egyebek között az új könyvtárak építésére felvett kölcsönök visszafizetésére – fordítják.

A könyvtári szolgáltatások bevételei a késedelmi költségekből, az előjegyzési díjakból, a video- és hangkazetták kölcsönzéséből, a könyvtár helyiségeinek bérbeadásából, rendezvények belépőjegyeinek árából és a kormánytól meghatározott célokra – például a börtönben lévők könyvtári ellátására – kapott segítyekből származnak. A kiadások csaknem 6%-át a bevételekből fedezik. Az országos Public Library Development Incentive (közművelődési könyvtárak fejlesztési alapja) támogatásáért pályázni lehet, ennek ellenére a közművelődési könyvtárak jövőbeli finanszírozása 1992-ben éppoly kilátástalan, mint korábban volt.

Russell Drury

Holland–magyar könyvtári szimpózium

A közművelődési könyvtárak ma és holnap

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Amszterdami Műszaki Főiskola könyvtár és információ-tudományi tanszéke (Faculty of Library and Information Science of the Amsterdam Polytechnic) 1993. január 12–13-án Budapesten közös holland–magyar könyvtári szimpóziumot rendezett. A rendezvénynek az Országos Széchényi Könyvtár adott otthont.

A találkozó a két ország közművelődési könyvtárainak jelenlegi helyzetét, a könyvtárfejlesztés lehetséges irányait választotta témájául. Másik célja a holland–magyar kapcsolatok felelevenítése, a könyvtároshallgatók tapasztalatszerzése volt. Az angol munkanyelvű szimpóziumon összesen 12 előadás hangzott el: közülük 6 a holland könyvtárüggyel foglalkozott.

Az egyes témák mind töprengésre, továbbgondolásra készítettek. Előfordult, hogy számunkra még új szemlélettel találkoztunk, egy más hagyományokkal rendelkező társadalom könyvtári rendszerével ismerkedtünk, nyelvtudásunk gátjairól nem is beszélve. A megértésben segítségünkre voltak az előadásokat követő viták. Három holland előadás anyagát (kár, hogy csak ennyit) nyomtatott változatban még a helyszínen megkaptuk. Beszámolómban a hollandiai tapasztalatokról adok számot.

A legelső előadást *Wim Kamerman*, a holland Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztályának vezetője tartotta a holland könyvtárügyről és a közművelődési könyvtárak finanszírozásáról. Ehhez illeszkedett *Martien Hagoort*, a szimpóziumot rendező könyvtári tanszék docensének ismertetése a finanszírozás új formáiról.

A mai holland könyvtárfinanszírozás „alfája és omegája” az a szemlélet, amelyik a könyvtár teljesítményét (output-ját) tekinti a finanszírozás alapjának. Ez a teljesítmény mérhető, bár egyelőre még a hagyományos mérési mutatókat használják (pl. ilyen mutató a látogatottság, a kikölcsönzött kötetek és a tájékoztatásra irányuló keresések száma stb.). Vizsgálják, milyen más mutatókkal lehetne még mérni az eredményességet.

Ma a holland nonprofit szektorban egyre inkább a minőség kérdése kerül előtérbe, és ez a versenyhelyzet a könyvtárfinanszírozásra is visszahat: a piac meghódításáért folytatott harcban csak színvonalas szolgáltatásokkal lehet meg-

nyerni a használókat, hiszen nem mindegy, mit részesít előnyben az adófizető polgár.

Az igényekhez alkalmazkodó szolgáltatási struktúra kialakításához gondos tervezőmunka szükséges, mivel e terveken alapul az önkormányzat által nyújtott anyagi támogatás. A következő lépés az önkormányzat és a könyvtár közötti szerződés megkötése: itt mindig figyelembe veszik – objektív mutatók alapján –, milyen színvonalú szolgáltatásokat nyújt a könyvtár használóinak, hogyan teljesítette tervezett feladatait. A szerződésben azt is meghatározzák, mekkora összegre lesz szüksége a könyvtárnak szolgáltatásai továbbfejlesztésére.

Az említett általános finanszírozási elvek többé-kevésbé érvényesülnek a gyakorlatban. Ez azért alakulhatott így, mert már az 1848-as Holland Alkotmány bevezetésével jelentősen megnőtt a városok (önkormányzatok) függetlensége. A holland állam, amely mindig is inkább koordináló testületként, mint központi hatalomként viselkedett, tág teret biztosított a nonprofit szektor fejlődésére.

Az a tendencia, hogy fokozatosan a helyi önkormányzatokra hárul a könyvtárak anyagi támogatása: míg 1976-ban (a közművelődési könyvtári törvény értelmében) még a könyvtárosok bérének a 100%-át és az egyéb kiadásoknak a 20%-át központilag biztosították, addig 1984-ben radikális költségcsökkentésre került sor, azaz a korábbi nyitott (többféle megoldást lehetővé tevő) finanszírozási módszert fokozatosan a zárt finanszírozás (a központi elosztás elve) váltotta fel. Az állam – noha a közművelődési könyvtárak finanszírozását egyre inkább az önkormányzatokra hárítja – továbbra is feladatának tekinti, hogy könyvtárakat tartson fenn a vakok, tengerészek, bevándorlók és más speciális (támogatásra szoruló) csoportok számára.

Hallottuk, hogy 1989-től Szlovákia közművelődési könyvtáraiban tanulmányozzák a holland szakemberek az ottani finanszírozási rendszert. Azt kutatják, finanszírozási módszerük milyen változtatásokkal alkalmazható egy, a mi régiókhöz tartozó ország számára. Nálunk jellegzetesen nonprofit szektorról és versenyről beszélni egyelőre még illúzió, noha a jelenlegi finanszírozási rendszer nonprofit elemei már megjelentek (pl. az alapítványi támogatás).

Jelke Nijboer, az amszterdami Könyvtár- és Információtudományi Tanszék (Faculty of Library and Information Science, Amsterdam) docense a holland

könyvtárak számítógépesítési törekvéseit elemezte. Saját felmérésének eredményeit táblázatokkal illusztrálva mutatta be.

Mielőtt tájékozódunk volna az egyes adatbázis-szolgáltatók (host-ok) elterjedtségéről a számítógéppiacon, meg kellett ismerkednünk az információpiac mibenlétének kérdéseivel. Ez nem könnyű feladat, mivel a nagy és a kis rendszerek között gyakran elmosódik a határ, sőt, maga a „számítógépes rendszer” megjelölés is félrevezető lehet, főleg olyankor, ha az adatbázis-szolgáltató (az eladó) különálló mikroszámítógépeket is rendszernek próbál feltüntetni reklámfogásként.

A fenti bevezető után az USA és az Európai Közösség országainak számítógépes piacról kaphattunk átfogó képet. *Gitte Larsen* 12 EK-országban mérte fel az adatbázis-szolgáltatók részesedését a szoftverpiacon mind a nagy, mind a kis integrált számítógépes rendszerek vonatkozásában. Az USA viszonyairól a *Library Journal* közölt tanulmányokat. Az összehasonlítás számos tanulsággal szolgált, most azonban csak a Hollandiát érintő adatokról, tendenciákról fogok részletesen szólni.

Az 1986-os és az 1991-es évek adatait összehasonlítva láthattuk, hogy az EK országaiban az IBM uralmát egyre inkább az OPSYS és a Datapoint váltja fel. A kis integrált rendszerek kategóriájában az egyik legnépszerűbb szoftvercsomag a TINLIB (az IME szolgáltató cég terméke), amelynek 1992 óta magyar (honosított) változata is van. Ezt a szoftvert a holland muzeális gyűjteményekben használják széles körben.

Hollandiában volt a legnagyobb Európában a számítógépes piac „felfutása” a már említett EK-tanulmány szerint. A számítógépesítés az akadémiai és a felsőfokú tanintézeti könyvtárakban kezdődött, a közművelődési könyvtárak itt is a „sereghajtók” közé tartoznak. A tartományi könyvtári központokban (Provincial Library Centres) már elérték a 100%-os gépesítettségi fokot, az irányításuk alá tartozó könyvtárakkal együtt 80%-os a gépesítettséjük. Az önálló közművelődési könyvtáraknak (azoknak, amelyek nem tartoznak a tartományi könyvtári központok hatáskörébe) 90%-a használ számítógépet.

Mielőtt a fenti adatok mögé néznénk, meg kell említenem a PICA (Project for Integrated Catalogue Automation = Integrált Katalógusgépesítési Projekt) eddigi eredményeit, egyrészt azért, mert erre több előadó is utalt, másrészt azért, mert Hollandiában a PICA számítógépes rendszerei a legelterjedtebbek. A ma már alapítványi formában (nonprofit szervezetként) működő PICA központi szolgáltatásait mind több könyvtár veheti igénybe. 1978-ban indították útjára első számítógépes szolgáltatásukat, a közös katalógizálási rendszert. A 80-as évek végére elérték, hogy Amszterdam valamennyi fiókkönyvtára használni tudja az 1,2 millió könyvet tartalmazó központi katalógust.

A PICA számítógépes rendszerei az alábbi három fő modul tartalmazza: 1. online osztott katalógizálási rendszer (a dokumentumokat csak egyszer viszik be a központi adatbázisba, ahonnan azokat a használók – ma már több mint 120 könyvtár – rendelkezésére bocsátják); 2. könyvtárközi kölcsönzési rendszer (ebben bibliográfiai, lelőhely- és állományadatokhoz lehet hozzáférni); 3. online információkereső rendszer (segítségével 21 szakirodalmi adatbázisból kérdezhetők le az adatok).

A központi szolgáltatásokat nyújtó modulokon kívül egy helyi integrált könyvtári rendszert is kifejlesztettek. A helyi rendszer moduljai közé tartozik az online olvasói katalógus = OPAC (online public access catalogue), továbbá az állománygyarapításra és az időszaki kiadványok nyilvántartására, a kölcsönzésre, valamint a közérdekű (közhasznú) információk visszakeresésére alkalmas modulok. A kis könyvtárak rendelkezésére áll egy mikroszámítógépen is hozzá-

férhető OPAC-modul, a Micro OPC. Ez MS-DOS operációs rendszer alatt működik. Segítségével a központi PICA-rendszerből bármikor letölthetők a rekordok.

1988-ban került ki a PICA műhelyeiből a könyvtári számítógépes rendszerek harmadik generációja, egy ún. OLN-rendszer (Open-Library Network = nyitott könyvtári hálózat): a helyi rendszerek és az online osztott katalógus egymáshoz kapcsolásával olyan hálózatot sikerült kialakítaniuk, amely könyvtárközi kölcsönzésre és üzenetközvetítő szolgáltatásokra (pl. elektronikus levelezés) egyaránt alkalmas. Az új szolgáltatásokhoz megfelelő adatátviteli hálózatra volt szükség, ezért a PICA rendszerei a SURFnet (a holland kutatási hálózat) X. 25-ös adatátviteli hálózatára kapcsolódnak. Ez azzal az előnnyel járt, hogy hozzáférhettek a kutatási hálózat adatbázisaihoz is.

A fejlődés azonban nem rekedt meg Hollandia határainál: a PICA központi rendszerét már használják Németország néhány könyvtárában (Berlinben, Göttingenben). Három éven belül 19 németországi egyetem és főiskola lép majd a használók sorába. Az OSI-protokollok (a nyílt kommunikációs rendszerek összekapcsolása szabványának) bevezetésével a külföld (így a magyarországi könyvtárak) számára is könnyebbé és olcsóbbá válik az adatcsere.

Azt hiszem, mindannyian lenyűgözve hallgattuk a beszámolót erről a szédületes tempójú gépesítésről, ám sokunkat legalább annyira izgatott, mit profitálhatnak mindebből a közművelődési könyvtárak. Nos, ma már egyre többet, bár a holland közművelődési könyvtárakban sokféle számítógépes rendszert használnak, míg az akadémiai és az egyetemi könyvtárakban a PICA helyi rendszerei fordulnak elő leggyakrabban. Nijboer felmérése a 11 tartományi könyvtári központ (Provincial Library Centres = PBS's) 9 rendszerét emeli ki. Ez a változatos kép azt mutatja, hogy számos kitűnő programcsomag jelent meg a szoftverpiacon. Mégis előfordul, hogy néhány könyvtár saját maga fejlesztette „házi” rendszerrel dolgozik. Az előadó ezt „idejétmúlt” irányzatnak nevezte: szerinte ma már a kiterjedt számítógéppiacon e könyvtárak is találhatnak maguknak alkalmas szoftvert.

Az önálló közművelődési könyvtárak (Independent Public Libraries) szintén tarka képet mutatnak a számítógépes könyvtári rendszerek használatában, ugyanakkor náluk nem fordult elő saját fejlesztés. A vásárolt rendszerekkel azonban sok gondjuk volt. Ezek leginkább arra vezethetők vissza, hogy az eladók (szolgáltatók) a hardver- és/vagy szoftverproblémák megoldásában nem támogatják eléggé a könyvtárakat.

Elősként a kölcsönzést gépesítették a közművelődési könyvtárakban a 70-es évek végén, 80-as évek elején a kulturális minisztérium anyagi támogatásával. Ezt követte általában a szerzeményezés vagy a közhasznú információk számítógépre vitele. A gépesítéssel részben bérköltséget kívántak megtakarítani, de kikényszerítették a változtatást maguk a könyvtárhasználók is, akik a manuális kölcsönzésből fakadó hibák miatt gyakran voltak elégedetlenek.

A számítógépes rendszerek egy ideig megfelelnek a könyvtár igényének, de előbb-utóbb korszerűsítésre, változtatásokra szorulnak. Nijboer úgy tapasztalta, hogy a könyvtárak Hollandiában igen nehezen szánják rá magukat „előregedett” rendszereik kicserélésére. A számítógépes piac fejlettségétől függ, mennyi idő alatt sikerül a régi rendszert alkalmasabb újjal felváltani. (Amíg az USA-ban ez az időtartam 2-4 év, addig Hollandiában az a tendencia, hogy a korábbi 7-8 év helyett ma már 5-6 év elég egy-egy rendszer „kifutásához”). Nijboer szerint a mai Hollandiában a PICA helyi rendszereinek van leginkább esélye a piac meghódítására. A könyvtárak azonban csak akkor választanak maguknak bátrabban új rendszert, ha megfelelő piackutatásra, jó vevőszolgálatra támaszkodhatnak.

A szimpózium másik nagy problémaköre, az innováció volt. Számos konkrét kezdeményezéssel illusztrálták e témát mind a holland, mind a hazai előadók. Különösen a modern technikára épülő központi szolgáltatások hollandiai tapasztalatai ragadják meg figyelmünket: a már sokat emlegetett PICA szerepén kívül megismerkedhettünk egy másik szervezettel, az NBLC (Dutch Center for Public Libraries and Literature = Holland Közművelődési Könyvtári és Irodalmi Központ) CD-ROM-on nyújtott szolgáltatásaival.

Az NBLC beruházási igazgatója, *Pierre Poell* úr elmondta, hogy az állam finanszírozza projektjeiket: 1988-ban pl. a holland pénzügyminisztérium biztosította a pénzt egy CD-ROM-on hozzáférhető (teljes szövegű) folyóiratcikk-adatbázis kialakításához. A rendszert 1992 novemberétől használhatják az érdeklődők. Az előadó ismertette az amszterdami központi közművelődési könyvtárral közösen kidolgozott mikrofish-szolgáltatásaikat és a CD-ROM alkalmazási lehetőségeit a közkönyvtárakban. Nagyon tetszett a LiteROM elnevezésű, menüvezérelt CD-ROM adatbázis: vetített képeken is láthattuk, hogyan dolgoztak fel egy lapkivágat-gyűjteményt a ma már közkedvelt adathordozóra, a CD-ROM-ra. Az NBLC bizonyos használói csoportok (pl. fiatalok, emigránsok) részére az új könyvekről közöl ismertetést, illetve az őket érintő társadalmi kérdésekről is szolgáltat cikkanyagot CD-ROM-on.

Az előadó a gondokat sem hallgatta el. Ezek közé tartozik pl. a felhasználóbarát keresőprogramok kidolgozása, s ha ezt is megoldották, a helyben használat biztosítására: pl. olyan helyi hálózatok kiépítésére törekednek, ahol egyidejűleg több felhasználó is kereshet az adatbázisokban.

A központi szolgáltatások mellett számos regionális és helyi kezdeményezésről hallhattunk: pl. *M. M. A. Knuil*, a Velseni Közművelődési Könyvtár (Public Library, Velsen) a közérdekű (közhasznú) információs szolgáltatások kialakításának lehetőségeiről beszélt.

Ma a közművelődési könyvtárak Hollandiában is egyre nagyobb szerepet vállalnak a közérdekű (közhasznú) információk terjesztésében. Az előadó sze-

rint leginkább a szabadidő eltöltésében nyújthatnak segítséget: Velsenben pl. turisztikai információk szolgáltatására vállalkoztak. Sokan igényelnek jogi (közigazgatási, önkormányzati), üzleti és egyéb (egyesületekkel, egyházakkal, egészségüggyel kapcsolatos) információkat. A szolgáltatások tervezésekor mindig a helyi igényekből és a könyvtári gyűjteményből indulnak ki. Információt egy-egy „célcsoport” (pl. etnikai kisebbségek, üzletemberek stb.) számára nyújtanak, de előtte számításba veszik mindazokat az intézményeket (szervezeteket), amelyekkel együttműködhetnek a leendő szolgáltatásban (ilyen partner lehet a helyi TV vagy a BBC is). A szakemberek felkészültségét tehát nem nélkülözhetik a könyvtárosok, hiszen a könyvtár szerepe kizárólag információközvetítésre korlátozódik (az előadó példájánál maradva: a könyvtár nem „utazási iroda”).

Gyakoriak a „rövid lejáratú” (max. 1-2 évig tartó) kísérletek: pl. a PICA közhasznú információs szoftverének kipróbálása, adatbázis építése az etnikai kisebbségek számára vagy a hazánkban még szinte ismeretlen „telekunyhó” kialakítása stb. Az időtényező igen fontos e kísérletekben, mivel a gyorsan változó társadalomban a szolgáltatásoknak naprakészen kell követniük az igényeket.

A hazai előadásokból láthattuk, hogy sok közművelődési könyvtár igyekszik a település (régió) információs központjává válni. A könyvtár kezdeményező- és szervezőképességén, adottságán múlik, ez miként sikerül. Számos (a szaksajtóból többnyire már ismert) konkrét megvalósításról hallhattunk. Az említett városi és regionális információs központok kialakításában nagy szerepet játszottak az alapítványi támogatások, a pályázat útján nyert pénzek (vagy éppen saját alapítvány létrehozása). A rendszerek karbantartása, fejlesztése további anyagi áldozatokat kíván: érdemes tehát újragondolni a finanszírozási lehetőségeket.

Örültünk, hogy egy imázsvizsgálat is bekerült a szimpózium tematikájába: dr. R. A. C. Bruijns, a szimpóziumot rendező könyvtárosképző intézmény tanára a könyvtáros, illetve a könyvtároság mint foglalkozás társadalmi megítélését választotta kutatási témájául. Összesen 8 észak- és nyugat-európai országban (Angliában és Skóciában külön-külön), Magyarországon, a Fülöp-szigeteken és a Dél-Afrikai Köztársaságban kérdőív segítségével vizsgálta, hogyan vélekedik az „utca embere” háromféle könyvtáros szakma (az egyetemi könyvtáros, a

közművelődési könyvtáros és a dokumentátor) társadalmi helyzetéről, anyagi megbecsüléséről, a könyvtárosok iskolázottságáról, feltételezett (vagy ténylegesen ismert) munkájáról és arról, vonzó-e számára ez a hivatás vagy sem.

A könyvtárost általában segítőkésznek, barátságosnak, ugyanakkor unalmasnak, konzervatívnak és kissé „bogarasnak” tartották. A megkérdezettek szerint leginkább rutínmunkát végez, ami nem igényel különösebb kreativitást. Sokukat meglepett, hogy Magyarországon többnyire jobb volt a könyvtáros megítélése, mint Hollandiában (pl. hazánkban iskolázottabbaknak, intelligensebbeknek tartják az emberek a könyvtárosokat). Mindkét országban feltételezték, hogy az egyetemi könyvtáros több pénzt keres a közművelődési könyvtárosnál. Az egyes országok vizsgálati adatai sokat elárulnak az adott ország könyvtárügyéről (pl. Franciaországban, ahol a könyvtáros szakmában nagyobb a specializáció, a dokumentátor munkáját fontosabbnak ítélték, mint nálunk, de a közművelődési könyvtárosokhoz viszonyítva is felértékelték a dokumentátorokat). Az is elgondolkodtató, hogy nálunk tartották a legtöbben tipikusan „női” munkának a könyvtárosságot.

Hollandiában az utóbbi évtized könyvtárfejlesztései során felismerték, hogy kreatív, menedzsertípusú, a korszerű technikától nem idegenkedő könyvtárosokra lenne szükség. Ez a szemlélet ösztönözte az említett imázsstratégiát is. Mindenekelőtt a könyvtárosképzést kellett a kor igényeihez igazítani, hogy a közművelődési könyvtárakba is minél nagyobb számarányban kerülhessenek olyan könyvtárosok, akik rendelkeznek a fenti tulajdonságokkal.

*

Összefoglalásul: értékes, információgazdag előadásokat hallhattunk, amelyekből kibontakozott előttünk egy jóléti társadalom „jobb létű” könyvtárügye. Arról is eleget szóltak bel- és külföldi előadónk, milyen napjaink ideális könyvtárosa: kreatív (szüksége is van erre a tulajdonságra, hiszen a kispénzű olvasót sem könnyű becsalogatni a könyvtárba – vagy a szolgáltatást vinni a könyvtár falain kívülre), ismeri és tudja kezelni az új kommunikációs/technikai eszközöket (ha vannak ilyenek a könyvtárban – ha nincsenek, lásd az előző tulajdonságot!) és vállalkozó szellemű.

Szabó Eszter

Régi könyvek és új médiák

Együtt az információkhoz való szabad hozzáférés jövőjébe

Nemrég olvastam egy címet a hamburgi hetilapban, a *Die Zeit*ben: „Aki nyomtat, az a múltban él”. Szóval a könyvtárosok, akik még mindig nyomtatott könyveket vásárolnak, szintén a múltban élnek? A cikk, amelynek a címére utaltam, az Apple cégnek dolgozó amerikai Alan Kay-ról, a számítógéptudósról szól, a személyi számítógép egyik atyjáról. Alan Kay mondta, hogy „aki nyomtat, az a múltban él”. A számítógépek, méghozzá egyre „személyibb” számítógépek fogják feldolgozni a legaktuálisabb információkat. Ezeket kinyomtatni telje-

sen fölösleges. A megfelelő pillanatban odanyúl az ember a géphez, és megkérdezi. A Dynabook, a „dinamikus könyv” ezt lehetővé teszi.

Egy, az Apple cég által készített video ezt a látomást képpen is megfogalmazta. A képen egy professzor volt látható, aki egy zsebkönyvméretű géppel („Knowledge Navigator”-ral, a tudás kormányosával) beszélt. Látható volt egy barátságos titkár is, csupa szoftverből állt, aki a professzor számára a legkülönbözőbb forrásokból kereste ki egy előadás anyagát.

Ilyen szerkezet sajnos még nem áll a rendelkezésemre, így mostani előadásomat a 22. osztrák könyvtári napokra úgy kellett elkészítenem, hogy csak saját fejemet törhettem, amiért elnézést kérek. Mindenesetre igyekezni fogok megfelelni a megtisztelő felkérésnek, amiért elsősorban az Osztrák Könyvtárosok Egyesülete elnökének, Strebl főigazgató asszonynak vagyok hálás.

A könyvtári napok mottója a következő: „Régi könyvek és új médiák”. Hagyjuk ki az új médiák közül a mikroformátumokat, nem azért, mert szerepük jelentéktelen lenne a könyvtárak állományában, vagy veszélyeztetett könyvek helyettesítőiként, hanem mivel lényegében könyvek ezek is, csak kicsinyített formában, legalábbis, ha a könyv fogalmát elég széles értelemben vesszük. Engedjék hát meg, hogy az „új médiákon” ma csak a számítógépes adatfeldolgozás jövőbeli lehetőségeit és produktumait értsem.

Ha így fogjuk fel a dolgot, akkor a „régi könyvek és új médiák” fogalmi párosával nemcsak a mi könyvtáraink belátható jövőjének, de az egész információs társadalomnak az alapproblémáját ragadtuk meg. „Régi könyvek és új médiák”: szembenálló vagy baráti testvéreket értünk rajtuk? egymásmellettséget vagy „vagy-vagy”-ot látunk bennük? egy összecsapás tanúi vagyunk, vagy két külön világgal állunk szemben, amelyeknek nincs közük egymáshoz? vagy talán egyetlen dolog két oldaláról lenne szó?

Azt hiszem, válaszüton állunk, útelágazáshoz értünk, és döntenünk kell, milyen legyen könyvtáraink és könyvtári feladataink jövője.

Őnök azt gondolják, hogy egy kicsit dramatizálok a dolgot. Hiszen könyveink feltárásában kitűnően hasznosítottuk a számítógépeket. Ez igaz is. Ezen az úton került be könyvtárainkba a számítógép, és helyettesíti régi katalógusrendszerünket az adatbankok rendszere. Ha átsétálok a könyvtáramon, látom a sok használót, akik magától értetődő természetességgel ülnek a termináloknál, amelyeken keresztül online hozzáférnek a katalógusadatokhoz, sokféle keresési aspektust változtatva rutinosan. A technika itt kétségkívül idáig ismeretlen lehetőségeket nyújt a használóknak könyvtáraink állományának eléréséhez.

A problémánk ezen a területen nem is az, hogy miképp dolgozzuk ki az adatbankok logikáját, hogyan uraljuk a hozzáférési mechanizmusokat, hanem az, hogy a konvencionális katalóguscéduláinkon felgyűlt hatalmas anyagot hogyan vigyük bele az adatbankokba, ami meglehetősen költséges vállalkozás, bármennyire fejlődik is az automatikus kategorizálás. De ez egy külön téma, amiről szó esik majd tanácskozásunkon.

A számítógépesítés hatalmas módon megjavította nyilvántartási rendszereinket. Az online-hozzáférés az adatbankokhoz, a PC-feldolgozás kiterjesztése nagyban és pozitívan racionalizálták régi szekvenciális katalógusainkat. A különféle adatbankokhoz való hozzáférés korábban nem is sejtett módon meggyorsította a tájékozódást. Mindez nagyszerű.

De a technikai fejlődés, pontosabban annak adaptációja az információtermelők és -terjesztők részéről továbbhalad. Az előtt a helyzet előtt állunk, hogy a számítógép több, mint a papírra nyomtatott információk kikeresésének segédeszköze, hogy helyettesíteni tudja a könyvet és még inkább a folyóiratot – legalábbis bizonyos területeken. Köztudott, hogy vannak többé-kevésbé tisztán

elektronikus úton hozzáférhető újságok, úgynevezett electronic journal-ek, röviden „e-journal”-ek. A legismertebb jelenleg az American Association for the Advancement of Science (AAAS) és az OCLC által közösen készített *Online Journal of Current Clinical Trails*. Van egypár tucatnyi olyasféle címen is, mint *Postmodern Culture* stb.

Mindezt különösebb elémelkedés nélkül tudomásul vehetjük. A könyvtár akkor modern és teljesítőképes, ha a „modulált, integrált, sokoldalúan hozzáférhető elektronikus információ” lehetőleg nagy kínálatát nyújtja, „jóval túlmenve a könyvek és folyóiratok kínálatán”. Természetesen. De hová vezet ez az út?

Egy alapprobléma tűnik számomra a fő kérdésnek: vajon a tudományos könyvtárak a jövőben tisztán információközvetítő helyekké válnak, vagy hosszú távra érvényes információkat is őrizni fognak?

A ma még leginkább használatos technikai eszköz ebben a vonatkozásban a CD-ROM. Bibliográfiai adatokkal, vagy teljes szöveggel, betű, grafika és képtárolással, egyszerű, vagy hálózatos formában, sokféle hozzáférhetőséggel, és persze még mindig hiányzó szabványosítással, ami a használatot némileg megnehezíti. A CD-ROM-tartalmak gyakorta megtalálhatók papíron is. A könyvtárakban ezeket is gyűjtik, a költség így természetesen kétszeres. A papírkiadványok sokszor az elsődleges információhordozók, de az is gyakori, hogy a CD-ROM és a papírkiadvány párhuzamos levonatai egy adatbank tartalmának.

A CD-ROM önmagában nem alkalmas tartós tárolásra. Nem azért nem, mert a lemezek nem sokáig tartanak, hanem mert a hardverek és szoftverek állandóan fejlődnek és az öreg lemezek hamarabb válnak olvashatatlaná, mintsem szétesnének. A hosszútávú raktározás szempontjából teljesen közömbös, hogy a CD-ROM lemezeket a terjesztők eladják vagy bérbé adják. Ha a CD-ROM lemezeket hosszú távon olvashatóan kívánjuk megőrizni, akkor egyre növekvő mennyiségű muzeális gépparkra lesz szükségünk, miközben persze a muzeális dokumentációhoz értő szakszemélyzetre is gondolni kell. Ez sokkal nehezebb feladat, mint a régi sellak-lemezek átjatszása és nyilván nem a követendő könyvtári útja az információk megőrzésének.

Ezen az úton nyilván elkerülhetetlen az információvesztés. Ez egyébként nem a jövő iránt érzett aggodalom, hanem részint recens realitás. Mint a napilapokban is olvasható, ma már számos komputerfeljegyzés olvashatatlaná vált amerikai archivumokban. Az USA képviselőháza adat- és információs bizottságának elnöke, Bob Wise mondta: „A modern számítógépek bonyolultsága veszélyezteti a nemzet történelmi feljegyzéseinek elolvashatóságát. A nemzeti archivumokban már vannak olyan számítógépes feljegyzések, amelyek többé előhívhatatlanok”. Az előtt a veszély előtt állunk, hogy ezek a régi dokumentumok „betűkből, számokból és komputerszimbólumokból álló adatsalátákká” válnak, „amelyek olyanok számunkra, mint az egyiptomi hieroglifák voltak a rosetti kő felfedezése előtt”. Az ilyesfajta megnyilatkozások hallatán meg kell szölnia a vészjelzőknek.

Ha a könyvtárak az információkat, amelyeket használóknak felkínálnak, nem őrzik meg, akár azért, mert ezt nem is tartják szükségesnek, akár azért, mert ez technikailag megoldhatatlan, akkor nyilvánvalóan kvalitatíve másképp kell értelmeznünk a tudományos könyvtárak tudástároló jellegét. Ezt világosan kell látnunk, és adott esetben le kell vonnunk a megfelelő konzekvenciákat.

A költségvetés világos. Az a pénz, amit átfutó információkért adunk ki, nem ugyanaz, mint az, amely a tudás tárolását, a tulajdonképpeni „szerzeményezést” szolgálja. Az információk megvétele, bármilyen legyen is a hordozójuk, tulajdonképpen beruházás, a továbbadott információk megvásárlása nem. Ez utóbbi szolgáltatás. Szeretném, ha nem értenének félre. Nem értékítéletet fogalmaztam

meg, nem azt mondtam, hogy az egyik jobb, a másik rosszabb. Értékközömbös fogalmi különbségtételről van szó.

Ezen az alapon kérte fenntartóját a Bajor Állami Könyvtár, hogy a következő évtől a költségvetésben különítsen el a szerzeményezésre és az információ-továbbításra vonatkozó összegeket. Az eddigi gyakorlat, az én könyvtáramé is, amelynek során az átfutó információk, konkrétan a CD-ROM-ok is a szerzeményezési keretből kerültek kifizetésre, nem szolgálta a költségvetés tisztaságát. Kultuszminisztériumunk elfogadta javaslatunkat. 1993-tól megkülönböztetjük a szerzeményezési költségeket és az általam átfutó információknak nevezettekért kiadott pénzeket. Talán iskolát teremt ez a példa.

Sokszor még összekeverik a dolgokat. Idők jártával azonban kitisztulhat a kép. Sokkal meggondolkodtatóbb és alapvetőbb kérdést érint, ha felmerül a vélekedés, hogy sokkal olcsóbb, ha lemondjuk a folyóiratokat, szóval nem kívánjuk hosszú távra megőrizni az információkat, ehelyett elektronikus információkat nyújtunk, és szükség esetén – ha mód van rá – elektronikusan lehívjuk a megfelelő sajtócikket, vagy egy „ostoba”, közeli nagykönyvtártól, amely nem hozzánk hasonlóan gondolkodik, megrendeljük a kópiát.

Eltekintve attól, hogy itt egyes intézmények „átveréséről” van szó, ez a gondolatmenet szükségszerűen örvénybe visz minket, egy ördögi körbe, amelyet a sajtó válságának is nevezhetünk, és amit az angol–amerikai világban már régóta „Serials Crisis”-nek neveznek és ilyenként vitatják.

Mindannyian tudjuk, hogy a periodikák ára oly mértékben emelkedik, hogy szinte túlszárnyal minden más áremelkedést. A periodikák ára annál nagyobb mértékben emelkedik, amint fogy előfizetőinek száma. Könyvtáramban kiszámítottuk, hogy ez az áremelkedés olyan mértékű, hogy 2000-ben a mintegy húszezer periodika előfizetése a teljes szerzeményezési összeget elviszi. Nem marad pénz a monográfiákra, nem is szólva a visszamenőleges vagy antikváriumi beszerzésekről.

Új és újabb, egyre specializáltabb folyóiratok jelennek meg, egyre kisebb példányszámban.

Az amerikai könyvtárak e jelenség láttán „Serials Crisis”-ről szóltak, s meghúzták a vészharangot. A jóhírű Princeton University könyvtárosai (igazgató: Donald Koeppe) látványos akció keretében mondták le a Pergamon Press által kiadott, hihetetlen magas árú folyóiratok jó részét. Az amerikai könyvtárosok

egy csoportja akcióttervet készített a „Serials Crisis” leküzdésére, egyetértésben az Association of Research Libraries-el és az Association of College and Research Libraries-el, amint az a *Library Journal* egyik idei számában olvasható.

Hogy fontos folyóiratok látványos lemondása és a különböző kiadókhöz intézett felhívások használnak-e, nem tudom. Az út, amelyre a nagy tudományos folyóiratok kiadói lépnek, kétségkívül az elektronika, ám annak egy olyan módja, amihez képest a CD-ROM-technika avultnak számít.

Ravaszk kiadók elképzelései szerint adatbankok épülnek ki, amelyek felett ők megőrzik a monopóliumaikat, és amelyekből térítés ellenében adatok és cikkek elektrokópiái hívhatók le. Az ő szempontjukból káros fotókópiák nem jelentenek problémát, hiszen az elektrokópiák sokkal jobban ellenőrizhetők. És valóban: a médiumipar kétségkívül azt tűzte ki célul, hogy egy mű minden egyes használata fizetésköteles legyen.

A dolgok fejtegetőre állítása tehát az a vélemény, amit Robert Campbell, az oxfordi Blackwell menedzser-igazgatója formált meg; mondván, hogy az elektrokópiákért fizetett ár a kárpótlás a mind kevesebb folyóirat-megrendelésért. Valójában itt a klasszikus folyóirat háttadőféséről van szó.

Az információközvetítésnek ez a tervezett módja úgy funkcionál, mint a telefonrendszer, amelynél tudható, hogy ki, kit, mikor hívott fel. A hívó fizeti a számlát, amit a telefonszám állít ki számára. A hívó a használó, a hívott fél a kiadó. A könyvtárnak ennél a modellnél, ha egyáltalán, az a szerep marad, ami a telefonszámánál a számlakészítőé. Tiszta közvetítő szerep.

Ez a modell technikailag igen sokféleképpen funkcionálhat. Kiindulhat papírra nyomott folyóiratcikkekből, amikor is az oldalak elektronikus képekként raktározódnak el (brit-mapped images). Ebben az esetben nincs szó az egyes betűk elektronikus megragadásáról (azok csak részei egy képnek), még kevésbé a szöveg egyes részeinek megragadásáról. Megvan azonban az az előnye, hogy a képeket és grafikonokat stb. is tartalmazza. Így dolgozik pl. a denveri Carl Systems, Inc. cég a saját „Uncover 2” rendszerével, amelynek alapja egy kb. kétfélmillió cíkcímbe álló adatbank, miközben a használói számára a könyvtárakban megtalálható cikkeket hívja le. Hasonló az Elsevier cég „TULIP” (The University Licensing Program) rendszere, azzal a különbséggel, hogy bizonyos folyóiratok cikkeit azonnal képekként raktározza, és nemcsak a használó kérésére hívja le.

A „TULIP” egy kísérlet, amelyet 14 amerikai egyetem az Elsevierrel közösen, 1992 januárjában kezdett meg. 1993-ban jut majd kritikus fázisába, és 1994 decemberében ér véget. 42 folyóirat (35 az Elseviertől, 7 a Pergamontól) cikkeit fogja tárolni és szolgáltatni meghatározott profil szerint az egyetemi könyvtáraknak. Az egyetemeknek csak azokért a cikkektől kell fizetniük, amelyeknek a folyóirataira (papírformában) nem fizettek elő.

A legismertebb talán az ADONIS-projekt. Nomen est omen. Már 1982-ben hallottunk a görög – mit is beszélek: az elektronika – mitológiájának – de hogy mitológiájának, víziójának – erről a szép ifjújáról. Adonis, az ifjú, korán meghalt. De ő az újjászületésnek is jelképe. És valóban, a múlt évben az ADONIS kereskedelmi fázisába lépett. 1992 tavaszán 42 kiadó vett részt benne (Blackwell, Elsevier, Pergamon, Springer), sőt a British Library is. A használóknak – könyvtárakon keresztül – elektronikusan tárolt képeket közvetít, hagyományosan nyomtatott folyóiratokból is.

Mindeme rendszerekben közös, hogy lehetőleg sok használói folyamatot megfizetnek. De, úgy tűnik nekem, mindez csak a kezdete a folyóiratügy forradalmának, maguk a kiadók is így tekintik. A fejlődés akkor válik igazán kritikussá,

ha a folyóiratok vagy egyéb adatok már csak elektronikusan lesznek hozzáférhetőek, és a hozzáférés módja is állandóan változik majd.

Akkor ezt az egész fejlődést a könyvtárak, sőt a nyilvánosság szempontjából, az általánosan releváns információkhoz való szabad hozzáférés szempontjából kell egészen szemügyre venni és megítélni, egészen másként, mint ahogy a kiadók ma, a telefon-összeköttetésnek naiv-boldogan örvendezve teszik.

Úgy találok, hogy a jövő könyvtárainak nem az lesz a dolguk, hogy az „információk közvetítő kereskedőjének” szerepét játsszák. Nem lehet az államnak és könyvtárainak az a feladata, hogy kizárólag „információ-telekommunikáció-rendszer” részeként funkcionáljanak. A könyvtárak feladata, feladatának legalább egy része a jövőben is az információk megőrzése lesz. *(Folytatjuk)*

Georg Franz Kaltwasser

Pályázati felhívás fiatal könyvtárosoknak és könyvtár szakos egyetemi és főiskolai hallgatóknak

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöksége nagyobb összeget ajánlott fel fiatal könyvtárosok és könyvtár szakos egyetemi és főiskolai hallgatók szakmai előmenetelének támogatására. Az Egyesület ezzel is kifejezésre kívánja juttatni törekvését, hogy minél több tehetséges, a szakmát magas színvonalon művelni képes alkotó fiatal dolgozzék könyvtárainkban.

Célja annak előmozdítása, hogy az arra érdemeseknek lehetőségük nyíljenk látóköriük szélesítésére akár

- kül- vagy belföldi tanulmányutakon
- MKE-rendezvényeken és -konferenciákon
- továbbképzéseken, akár úgy, hogy
- saját kutatómunkát végezzek valamely könyvtári szakterületen.

Kutatási célú pályázatok elsősorban új eljárások, rendszerek és szolgáltatások bevezetésére, a már létrehozottak és bevezetettek tökéletesítésére szolgáljanak. Elméleti kutatás végezhető egyes jelenségek, megfigyelhető tények alaptermészetéről. Ezen túlmenően az Egyesület elnöksége tematikailag nem kívánja korlátozni a pályázatokat.

Pályázni lehet a felhívásban közölt célok figyelembevételével konkrét programok megvalósításának támogatására. Kiegészítő űrlapok nincsenek. A pályázatnak tartalmaznia kell a téma leírását, célját, részletes munkatervet, költségvetést és rövid szakmai önéletrajzot.

A pályázat beadásának határideje folyamatos. Elbírálása évente három alkalommal, márciusban, júniusban és októberben történik.

A pályázatok elbírálására a MKE elnöksége a Könyvtárosképzésért Alapítvány kibővített kuratóriumát kérte fel.

A pályázatokat három példányban a Könyvtárosképzésért Alapítvány (4400 Nyíregyháza, Sóstói út 31/b.) címére kérjük beküldeni.

A kísérleti pedagógia és a gyermekkönyvtárügy

Eretnek gondolatok egy továbbképzés kapcsán

Szigorúan a tényekre szorítkozva: 1992 októberében egy kellemes, élményekben gazdag hetet töltöttek együtt a MKE Gyermekkönyvtári Szekciójának tagjai (mintegy 50 fő) Földesen, *Karácsony Sándor* szülőfalujában. A házigazdák, *Krizsán Károly* igazgató és munkatársai elláttak bennünket minden jóval: szíves szóval, szeretettel és számlálatlan mennyiségű étellel, gazdag közösségi programokkal és az egész falu megkülömböztetett figyelmével.

A továbbképzés központi gondolata *Karácsony Sándor* köré rendeződött, így módjuk volt megismerni szimpatikus egyéniségét, pedagógiájának alapjait – s a könyvtárban rendezett emlékkiállítás segítségével – életútjának állomásait. Személyisége, a nevelésről vallott gondolatai – melyeket az elmúlt évtizedekben agyonhallgattak, hiszen munkáit is csak 1985-ben kezdték kiadni – szinte *prizmául* szolgáltak számunkra a század pedagógiai mozgalmaihoz, újító törekvéseihez. Eddig is fontosnak tartottuk, hogy a gyermekkönyvtárosok lépést tartsanak az iskolai változásokkal, érzékeny szeizmográfként figyeltünk minden pedagógiai kísérletre, elmozdulásra, melyek elsőként a gyermek- és iskolai könyvtáros módszereire hatottak. Ezért kísértük figyelemmel a szentlőrinci kísérletet, ezért surkolunk a Zsolnai-módszer kiterbehelyesedésének Törökbálinton és sok más településen. Ennek érdekében szervezte a Gyermekkönyvtári Szekció – nagy érdeklődés mellett – a Waldorf-

és Gordon-tanfolyamokat az elmúlt években, talán ezért indult útnak a Csongrád megyei pedagógusok csoportja is, hogy kézközelben lássa a solymári Waldorf-iskolát, a nagykovácsi Freinet-módszert és az újpesti humanisztikus (*Benda József* nevével jelzett) iskolát. Ezért fejeződött be legutóbbi továbbképzésünk is a bécsi Waldorf-Schule meglátogatásával, melynek költségeire pályázati úton nyertük a pénzt.

Napjainkban divatba jött az *alternatív pedagógia* emlegetése (még könyvsorozat is indult ilyen címmel), pedig mennyivel egyszerűbb – és magyarázhatóbb – lenne választható pedagógiai programokról beszélni. Az 1985-ös oktatási törvény – melynek újabb változata még mindig „a levegőben lóg” – indította el ezt a pezsgést a tanügy igencsak elposványosodott területén, ez a jogszabály beszélt először tanári önállóságról, pedagógiai szabadságról. Kísérletező kedvű és önmaguk személyiségét bátran vállaló pedagógusok persze korábban is akadtak, de a megfélemlített és utasításváró többség csak ettől kezdve mert kitekinteni a világba, új módszereket keresni. S ekkor derült ki, hogy az új módszerek nem is olyan újak, a „spanyolviaszt” már feltalálták.

Századunk hajnalán egy svéd tanítónő hökkentette meg Európát azóta már szállóigévé lett könyvcímével: „A gyermek évszázada”. Könyvének gondolatai természetesen egyenes következményei a 19. század utolsó harmadában fellendült fejlődéslélektani

és pedagógiai kutatásoknak, egyszeres-mind megkérdőjelezése az akkoriban uralkodó tekintélyelvű, herbartianus, a gyereket szolgáló szajkózásra kényszerítő módszereknek. Kissé naivan megfogalmazott gondolatai viszont – immár elméleti megalapozottsággal – újra és újra visszatérnek a reformpedagógiai gondolkodók munkáiban, a reformpedagógia áramlataiban.

A mai pedagógiai sokszínűség gyökerei mind a századfordulóra, illetve századunk első évtizedeire nyúlnak vissza, mindegyikben található markánsan egyéni vonások, melyek követőik számára „iskolává”, hitvallássá teszik az adott nézetet. Mégis, mindegyikben vannak közös jegyek: ezek azon a fejlődéslélektani tételen alapulnak, hogy a gyermek autonóm lény, sajátos, öntörvényű fejlődési állomásokkal, jellemző rá a spontán tudásvágy és az alkotási készség. Ezért a nevelési módszereket a gyerekekhez kell alkalmazni s nem fordítva.

A mai magyarországi pedagógiai áramlatok oly szeszélyesen és sokszor

búvópatakként jutottak be a pedagógiai gyakorlatba – sokszor a divattól és a források hozzáférhetőségétől függően –, hogy nagyon nehéz megállapítani, melyik vált előbb ismertté, melyiknek nagyobb a népszerűsége. Így – nem találván más rendező elvet – maradok a bevált (könyvtáros) megoldásnál, betűrendben próbálom csokorba szedni jellegzetességeiket.

Az *Életfa Jungiánus Alkotó Iskola*, mely *Ranschburg Ágnes* és *Fehér József* nevéhez kötődik, nem tekinthető valódi iskolának, inkább módszernek, ők maguk is Kreatív Gyermekműhelynek nevezik törekvéseiket. Abból indulnak ki, hogy az ember jellemzője a kreativitás, de ehhez meg kell találni a személyiségtípusnak legmegfelelőbb arányt a munka, művészet és tudomány hármasságában. Ehhez szükség van az önkifejezést és az önismeretet elmélyítő művészi-játékos tevékenységre, a katarziszig eljutó intenzív közös élményre, a felfedezés örömeire és információs központokra (!).

Az *Erdei iskola* – melyet 1903-ban Charlottenburgban egészségügyi szempontok hoztak létre, ma pedig a környezetvédők karolják fel – lényege a természeti környezet. (Más kérdés, hogy ez nem kivitelezhető mindenütt és minden évszakban.) Az ismeretszerzés sajátos módja valósul meg a természetben vagy ember alkotta környezetben, amikor komplex módon és megfigyelés útján tanulmányoznak a gyerekek egy-egy természeti vagy környezeti jelenséget, ennek minden összefüggését. Ez a módszer az oktatási folyamat szerves része, erre épül az egész tananyag (az iskolafalak között is). A komplex módszer adja a projekteket, melyek egy-egy probléma köré szerveződnek. A gyerekek számára ez kutatást, előzetes felkészülést (miből?) jelent, így érdeklődőbbekké válnak.

A *Freinet-iskola* – kiindulópontjának tekinthetjük a CEL (=Cooperative de l'Enseignement Laic) 1926-ban kiadott első körlevelét – a gyerek

természetes kíváncsiságára épít, soha semmilyen kényszert nem alkalmazva. Az önállóság, a szabad kifejezés (beszéd, tánc, dramatikus játék, kézművesség, pl. nyomda), a kezdeményezés lehetősége párosul a bizalommal, a nyitott partnerkapcsolatokkal, a hatékonyságot segítik a megélt (kutatott) és motivált élmények. Az együtt-egymásért végzett tevékenységeket előzetesen megbeszélik, a feladatokat kiosztják, majd az információforrások széles körét alkalmazzák (!), a kész produktumot pedig az egész közösség előtt mutatják be.

A *Gordon-módszer* 1962-ben indult az Egyesült Államokban a P.E.T.-tanfolyamokkal, de Magyarországra csak 1989-ben érkezett az első fordítás. Központi gondolata az egyenrangú, örömteli partnerkapcsolat, az odafigyelés a másakra. Fontosnak tartja, hogy a konfliktusokat közös megegyezéssel oldják meg a partnerek, ún. „én-üzeneteket” mondjanak „te-üzenetek” helyett. Ezt a humánus tanár–diák kapcsolatra is érvényesnek tekinti, ahol a tekintélyen és hatalmon alapuló autokratikus módszereket mindenképpen el kell vetni, s helyettük őszinte és az eredményes tanuláshoz alkalmas, optimális légkört kell teremteni.

A *humanisztikus-iskola*, Benda József és munkaközössége aposztrofálja így magát, – talán Nagy László „új iskolájá”-ra vezethető vissza, ez pedig az 1889-ben Abbotsholme-ban alapított New School-ra – nevében hordozza lényegét, a humánusabb, gyerekcentrikus pedagógiát. (Ha jól meggondoljuk, minden pedagógiának ilyennek kellene lennie!) A pedagógus kis csoportokat alkot az osztályban – Zsolnai is ezt teszi! – a feladatok megoldását kérdésekkel segíti, így kevesebb a gyerekekben a gátlás, jobb a szóbeli és írásbeli kifejező-készségük. Módszereik közé tartozik a dramatizálás, a fantázia-mozgósító játékok (történelmi játszóház, megkezdett történet befejezése, bábozás

stb.), szógyűjtés, szómagyarázat (miből?), válogató olvasás és sok kiegészítő olvasmány (honnan?).

A *projekt-módszer* – mely az Amerikai Egyesült Államokból indult útjára a századfordulón – tulajdonképpen tanulásszervezési újítás, ahol a konzervatív tanár–diák viszony alkotó együttműködéssé alakul. Célkitűzése, hogy a tantárgyakra osztott világot ismét komplex egészé tegye, hogy a gyerekek valóságos tevékenységük során, tapasztalataikat összegezve jussanak el az összefüggések felfedezéséhez, az ismeretek rendszerezéséhez. A projekt középpontjában mindig egy probléma áll a maga konkrét gazdagságában, ennek összefüggéseit vizsgálják a gyerekek különböző segédesszközök (!) segítségével (kísérletek, interjúk, szakirodalom, korabeli szövegek, diaképek stb.). A tanár ismét a segítő szerepét vállalja (közös tervezés és tevékenység), minden gyerek a maga eltérő képességeit hasznosítja a közös, örömteli munkában, melynek belső szükségleteihez igazodnak az időkeretek (blokkosított v. speciális tervezés). Csak zárójelben: az időkerettel való szabad bánásmód több helyen és régóta jelen van a pedagógiában (nálunk legrégebben Szentlőrincen „építkeznek” így), és fittyet hány a 45 percrekre tördelt – és állítólag a gyerek tűrőképességére alapozott – időbeosztásnak, mint ahogy a gyermekkönyvtárakban sem tudjuk és nem is akarjuk 45 percbe beleygőmőszölni az érdekes tevékenységeket tartalmazó foglalkozásokat. Ez a „kicsöngetés-komplexum” annyira belerögződött már az idősebb tanárnemzedékbe, hogy nemegyszer hallottam pedagógus-clóadót, aki 45 perc után megkérdezte felnőtt hallgatóságát, hogy tartsanak-e szünetet.

Betűrendben utolsó a *Waldorf-iskola*, mely valószínűleg a legtöbbet emlegetett és a legtöbb misztikummal körülfogott irányzat. (1912-ben Stuttgartban „találta ki” Rudolf Steiner.) Misztikussága talán emberképé-

ből adódik: a test, lélek és szellem (szoma, psziché, pneuma) hármasságából kiindulva szervezi meg a kéz, a fej és a szív egységes iskoláját. Éppúgy „beszélgető körrel” kezdődik reggelenként, mint a Freinet-iskola, éppúgy epochális rendszerrel dolgozik, mint a projekt-módszer. A természettel való közvetlen kapcsolatra utal a termések, levelek összegyűjtése az ún. „évszak-sarokban”, az étkezések tudatos alakítása és a kertészkedés. A harmonikus tanár-gyerek kapcsolat alapja az érzelmi biztonság (éneklés, furulyaszó, közös játék), érzelmi alapon jutnak el az intellektuális ismeretekhez, az alkotás öröméhez is. Az örömteli együttlétet nem zavarja a szorongás, az ellenőrzéstől való félelem. Az ismeretszerzés követi a gyerek életritmusát, egyéni fejlődési ütemét, ezért nincs köztük dyslexiás, dysgrafiás sem. A közösségben megtanulják az alkalmazkodást, nagyon jól tudják kezelni a konfliktusokat is.

Ha egyetlen szóval kellene jellemeznem a sokféle irányzatot, talán a *gyermekközpontúság* lenne a legalkalmasabb szó. Ki-ki a saját módszereire esküszik, mindenki más úton, de ezt az alapelvet tartva fontosnak, jut el a gyermeki személyiség fejlesztéséhez.

Ez nem is baj, hiszen a nevelélméletek soha nem adhatnak egyedül üdvözítő recepteket, ez kéttényezős kapcsolat, melyben a nevelő is, a nevelendő is csak teljes személyiséggel lehet jelen. Ezt vallja *Karácsony Sándor* is, aki magyar nyelvtanát is társaslélektani alapon tanította. Meggyőződése volt, hogy a gyerek akkor tanul szívesen, ha értelmét látja, ha felismeri az összefüggést a való élet és a tanult anyag között. Ilyen alapon fedeztette fel a földesi parasztgimnázium nebulóival, hogy a rendbe rakott gabonaasztagokat nemcsak a falusi vasútállomásig kell eljuttatni, hanem azon túl, a világba is. Így érzékelték Európa földrajzának fontosságát. Ilyen módon igyekezett beláttatni a kisdíakkal (*Lec-kék a leckéről* c. diákdidaktikájában), mire való a matematika, miért érdemes a szavak mögé látni a lélektelen nyelvtani elemzés helyett. Nézete szerint a tudományos igazságot is lehet érdekesen és gyerekszerűen „elmesélni”, okos tapintattal hozzásegíteni a gyereket a helyes megoldáshoz. Nevelélméletében és -gyakorlatában szerencsésen ötvözte a század haladó pedagógiai törekvéseit, s ezzel megerősítést adott mindannyiunknak, hogy jó úton haladunk.

Ha megpróbáljuk áttekinteni a gyermekkönyvtári módszereket, mi is hasonló következtetésekre jutunk: a gyermek lelkéhez csak érzelmein keresztül férhetünk hozzá, szellemi fejlődését csak a spontán – és a köznapi valóságban gyökerező – érdeklődés segíti elő, ismereteit csak az aktív és személyre szabott tevékenység (kutatás, kísérletezés, anyaggyűjtés) mélyítheti el. Ehhez mérjük módszereinket is: ezért igyekszünk megteremteni a bizalmat, az őszinteség légkörét a kis olvasókkal való partnerkapcsolatokban, ezért próbáljuk az irodalom, az anyanyelv szépségeit minden foglalkozásba beleszőni, a dramatizálás (divatos szóval: drámajátékok) különféle eszközeivel pedig élménnyé tenni. Mi is lándzsát törünk az önálló felfede-

zés intellektuális öröme mellett, a gyerekek kutató kedvének szárba szökkenését mindenféle módon (szómagyarázat, anyaggyűjtés, könyves rejtvények stb.) segítjük. A világ sokoldalú, komplex megközelítése (a különböző információs csatornák felhasználásával) számunkra is bevált gyakorlat, a problémamegoldó készség fejlesztését, az önálló ismeretszerzés képességének kimunkálását régóta zászlónkra tűztük. A kreativitást – a papírhajtogatástól a sókerámiáig, a terménybáboktól a batikolásig – számtalan gyermekkönyvtár érdekes és szép gyermekmunkái bizonyítják. Az talán már bizonyításra sem szorul, hogy mindezen tevékenységekhez, személyiség- és képességfejlesztéshez a könyvek szolgáltatják a legigazibb élményanyagot.

A könyvek és más információforrások nélkül azonban egyetlen modern pedagógiai törekvés sem élhet meg – hiszen a 21. század emberének az önálló ismeretszerzés képességét szeretnénk legfőbb útravalóul adni – erre mutatnak a kísérleti pedagógiai módszerek felsorolásánál közbeszúrt kérdőjeleim és felkiáltójeleim. Az egymásrautaltság kézenfekvő, csak a forrás nem mindig nyilvánvaló!

Vajon hogyan kerül ennyi hasonló és párhuzamos módszer, törekvés a két, látszólag különböző munkaterületre? Azért, mert egy tőből fakadnak. Azok a – bizony már nyugdíjkorhatár küszöbén álló, de örökifjú – gyerekkönyvtárosok, akik a 60–70-es években kezdték pályafutásukat, mind a nagy mókamestertől, a számtalan ötletet sziporkázva szétszóró irodalomtörténészről, *Vargha Balázs*-tól kaptak ihletet és megszállottságot. Így is mondhatnám: valamennyien „Vargha Balázs köpenyéből” bújtunk elő. Ő pedig Karácsony Sándor tanítványa volt és nagyszerű érzékkel osztotta szét közöttünk mestere szellemi kincseit. Ilyen egyszerű ez!

Itt az ideje, hogy kezdet fogjunk a pedagógiai mozgalmak új-régi meg-

szállottjaival, s vegyük észre, hogy egy célért dolgozunk. Talán még a módszereink is hasonlóak, csak az eszközök mások, hiszen az oktatás egymásra épülő, megszakítatlan folyamata mégis más határfokú (kellene, hogy legyen!), mint a gyermekkönyvtárosok eseti, de mindig egyénhez szóló meghitt beszélgetései. Mindegy, hogy melyik volt előbb: a jó pedagógus vagy a jó gyermekkönyvtáros, mindkettő a gyermek személyiségét gazdagítja (gazdagítaná), bármelyik módszert választja a kínálatból. Ez a pedagógia alternatívitása, ez jelenti a kereslet és a kínálat egészséges arányát a közoktatás területén. Ne felejtjük el viszont, hogy egyik irányzatot sem szabad fetisizálnunk, egyik sem törekedhet egyeduralomra. Amint a pedagógusnak jogában áll megválasztani az általa leghatékonyabbnak tartott módszereket, éppen úgy a szülőnek is joga, sőt kötelessége a legszimpatikusabb, az általa legeredményesebbnek tartott, vélt iskolába adni gyermekét.

De jó lenne, ha ez már gyermekeinken is meglátszana!

Sáráné Lukátsy Sarolta

A felsőoktatást szolgáló könyvtári hálózat korszerűsítési terve címmel hosszabb előterjesztés készült a Tudománypolitikai Bizottság számára. A terv az egyetemi, főiskolai és a kapcsolódó országos feladatkörű szakkönyvtárak rendszerben elfoglalt helyét, feladatukat határozza meg. Így az intézmények regionális vagy szakterületi központként való kijelölése – a meglévő adottságok figyelembevételével – csak a feladat elvállalásával és elvégzésének ellenőrzésével képzelhető el. A tervben felvázolt rendszer biztosítja a szakirodalmi ellátottság egyenletlenségeinek megszüntetését, s ez tenné lehetővé, hogy az ország számára szükséges külföldi szakirodalom beszerzése alapvetően ne a költségvetés növeléséből, hanem a meglévő erőforrások jobb kihasználásával történjen, s a közkönyvtári rendszer többi elemét is kiszolgálva elősegítene könyvtári rendszerünk megújulását.

Mint a terv leszögezi, országos érdek európai színvonalú számítógépes felsőoktatási könyvtári hálózat létrehozása, mely képes részt venni az európai integrációs folyamatokban. Ez pedig az alábbi célok megvalósításával érhető el:

1. Automatizálás annak érdekében, hogy oktató, kutató, hallgató a leghatékonyabban vehesse igénybe a munkájához szükséges könyvtári infrastruktúrát. Szükséges a hazai uni-versitások, egyetemek, főiskolák könyvtárai integrált számítógépes rendszereinek létrehozása. Biztosítani kell ezek csatlakozását a felsőoktatási intézmények és kutatóintézetek hálózatához.

2. Biztosítani kell az oktatás és a kutatás számára nélkülözhetetlen, korszerű információhordozókon megjelenő szakirodalom pótlólagos beszerzését, a kurrens szakirodalom kellő mértékű növelését, a nemzetközi dokumentum-szolgáltató központok igénybevételének lehetőségét, valamint meg kell oldani az országos adatbázisokhoz való online hozzáféréssel a könyvtárközi kölcsönzés felgyorsítását. El kell érni, hogy valamennyi tudományterület alapvető szakirodalmi teljességgel bekerüljön a magyar felsőoktatási rendszerbe.

3. A tervezett automatizálás és a felsőoktatási intézmények többségében bekövetkező változások maguk után vonják a könyvtári struktúrák átalakítását is. Több helyen fel kell számolni az indokolatlan decentralizációt, elaprózottságot. Az európai és az amerikai egyetemeken működő modelleket alapul véve új könyvtári struktúrát kell kialakítani, mely bizto-

sítja a meglévő állomány jobb hozzáférhetőségét. A hatékony működés érdekében az univerzitások, egyetemek egyedi, de a központi könyvtár által kialakított egységes könyvtári rendszereinek kell szolgálniuk az anyaintézményt és a felsőoktatási hálózat többi tagját. E strukturális változások tehermentesítenék a hallgatói ellátásban részt vevő országos feladatkörű szakkönyvtárakat és a megyei könyvtárakat is.

4. A megváltozott könyvtári feladatok szükségessé teszik a menedzsment technikák elsajátítását, a költséghatékonyság figyelembevételét. Szakítani kell a menedzsment azon értelmezésével, ami csak a vezetői munkára korlátozódik és el kell érni, hogy magába foglalja a teljes könyvtári erőforrásokkal való gazdálkodást.

A tervezet teljes szövegét az érdeklődők a TMT-ben találhatják meg, a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* mind a terv további sorsáról, mind a TPB-vel kapcsolatos könyvtári vonatkozásokról folyamatosan be fog számolni.

1993. március 11-én megnyílt, és március 14-ig nyitva tart az V. Budapesti Nemzetközi Könyv-, Video- és Hangszerkiállítás. A kiállítás, amelynek a Pesti Vigadó és a Vigadó Galéria adott otthont, szándékai szerint lehetőséget és kapcsolatteremtési alkalmat nyújt azoknak a nehézségeknek a megoldására, amelyek a könyvszakma piacgazdasági átalakulásában napról-napra jelentkeznek. Természetesen a kiállítás méreteiben és jelentőségében nem mérhető a frankfurtihoz, itt azonban a magyar intézmények házigazdaként léphettek fel, elmélyültebb tárgyalásokra volt módjuk, mint Frankfurtban (ld. ez utóbbiról a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* januári számában *Murányi Lajos* cikket). A kiállítás megnyitóján igen jelentős beszámolók hangzottak el (többek közt szólott a jelenlevőkhöz Győri Erzsébet, Maróti Istvánné,

hogy csak a legpikánsabbakat említjük), több nagyfontosságú projektről hallhattunk, ezért a kiállításról következő számunkban részletes beszámolót hozunk.

Zárószimpóziumot és tanszéki gépterm-bemutatót tart az ELTE Bölcsészettudományi Karának Könyvtár-tudományi-Informatikai Tanszéke és Tanárképző Főiskolai Karának Könyvtári Tanszéke, abból az alkalmából, hogy lezárult a két tanszéknek és külföldi TEMPUS-partnereinek (a hannoveri és a deventeri szakfőiskola könyvtárügyi, informatikai és dokumentációs szakrészlegének) hároméves együttműködése. A zárószimpóziumról, amelyre június 17-én kerül sor, a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* részletes beszámolót fog hozni.

Baranya megye sajtóbibliográfiája

A magyar nemzeti bibliográfiai rendszer egyik fájó hiánya az időszerű kiadványok számbavételének megoldatlansága. Az egyes korszakok periodikumait feltáró bibliográfiák nemcsak elavultak, pontatlanok, de eltérő szerkezetük miatt nehezen is kapcsolódnak össze, ráadásul hosszú évtizedek kiadványairól semmilyen összeállítás sincs. Igaz, vannak biztató jelek is, néhány évvel ezelőtt *Busa Margit* szerkesztésében megjelent a régóta várt sajtóbibliográfia első kötete; a most még legfeljebb középkorú generáció joggal reménykedhet, hogy megéri a további kötetek kiadását. (*Magyar sajtóbibliográfia 1705–1849*. Bp. 1986.) Ilyen körülmények között – vagyis nemzeti sajtóbibliográfia hiánya esetében – megnő a jelentősége azoknak a regionális, megyei bibliográfiáknak, amelyek az egy-egy közigazgatási egység határain belül megjelent újságokat, folyóiratokat stb. veszik számba, hiszen – ha területi metszetben is, de – feltárhatják az országban megjelent periodikumokat. Feltéve persze, ha mindegyik megye elkészíti saját bibliográfiáját és jut erő, lehetőség a határon túli, egykor Magyarországhoz tartozó területeken megjelent lapok regisztrálására is.

A megyei sajtóbibliográfiák összeállítása meg is kezdődött még az ötvenes években. Amikor 1974-ben Szegeden összegyűltek a megyei sajtóbibliográfiákat készítő szakemberek, joggal remélhették, hogy néhány éven belül mindegyik megyei könyvtár elkészíti saját megyéjének bibliográfiáját. A *Vajda Kornél* szerkesztésében megjelent kötetben (*Sajtóbibliográfiák és sajtórepertóriumok szerkesztése, a hírlapok feltárása*, Bp.

1976.) közreadott jegyzék 11 már elkészült sajtóbibliográfiát vett számba. Azóta e sorok írójának tudomása szerint hat újabb kötet jelent meg. És most a hetedik: *Surján Miklós* szerkesztésében, a Baranya megyei Könyvtár kiadásában vehetjük kézbe a *Baranya megye sajtóbibliográfiája 1832–1984* címet viselő összeállítást.

Az anyaggyűjtés Pécsen is megkezdődött évtizedekkel ezelőtt, ám „*kellő támogatás hiányában a kezdeti lendület megtört*” – olvasható a bevezetésben. 1984 végére fejeződött be az adatok felkutatása, a szerkesztés, közreadás is elvett pár évet, feltehetően a pénzhiány is gátolta a gyorsabb megjelenést – de csak napvilágot látott végre a fontos kötet. Ami egyébként nem is 1984-ig tartalmazza az egyes periodikumok adatait, mert a függelékben az 1985. január 1-je és 1990. március 31-e közötti változások (új indulások, megszűnések, címváltozások) is helyet kaptak, így tehát lényegében naprakésznek mondható a bibliográfia.

Gyűjtőköre felöleli a történelmi Baranya területén, vagyis a *Horvátország*hoz került *Drávaszög*ben és az egykor *Somogy*hoz, de ma Baranyához tartozó *szigetvári* járásban megjelent időszerű kiadványokat az évkönyvek, kalendáriumok, iskolai értesítők, műsorközlő lapok, belső, üzleti célú sajtótermékek és a megyében nyomtatott, de ezen túl semmilyen baranyai vonatkozással sem rendelkező periodikumok kivételével. A kihagyottak közül némileg sajnálom az évkönyveket és az értesítőket. Történeti (hely- és művelődéstörténeti) jelentőségüket fölösleges bizonygatni, talán megoldható lehetett volna a

törzsrésztől elkülönített mellékletben, akár rövidített leírásokkal is (cím, közreadó, megjelenés időköre, lelőhely) közreadásuk, megkímélve a kutatókat a más forrásban történő kereséstől.

A kötet fő része a 819 számozott tételt tartalmazó betűrendes bibliográfia. A címek előtt csillaggal jelölte a szerkesztő azokat a kiadványokat, amelyeknek adatai nem autopszia alapján kerültek be az összeállításba. Az egyes tételekben a fettel szedett címet követi a kurzivált alcím, majd a megjelenés helye, időpontja, a szerkesztő(k), a közreadó vagy kiadó intézmény, testület, a nyomda neve és a rétalakban megadott méret olvasható. Az egyes tételekhez szükség esetén annotáció, illetve a fő- és melléklapokra vagy az előzményekre és a folytatásokra történő utalás kapcsolódik, végül a lelőhelyek felsorolása zárja a leírást. Ki kell emelni, hogy a leírásokban a különszámokat is felsorolta a szerkesztő. A lelőhelyek után feltüntetett állományadatok csak az eredeti példányra vonatkoznak. Szerintem, ha valamelyik napilapról, folyóiratról stb. mikrofilm található egy gyűjteményben, érdemes azt is megadni. Kétségtelen, hogy nyomdászattörténeti szempontból nem azonos értékű a film az eredetivel, de az információ hazsnálata szempontjából igen. Feltételezem, hogy pl. az *Alsó-Baranya* (10. tétel) c. lapnak csak az OSZK-ban őrzött példányairól van mikrofilm Pécsen – de a bibliográfia használatánál jobb a bizonyosság, mint a feltételezés.

A bibliográfia fő részét követi a már említett függelék, az 1985–1990. közötti változások adataival (820–898. tétel), illetve a pótlás (899–941. tétel), az anyaggyűjtés lezárta után előkerült címekről. Míg a függelékbe került periodikumok leírása rövidített és a lelőhelyek közlése is hiányzik, a pótlásban közölt tételek szerkezete azonos a törzsrésszel. A bibliográfia használatát nagyban könnyíti, hogy a

főréssz megfelelő helyein elhelyezett utalók vezetnek a függelékhez, illetve a pótlásokhoz. Feltehetően sajtóhiba miatt néhány esetben ez elmaradt, így a pótlás 937–940. tételeiről nem található utalások. Itt jegyzem meg, némileg zavaró, hogy a pótlásban többször is újraindul a betűrend. Alig több mint negyven tételről lévén szó, feltétlenül vállalni kellett volna az át- számozás nagy, de ilyen kevés tétel esetében mégis elvégezhető munkáját.

A bibliográfiák anyagát különböző mutatók tárják fel. A névmutató a nyomdászok kivételével a lap előállításában valamilyen szerepet játszó személyek nevét tartalmazza. A név- változatokról, álnevéről – ha sikerült azokat feloldani – utaló készült, az azonos nevű személyeket sorszámokkal különítette el a szerkesztő. Jobb lett volna a lap nevével vagy az évkörrel jelezni a különbséget. A földrajzi mutató a települések mellé rendelve tartalmazza a közreadó intézmények, testületek nevét, illetve itt található a nyomdák, nyomdászok is. Kétségtelenül a földrajzi név a legmeghatáro-

zőbb eleme a sokszor semmit sem mondó testületi, intézményi neveknek, mégis szerencsésebbnek tartom egységes mutatóban történő közreadásukat a szerkesztőkkel, hiszen sokféle kiadvány esetében a közreadó szervezet fontosabb, mint az esetlegesen kiválasztott szerkesztő (pártok, iskolák, fegyveres testületek stb.).

Az időrendi mutató az adott évben megjelenő periodikumok tételszámát tartalmazza, az akkor induló kiadványok aláhúzással vannak elkülönítve. Jó megoldás volt az éppen szünetelő vagy bizonytalan datálású időszak kiadványok felvétele a mutatóba: ezek tételszáma zárójelben található. Az egész kötetre jellemző egyébként a tipográfiai eszközök tudatos alkalmazása; a mellékletként közölt hasonmások pedig nemcsak esztétikai színvonalát emelik a bibliográfiának.

A mutatók sorát a tárgymutató zárja. Ez egyúttal az egyes lapok formai jegyeit is feltárja (nyelvek, megjelenés jellege szerint). A mintegy 100 tárgyszó között az átfogó, nagyobb területeket felölelőket a szerkesztő tovább bontotta. Egy esetben szükségesnek tartottam volna a további bontást: a „pártlapok” tárgyszó alatt felsorolt 25 tételszám pártok szerinti

részletezése hasznos lett volna. Itt érezni hiányát, hogy a közreadó testületek földrajzi névhez rendelt szerepelnek. Ahhoz, hogy mondjuk a *Függetlenségi és 48-as Párt* Baranyában kiadott újságjait össze lehessen gyűjteni, az egész földrajzi mutatót végig kell nézni. (*Mohácson és Pécssett jelent meg lapja a pártnak.*)

Végül egy kis kiegészítéssel szeretném zárni recenziómat. A 187. tétel az *Eleven Újság* nemcsak egy alkalommal jelent meg Pécssett, 1923-ban. A sajtótörténeti kuriózumnak számító vállalkozás szórakoztató társasági lap volt, melyet valamilyen rendezvényhez kapcsolódva jelentettek meg az ország különböző városaiban, azonos címmel. *Lakatos Éva* a *Magyar Könyvszemle* 1988-as évfolyamában dolgozta fel az *Eleven Újság* történetét, a tanulmányhoz mellékelt bibliográfia szerint a példányról ismert 1923-as szám mellett létezett egy 1926-os is; erről csak korabeli hírlapi tudósítás maradt fenn.

(*Baranya megye sajtóbibliográfiája 1832–1984. Szerk. Surján Miklós, Pécs, 1992, Baranya megyei Könyvtár. 488 p. Pannónia Könyvek.*)

Pogány György

KEDVES KÖNYVTÁRELLÁTÓ!

Vérzek érted, de úgy dömnél a hivatal - a szópárbajok után is -, hogy nem köt veled az idén szerződést, mivel már nincs elég pénzeret könyveszerzésre. Hát, ez a sőtétzöld itt március idusán. Szívéreményem: talán csak ebben az évben tül meg a por azokat a piszkos anyagiakat.

Vasad, '93.03.26.

Ödvösséggel:
Rácz Zoltán
klubkönyvtáros

Bereczky László
főszerkesztő

Könyv, Könyvtár, Könyvtáros Szerkesztőség
B u d a p e s t
Váci út 19.sz.
1134

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete 25. vándorgyűlése alkalmából könyvtárunk kiállítását rendez.
A csatolt felhívást valamennyi megyei könyvtár igazgatójának megküldtük.
Szeretnénk, ha Önök is közölnék a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros c. folyóiratban.

Szíveségüket köszönve :

Győr, 1993. március 22.

Üdvözlettel :

Orbáné dr. Horváth Márta
könyvtárigazgató

Tisztelt Igazgató!
Tisztelt Igazgató Úr!

A győri Városi Könyvtár a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 25. vándorgyűlése alkalmából kiállítást rendez a könyvtár galériájában és klubjában.

A galériában az 1992-es év legszebb könyveit, a klub előterében könyvplakátokat illetve a könyvtárak legszebb plakátjait, a klubban pedig alkotó könyvtárosok képzőművészeti alkotásait kívánjuk bemutatni.

A kiállítás 1993. augusztus 10-én, kedden 17 órakor nyituk.

Szeretnénk kérni a megyei könyvtárak igazgatóit, hogy a megyéjükben dolgozó "képzőművész" - könyvtáros kollégák figyelmét hívják fel erre a lehetőségre. Majd utána - április 20-ig - küldjék el címünkre az alkotók és a bemutatni kívánt alkotások pontos listáját (alkotó neve és címe, az alkotás címe, technika, méret, esetleges keretezés módja).

A fenti adatok birtokában tudjuk eldönteni, hogy meg lehet-e rendezni a kiállítást. Kellő számú kiállító esetén ismét kéressel fordulunk majd Önökhöz: segítsenek abban, hogy megyénként egy küldeményben kaphjuk meg a kiállítandó alkotásokat, és ugyanígy együtt is küldjük majd vissza.

A képzőművészeti kiállításra *minden alkotó két alkotást* küldhet, bármely műfajban.

A plakátkiállításra *minden megyéből két plakátot* várunk

A kiállítást 10 napig tervezzük nyitva tartani.

A kiállítások szervezője Finta Zoltánné módszertani osztályvezető, aki szükség esetén bővebb felvilágosítást nyújt.

Szíveségüket előre is köszönjük és várjuk intézkedésüket.

Győr, 1993. március 16.

Üdvözlettel:

(Orbáné dr. Horváth Márta)
könyvtárigazgató

Majsai Mária grafikáiból

